

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2023

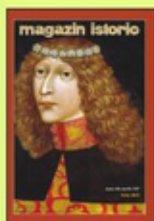
magazin istoric

Anul LVII – serie nouă – nr. 5 (674)
mai 2023

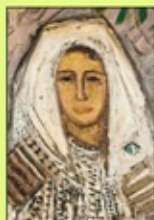
www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Ladislau de Habsburg, zis Postumul, întrucât s-a născut în februarie 1440, la trei luni după moartea tatălui, Albert de Habsburg, s-a aflat în perioada minoratului în custodia unchiului Frederick al III-lea de Habsburg, care l-a folosit ca „monedă de schimb” în relațiile cu Regatul Ungariei. Captivitatea sa a înlesnit ascensiunea politică a lui Iancu de Hunedoara. Tablou de un pictor austriac necunoscut, păstrat la Kunsthistorisches Museum, Viena

2 Casa din strada 11 Iunie nr. 36 – 38 adăpostește Colecția „Ligia și Pompiliu Macovei”. Între operele de artă pe care cei ce îi vor trece pragul în perioada 28 iulie – 26 noiembrie le vor putea admira în cadrul expoziției organizate de Muzeul Municipiului București, „Artiștii din colecția soților Macovei”, se numără și acest tablou semnat de Brăduț Covaliu și intitulat „Țărancă”

3 Jogaila, mare duce al Lituaniei (1377 – 1434), a domnit ca rege al Poloniei sub numele de Vladislav Jagello (1386 – 1434). El îi spunea domnului Moldovei, Petru, „ginere și rudă”. Detaliu din tripticul Maicii Domnului din capela Wawel, Cracovia

4 Muzeul Național de Ceramică și Arte din Valencia, situat într-o clădire socotită cel mai bun exemplu pentru arta barocă a Spaniei, Palatul Marchizilor Dos Aguas, adăpostește cea mai mare colecție națională de ceramică, ilustrând, prin exponatele lui, și cum anume trăia una dintre cele mai nobile familii ale Valenciei epocii; sus – salonul pentru relaxare, având decorațiunile și mobilierul originale; jos – „Trăsura nimfelor”, berlină de gală sculptată în 1753 de Ignacio Vergara, cu ornamentele pictate de Hipólito Rovira

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesci
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiu Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

mai
2023

4 Sublimă,
dar lipsește cu desăvârșire
*Propaganda externă
a României*

5 Recurs la istorie,
într-o lume
în metamorfozare
*Școli de gândire în politica
externă a României*
M.E. IONESCU

9 De la dineu cu Stalin
la politica de îndiguire
*Primele decenii
ale relațiilor diplomatice
americano-sovietice*
I. BISTREANU

14 Rotire de 180°
*De ce și-a schimbat
Foreign Office poziția
față de Tratatul Basarabiei*
AL. PIȚIGOI

INEDIT

18 Trei săptămâni
pe coasta catalană

*Jurnalul
lui Emil Racoviță*

M. IONIȚĂ

48 Popasul craniului
Viteazului la Mircești

C. PĂIUȘAN-NUICĂ,
D.C. OBREJA

23 Independența
de la miezul nopții

Crearea statului Israel

A. SHAFRIR

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

25 Colecția
„Ligia și
Pompiliu Macovei”

C. IONIȚĂ

EXCLUSIVITATE

28 Scânteia
„primăverii arabe”

*Sacrificiul uitat
al lui Mohamed Bouazizi*

V. ATUDOREI

66 Cum am ajuns
din aliații Aliaților,
în război cu ei

*O analiză a politicii
interbelice provenită
de la Iuliu Maniu*

D. DELETANT

EVENIMENT

30 Stațiuni
nu doar pentru
capete încoronate
pe coasta Adriaticii
*Expoziție la Institutul
Liszt – Centrul Cultural
Maghiar din București*

CSEGEDİ M.,
BARA H.

33 Un „fake news”...
doctoral

*Domnul
Frédéric Beaumont
față cu „statul moldo-slav”*

M. CAZACU

37 „Greaua povară”
*Iancu de Hunedoara,
guvernator al Ungariei*

L. CÎMPEANU

**INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI**

42 Presa română,
excursie în timp
D. STANCIU

44 Frații Bogza,
întreprinzători
pe Valea Doftăneșului
GH. BÎLGĂ

51 Marele jaf
al Rezistenței franceze
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

56 Drumul sării
în Neolitic
V. DIACONU

**CĂLĂTOR
PRIN TIMP**

60 Palatul-muzeu
din Valencia
G. GÎRMACEA

**TRAISTA
CU POVEȘTI**

62 Cum au soluționat
alții problema
spațiului locativ
P. SUCIU

65 O istorie pe lună

74 Pe vremuri oamenii
își trimiteau scrisori
G. FILITTI

77 Mărturia
norvegianului
Günar Flood, la 1877
C. CONSTANTIN

82 Tânăr și neliniștit...
peste Ocean
*Experiența americană
a lui Carol Storck*
A.-S. IONESCU

87 Martiriul familiei
Manolache
și Rugul Aprins
M. VASILEANU

**ADDENDA
ET CORRIGENDA**

91 Zottu,
dar Victor, nu Vasile
P. OTU

92 Povestea
unei Case
*70 de ani între copertele
unei cărți*

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Dimitrie
D. Dimăncescu îi scrie
lui Matila Ghyka

RUBRICI

71 În București,
acum 50 ani

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

90; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

PROPAGANDA

La ultima consfătuire a majorităților, prim-ministrul a dat expresiune stăruitoare sentimentului că se simte nevoie de intensificarea propagandei. Din nefericire, constatarea se referea la necesitatea propagandei politice pentru susținerea actelor guvernului, pe când adevărata propagandă a cărei lipsă se resimte adânc este susținerea continuă, puternică, cu ecou cât mai larg în opinia publică mondială a intereselor țării.

Trebuie să recunoaștem că pe terenul acesta suntem inferiori altora și, ceea ce este mai grav, chiar acelora pe cari, fără să-i numim dușmanii noștri, nu putem să-i considerăm prieteni.

Ungurii au în toate centrele mari reviste scoase în limba locului, cu colaboratori recrutați dintre notabilitățile politice și literare; de aceea, în Franța, Elveția, Anglia, Statele Unite se întreține mereu în publicațiuni insinuant răspândite campania pentru atragerea simpatiei sau cel puțin a compătimirii spre Budapesta, unde maghiarii vor să facă să se uite sclavia milenară exercitată asupra naționalităților și să se accentueze nevoia unei revizuirii a Tratatului de la Trianon. Bulgarii procedează la fel. Sovietele de la Moscova tot așa. Fie constituind anchete particulare, dar cu abilitate și rea-credință întreprinse, la ei în țară, fie presărând zilnic articole interesate în presa străină, fie susținând de-a dreptul publicațiuni *pro domo*, foștii noștri inamici întrețin o permanentă și multiplă acțiune de „captatio benevolentie” în favoarea lor și, firește, în contra noastră, ale cărei efecte, din nefericire, ies la lumină când și când și ar putea deveni primejdioase dacă le-am lăsa libertatea expansiunii.

Ce opunem noi acestei propagande dușmănoase?

O foarte slabă rezistență.

E adevărat că unii prieteni ai României fac să se vorbească din când în când despre drepturile și interesele noastre, că unii diplomați ai noștri fac românism în țările unde ne reprezintă, că

Pavilionul României la Expoziția Universală de la Paris, 1937

ici-colo se manifestă prietenia altora pentru noi. Dar toate acestea într-o măsură inferioară celor cu cari ne găsim în conflict de aspirațiuni. În acest război pe tărâmul simpatiilor, atât de însemnat sub raportul rezultatelor politice, noi opunem un slab foc rar focului repede, focului de salvă ce operează mereu și gradat.

De ce? Desigur pentru că nu ne dăm seama îndeajuns de nevoia unei acțiuni serioase și nu tragem destule învățăminte din lecțiile trecutului apropiat.

Trebuie să ne desmetim și să ne punem pe lucru serios. Să determinăm pe reprezentanții diplomați – vorbim de cei cari n-au făcut-o încă – să nu se reducă la activitatea ministerială, ci să radieze în jurul legațiunilor interesul pentru România, atențiunea opiniei publice în favoarea noastră. Să determinăm în presa mondială, mijlocul cel mai sigur de propagandă, preocupări mai mari și mai largi despre tot ceea ce ne poate folosi. Să întemeiem publicațiuni periodice în centrele mari pentru apărarea drepturilor noastre, pentru opunerea de răspunsuri imediate, documentate, ca ecou puternic la acțiunea dușmană, condusă cu atâta vigoare și rea-credință.

Sacrificiile în această direcție nu pot fi precupețite dacă sunt raționate astfel, încât să nu decadă în domeniul sinecurilor și risipei, ci să se mențină în acela al actelor de real folos pentru țară.

(text nesemnat, *Universul*,
13 februarie 1923)

Anunțată din numărul anterior al revistei, analiza debutează cu cele două direcții inițiale și fundamentale ale politicii externe românești, încă de la sfârșitul Evului de Mijloc.

ȘCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

MIHAIL E. IONESCU

Am „botezat” aceste școli de gândire mai degrabă prin liderii de „vârf” care au întemeiat și aplicat cei dintâi azimuturile geopolitice aferente, pentru că ele – cum se va vedea – au fost plămada unor laboratoare de analiză dezvoltate autohton, generație după generație, de elitele proprii, pe temeuri social-politice în continuă evoluție.

BRÂNCOVENISMUL ȘI CANTEMIRISMUL SAU ÎNTRE VEST ȘI EST

Ceea ce definim drept școala brâncovenească sau „brâncovenism”, de pildă, nu este „Școala de gândire” particulară a familiei domnitoare a Brâncovenilor ori Cantacuzinilor (familie care a ocupat Tronul Munteniei în cel din urmă pătrar al secolului XVII și la începutul veacului următor), sau a boierilor munteni Brătianu, cu mare influență în conducerea României moderne aproape un veac (de la 1848 și până în ajunul secunde conflagrații mondiale), dar ei sunt cei care au inițiat, dezvoltat și aplicat acest tezaur de gândire geopolitică moștenită. Întâi de toate, această școală argumentează o orientare geopolitică externă

Constantin Brâncoveanu a plătit cu viața întregii familii (frescă de la Mănăstirea Hurezi) orientarea occidentală

rămasă constant privilegiată în rândurile întregii elite românești, adică de la începuturile modernității românești în veacul al XVII-lea la construcția statului român modern, iar după anul crucial 1848 a determinat marile strategii naționale până azi și

neîndoios o va face și în viitorul previzibil.

Prin „brâncovenism” așadar desemnăm orientarea europeană pe azimutul Vest a politicii externe, dezvoltată coerent în vremea domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714),

când spațiul politic românesc a fost cuprins în întregime în vârtoarea schimbărilor sistemice vaste din Europa Centrală și de Est, impuse de ascensiunea Imperiilor Habsburgilor și Romanovilor, pe fondul declinului Imperiului Otoman. Evoluțiile inițiate geopolitic acum în acest vast spațiu continental sunt cuprinse în dosarul multi-secular numit „Chestiunea orientală”, înfățișând scăderea puterii imperiale otomane și împărțirea moștenirii acesteia, și au imprimat precumpănitor sensul evenimentelor în următoarele două veacuri în arealul continental menționat. Acest azimut geopolitic (Vestul) s-a aflat în competiție chiar atunci cu orientarea pro-Est (slavă, practic rusească), pe care o numim „cantemiristă”, după numele celui care a inaugurat-o prin aplicare istorică, domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir (1710 – 1711), semnatarul unui tratat cu Imperiul Rus, angajat în planul geopolitic trisecular de cucerire a Constantinopolului.

Competiția între cele două azimuturi geopolitice s-a reliefat de la începuturile cristalizării lor, fiind chiar dublată de înfruntarea acerbă între familiile domnitoare ale Brâncovenilor și Cantemireștilor la București și, respectiv, Iași, pe temeiul invocatelor drepturi proprii la moștenirea legitimă concomitentă a tronurilor ambelor țări române extracarpătice. În *Istoria ieroglifică*, cel

Domnul care a inaugurat orientarea „cantemiristă”

dintâi roman alegoric al literaturii române, scris de Cantemir în 1703 – 1705, suntem introduși în această ciocnire amplă de opinii între principalii „jucători” ai scenei politice autohtone, în deceniile decisive de la 1660 – 1670 și până la instalarea domniilor fanariote, între grupările politice conduse de Corb (familia lui Brâncoveanu) și de Inorog (familia lui Dimitrie Cantemir). Orientările/opțiunile geopolitice

Trupe austriece conduse de feldmareșalul Frederic Josias de Saxa Coburg intră în București, la 1789

diferite, opuse, nu se datorau evidenței că Bucureștii erau mai aproape geografic de Brașovul stăpânit deja de Habsburgi decât Iașii de Lavra Kieveană, cât calculelor complicate făcute pe temeuri diverse (politice, religioase, economice etc.) de acești doi întemeietori de școală geopolitică autohtonă.

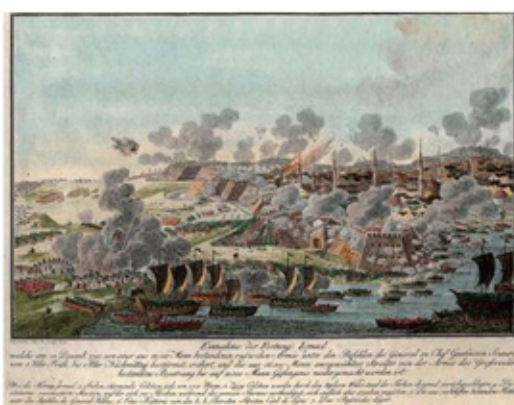
Inițiate în contextul istoric al asediului otoman al Vienei la 1683, aceste școli de gândire în politica externă românească vor evolua istoric în mod constant, din păcate însă cu o cezură considerabilă, de mai bine de un secol, anume a perioadei fanariote,

intervenită aproape imediat după întemeierea lor, tocmai pentru a le bloca evoluția independentă, de sine stătătoare. Pauza de evoluție a apărut din voința Țarigradului imperial, care a încercat să mențină stăpânirea asupra spațiului politic românesc, slujindu-se în imediat impusa „perioadă fanariotă” de procedul instalării la Tron a domnilor de la Iași și București din rândurile familiilor aristocrației grecești din cartierul Fanar al capitalei otomane. Cum se va vedea, evoluția școlilor în discuție va fi reluată accelerat la sfârșitul acestei perioade nefaste, după mai bine de un veac, odată cu reinstalarea domniilor „pământene”, obiectiv inițial principal al luptei de eliberare și menținere a identității naționale din această perioadă (1715 – 1821), pentru a nu mai dispărea (sau

deghizându-se în alte forme, cum s-a și întâmplat în timpul domniilor fanariote) niciodată până azi.

„Cantemirismul“, existent încă din ajun de secol XVIII, deopotrivă cu orientarea opusă, și-a atins punctul istoric de vârf în 1774, în urma războaielor succesive ale Rusiei, cele mai multe purtate pe teritoriul românesc împotriva Imperiului Otoman. În acest an, când Rusia a devenit în fapt „protector“ al celor două principate românești extracarpatice (Pacea de la Kuciuc-Kainargi), azimutul geopolitic Est se impune câștigător pe fondul permisiv, tranzacționist al domniilor fanariote după aproape șapte decenii, profilându-se chiar anexarea statalității românești la Imperiul Rus. În vremea țarinei Ecaterina, când a fost desființat Hanatul tătăresc al Crimeii și s-a întemeiat Novorossiia, în cancelaria țaristă a apărut chiar planul unei Dacii moderne aflate în orbita rusă (*Magazin istoric*, nr. 4/2006). Dar, treptat, după revenirea la domniile pămâtenene, pe măsura accentuării luptei de eliberare națională, azimutul Est a trebuit să cedeze, pentru mai bine de un secol, locul la 1848 și în anii următori, desigur în alte așezăminte sistemice pe plan european, vechiului „brâncovenism“, cu varianta sa „brătienistă“.

Acest azimut de orientare geopolitică către Vest nu dispăruse în vălmășagul de neoprit al războaielor ruso-otomane în deceniile anterioare,

Rușii cuceresc cetatea Ismail, la 22 decembrie 1790

ci supraviețuise și se rafina-se mai ales în Transilvania, unde Școala ardeleană, apărută în prima jumătate a secolului XVIII, lansase cuprinzătorul program de eliberare națională. Istoric întemeiat pe afirmarea moștenirii străvechi și neîntrerupte a Romei în spațiul politic al întregii comunități naționale românești, sfidând geopolitic astfel prin efort intelectual și de educație națională înseși alcătuirile imperiale existente (habsburgică în Transilvania și ruso-otomană în principatele extracarpatice), acest program a corespuns orientării originare a școlii „brâncoveniste“.

Semnarea Păcii westphalice; ulei pe cupru de olandezul Gerard Terborch

Deopotrivă, „cantemirismul“ nu a dispărut istoric fără urmă la jumătatea secolului XIX, fiind profestat sporadic, fără tracțiune politică, de grupări minore ale elitei naționale, mai degrabă determinând reacții de respingere decât impact de amploare în opinia politică. Ștabela lui a fost preluată după aproape un secol de liderii maximaliști/bolșevici după Primul Război

Mondial și de comuniștii stipendiați de Moscova în interbelicul secolului XX pentru a accede la conducerea țării în condițiile preponderenței politicii sferelor de influență, instalată după sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial prin înțelegeri între puterile învingătoare. În această eră a Ialtei (februarie 1945), prin ocupație militară sovietică a României (1944 – 1958), azimutul geopolitic estic a devenit dominant, condamnând țara la insignifianță internațională și înapoiere internă.

„Brătienismul“, ca variantă a „brâncovenismului“, a fost concomitent în timp și în competiție cu o variantă a acestuia, am numit-o „carlism“, corespunzător rolului regelui Carol I în definirea și implementarea ei, cu tentații deloc neglijabile în interbelic și în secunda conflagrație mondială. Această variantă a „brâncovenismului“ a apărut în contextul prăbușirii balanței de putere europene în secolul XIX, odată cu reunificarea Germaniei săvârșită ulterior războiului victorios

împotriva Franței în 1870 – 1871 și dislocării sistemice prin apariția a două blocuri politico-militare antagonice: Puterile Centrale și, mai târziu, Antanta.

„Cantemirismul” nu a avut până azi, așadar de la schimbarea axei din 1848, altă variantă decât aceea care s-a confundat cu practica politico-economică de tip comunist exportată de Rusia/U.R.S.S. după Al Doilea Război Mondial. În dosarul istoric aici studiat, desprindem o primă fază, s-o numim dejist-ceaușistă (după numele liderilor comuniști), corespunzând înstăpânirii sferei de influență sovietice în România, adică între anii 1947 – 1964, și, apoi, cu trăsături accentuate și intenționat tiermondiste în faza finală a dominației geopolitice a Moscovei (în 1991). Aceste faze au fost expresii ale unei realități geopolitice omogene în Estul Europei, la răsărit de Elba, imperial rusă/sovietică, în tot intervalul Războiului Rece până la prăbușirea U.R.S.S., deopotrivă ale unei încercări temerare de depășire a logicii blocurilor politico-militare antagonice, singura posibilă în era laltei. Azi „brâncovenismul” tradițional a îmbrăcat forma contemporană a atlanto-europenismului semnat de apartenența la NATO și UE, deopotrivă cu un prețios parteneriat strategic cu S.U.A.

Întrebare poate fi ridicată legitim: de ce desemnăm cu nume voievodale școli de gândire geopolitică specifice României moderne?

Pe scurt, menționăm că am

„Brâncovenismul” în varianta secolului XXI

avut în vedere faptul că domniile în cauză au fost cei dintâi cărora li s-a ridicat complexa problematică a opțiunii geopolitice între Est și Vest, pe fondul declinului Imperiului Otoman și avansului către spațiul românesc al Imperiilor Habsburgice (Vest) și Rus (Est) la început de secol XVIII. Întemeietorii de școală în cauză sunt ultimii domnitori pământeni, după ei fiind instalați de Poartă pe tronurile principatelor românești hospodari/principi fanarioți, un răspuns geopolitic otoman la noua structură geopolitică din Centrul și Estul continentului, intervenită după Pacea de la Carlovitz (1699). Lipsirea statalității românești de privilegiul cvasi-independent al domniilor pământene, așadar preponderent băștinașe administrativ inclusiv în politica externă, dispunând de un potențial militar propriu și elite etnic românești – cum au demonstrat-o acțiunile lui Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu – a fost, din perspectivă geopolitică, un accident de parcurs din istoria națională modernă. Revenirea la domniile pământene, impusă Porții prin Revoluția lui Tudor Vladimirescu de la 1821, a consemnat și începutul unei

mișcări de regenerare națională devenită generalizată odată cu Revoluția de la 1848 și soldată cu constituirea statului român modern (1859), regat independent (1877 – 1881) și apoi întregit pe conturul geografic al blocului etnic (1918).

Apariția la sfârșit de

veac XVII a acestor școli de gândire nu a însemnat nicidecum că până atunci nu fuseseră prezente o gândire și acțiune adecvate în politica externă românească, așa cum vremurile secolului XV – Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Iancu de Hunedoara — sau ale epopeii Viteazului la cumpăna veacurilor XVI și XVII, când a unit cele trei Țări Române pentru prima dată, reîntemeind mitropolia ortodoxă de la Alba Iulia, au vădit-o îndeajuns. Dar acest sfârșit de secol XVII a însemnat o extraordinară evoluție evenimentială în Centrul și Estul Europei, căreia Țările Române (Transilvania a fost ocupată la 1699 și înglobată în Imperiul Habsburgic) i-au fost parte și „jucător” de sine stătător. Europa se afla la câteva decenii după instalarea ordinii sistemice westphaliene (1648; când s-a pus capăt Războiului de 30 de ani) și azi în ființă, iar frământările procesului de consolidare ale acesteia s-au răsfrânt și în aceste părți ale Europei, unde Imperiul Otoman, moștenind Bizanțul Romei, era o prezență redutabilă, necuprinsă însă în sistemul croit la Pacea din Westphalia.

(Va urma)

S.U.A. RECUNOSC DIPLOMATIC UNIUNEA SOVIETICĂ

ION BISTREANU

Moscova, 20 decembrie 1933. O adevărată zi rusească de iarnă. Piața Roșie și Kremlinul erau acoperite cu un covor gros de zăpadă, oamenii traversau piața grăbiți și zgribuliți. În apartamentul său din Kremlin, comisarul pentru Apărare K. Vorosilov a organizat un dineu în onoarea lui William Bullitt (1891 – 1967), primul ambasador al S.U.A. după stabilirea de relații diplomatice cu U.R.S.S. Participanți: 16 persoane din conducerea de vârf a statului, în frunte cu Stalin, Molotov, Vorosilov, Kalinin, Litvinov, Ordjonikidze etc. Atmosferă destinsă, cu toasturi neîntrerupte. Stalin a ridicat paharul în onoarea președintelui Roosevelt care, „în pofida mârâielilor mute ale Peștilor, a avut curajul să recunoască Uniunea Sovietică”. Un puternic hohot de râs a umplut salonul. Printr-un joc de cuvinte, era ironizat kongresmanul Hamilton Fish Jr. (fish=pește, în limba engleză), acerb anticomunist. La o întrebare a lui Stalin ce și-ar dori să aibă în U.R.S.S., ambasadorul a răspuns prompt: un teren pe Vorobiovî gorî (Colinele vrăbiilor), pentru a construi o ambasadă. „Consideră că îl ai deja”, i-ar fi spus liderul sovietic care, la despărțire, sărutându-l pe obraji de trei ori, conform obiceiului rusesc, a adăugat: „Vreau să știi că dacă vrei să mă vezi, la orice oră, zi sau noapte, trebuie doar să mă anunți și ne vedem imediat”.

Relațiile diplomatice ruso-americane au o lungă și complexă istorie. În aprilie s-au împlinit 220 de ani de la numirea primului consul american la Sankt Peterburg, urmat, după câțiva ani, de primul ambasador, John Quincy Adams (viitor președinte al S.U.A.). În timpul Primului Război Mondial S.U.A. și Rusia au fost aliați.

După abdicarea țarului Nicolae al II-lea (februarie 1917), S.U.A. au fost primele care au recunoscut noul guvern provizoriu rus, ambasadorul american la Petrograd argumentând că revoluția burghezo-democratică

din Rusia a reprezentat „realizarea practică a acelui principiu de guvernare pe care noi l-am susținut și îl susținem – guvernarea prin consimțământul celor guvernați. Recunoașterea noastră va avea un efect moral extraordinar, mai ales dacă este anunțată prima”.

INTRĂ ÎN SCENĂ WILLIAM BULLITT...

La scurt timp, S.U.A. au oferit Guvernului provizoriu rus credite guvernamentale în valoare de 325 milioane dolari,

*William Bullitt,
primul ambasador al S.U.A.
în U.R.S.S. (1933 – 1936),
aparținea unei familii de bancheri*

„Restul lumii va trăi mai liniștit dacă în loc de o Rusie uriașă vor fi patru Rusii în lume.”

Edward House

dintre care aproape jumătate au fost utilizate chiar în lunile următoare. În scopul încurajării Rusiei de a participa în continuare la războiul împotriva Germaniei, în luna iunie 1917 a fost trimisă la Petrograd o misiune condusă de Elihu Root, un renumit politician american, laureat al Premiului Nobel pentru Pace în 1912. Misiunea a eșuat din cauză că a ignorat slăbiciunea gradual accentuată a Guvernului provizoriu și a subestimat influența crescândă la Petrograd a sovietelor, realități confirmate, de altfel, de ușurința cu care s-au desfășurat acțiunile bolșevicilor în octombrie 1917.

În urma revoluției din octombrie, care a răsturnat Guvernul provizoriu, la 6 decembrie 1917 președintele Woodrow Wilson i-a instruit pe diplo-

*Avocatul Elihu Root,
secretarul de Stat al S.U.A.
între 1905 și 1909,
politicianul trimis la Petrograd
în 1917*

*Hotelul
„Național”
din centrul
Moscovei,
inaugurat
în 1903*

mații săi din Rusia să se abțină de la orice comunicare directă cu reprezentanții Guvernului bolșevic. După o refugiere la Vologda și apoi la Arhanghelsk, Ambasada americană a fost închisă la 14 septembrie 1919. Deși relațiile diplomatice cu Rusia nu au fost niciodată întrerupte în mod oficial, Statele Unite au refuzat să recunoască sau să aibă contacte oficiale cu guvernele bolșevice/sovietice până în 1933.

În martie 1919, la inițiativa diplomatului Edward House (cunoscut drept „Colonelul House”), consilier al președintelui american Woodrow Wilson, a fost trimis la Moscova tânărul William Bullitt (*Magazin istoric*, nr. 9/1978), membru al delegației americane la Conferința de Pace de la Paris, împreună cu ziaristul de stânga L. Steffens (celebru pentru remarca sa despre noua societate sovietică: „am văzut viitorul; și funcționează”) și cu doi ofițeri de informații, îmbrăcați în civil. Scopul călătoriei: cunoașterea nemijlocită a situației politice și economice a Rusiei, precum și convenirea condițiilor pentru încetarea războiului civil din Rusia.

În Moscova înfometată,

Bullitt a fost cazat la luxosul hotel „Național”, a urmărit un spectacol de operă din fosta lojă imperială, a avut convorbiri cu Cicerin, comisarul poporului pentru Afaceri Externe, și cu Litvinov, adjunctul acestuia, a dejunat și s-a delectat cu caviar în timpul unei lungi întrevederi cu Lenin – pe care l-a apreciat ca „genial, cu mult umor și serenitate”. Cu Lenin a convenit organizarea unei conferințe internaționale la Oslo pentru încheierea unui acord vizând încetarea războiului civil din Rusia, retragerea trupelor străine, ridicarea blocadei economice; prevederea cea mai importantă preciza că „toate guvernele existente *de facto* care au apărut pe teritoriul fostului Imperiu Rus vor rămâne în control total al teritoriilor pe care ele le ocupă în momentul în care armistițiul devine efectiv”.

Această ultimă prevedere nu era detaliată în proiectul de document convenit, însă, întors la Paris, Bullitt, pornind de la cele 14 principii lansate de președintele Wilson în ianuarie 1918 (*Magazin istoric*, nr. 1/2018), a schițat împărțirea fostului Imperiu Rus în 23 de regiuni, dintre care unele (Finlanda, Statele Baltice și Ucraina), în

Gheorghe V. Cicerin, comisarul poporului pentru Afaceri Externe (1918–1930)...

urma păcii de la Brest-Litovsk, fuseseră deja recunoscute de o parte a comunității internaționale. În locul imperiului cu cel mai întins teritoriu, apăruse un mozaic de state, teritorii, guverne regionale și autonomii, nerecunoscute și fără legături juridice între ele. Puterea bolșevică era, în esență, limitată doar la cele două capitale – Moscova, Petrograd – și opt provincii din jurul lor.

... APOI ARMAND HAMMER...

În viziunea Bullitt – House, era posibilă apariția unor noi state independente în Caucaz (în 1918 își declaraseră independența, nerecunoscută de nimeni, Georgia, Azerbaidjan și Armenia), Urali, Siberia, sudul Rusiei. Documentul detalia de fapt un proiect al Colonelului House care, după stoparea avansării japonezilor la Vladivostok, considera că, în urma războiului civil, Rusia ar trebui împărțită sub controlul puterilor occidentale. În septembrie 1918 nota în jurnalul său: „... Restul lumii va trăi mai liniștit dacă

în loc de o Rusie uriașă vor fi patru Rusii în lume. Una va fi în Siberia, iar restul vor fi în partea europeană împărțită a țării” (însemnarea respectivă va fi evocată un veac mai târziu, în decembrie 2021, de Vladimir Putin!). Dar, din varii motive (inclusiv probleme medicale), președintele Wilson nu a mai manifestat interes pentru preconizatele negocieri cu bolșevicii, iar premierul Lloyd George, invocând opoziția ministrului de Război, W. Churchill, un anticomunist înverșunat, s-a dezis de proiect, convins că albagardiștii vor câștiga războiul civil. Astfel, preconizata conferință de la Oslo nu a mai avut loc.

În anii ce au urmat, în pofida absenței unor relații diplomatice oficiale, S.U.A. și Rusia Sovietică au găsit modalități

de colaborare, fie pe linia Crucii Roșii Americane, fie prin schimburi economice punctuale prin firme și companii private (de exemplu: import de platină din Rusia, scutirea unui număr de corporații americane de la Decretele de naționalizare ale Guvernului sovietic etc.). Un rol aparte în relațiile economice cu sovieticii i-a revenit omului de afaceri Armand Hammer, fiul unui evreu din Herson, emigrat în S.U.A. spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Tânăr absolvent al Facultății de Medicină, Hammer (23 de ani) a mers în 1921 în U.R.S.S., însoțind un transport umanitar de cereale, pentru a-și oferi voluntar serviciile ca medic. Gestul l-a impresionat pe Lenin, care l-a invitat la o discuție privată, în urma căreia Hammer a primit prima concesiune acordată americanilor de autoritățile sovietice, pentru o exploatare de azbest în Urali, precum și o autorizație de export blănuri, caviar și... obiecte de artă!

Armand Hammer a fost primul american și unul dintre primii occidentali căruia i s-a permis să intre în noul stat bolșevic. Va deveni ulterior reprezentantul exclusiv a 38 companii economice americane. Paradoxal, el, evreu fiind, l-a convins pe Henry Ford – un anti-comunist înflăcărat și suspectat

*... și adjunctul său
de la acea vreme,
Maksim M. Litvinov,
care i-a succedat
în funcție*

*Omul
de afaceri
Armand
Hammer,
întreținându-se
cordial
cu Leonid
I. Brejnev...*

ca antisemit – să vândă tractoare Ford chiar în bastionul comunismului, contribuind astfel, în mare măsură, la mecanizarea agriculturii sovietice. Spirit întreprinzător, Hammer a deturnat în secret câțiva specialiști de la compania germană Faber și a înființat prima fabrică de creioane din Rusia Sovietică, astfel că, probabil, unii dintre viitorii lideri sovietici au învățat alfabetul chirilic strângând între degetele creioane capitaliste. Hammer a câștigat milioane de dolari din vânzarea de obiecte de artă din colecțiile familiei imperiale ruse. A. Mikoian, comisar pentru Comerț, i-a promis chiar că îi va pune la dispoziție tablouri din Ermitaj, promisiune, din fericire pentru ruși, nematerializată. În schimb, a primit bijuterii și câteva ouă din fostele ateliere Fabergé, sovieticii furnizându-i și instrumente de marcare pentru a le vinde ca originale (numite *Fauxbergé* de renumitul expert al vremii, Géza von Habsburg). Hammer rămâne singurul om de afaceri străin care a operat peste 60 de ani în U.R.S.S. și care a reușit să se întâlnească atât cu Lenin în 1921, cât și cu Gorbaciov în 1986, bucurându-se de o popularitate inegalabilă în rândul sovieticilor.

Cooperarea bilaterală s-a extins și diversificat. Astfel, în

perioada 1929 – 1932, firma din Detroit a celebrului arhitect Albert Kahn a proiectat 521 de obiective industriale pentru U.R.S.S. În 1931, 172 de ingineri americani lucrau în întreprinderi și pe șantiere sovietice, inclusiv la construirea celei mai mari hidrocentrale de pe Nipru.

... ȘI, MAI TÂRZIU, ROOSEVELT ȘI LITVINOV

Nu au lipsit contactele culturale, unele pline de culoare și cu o popularitate deseori nedorită. Poetul Serghei Esenin, căsătorit cu dansatoarea americană Isadora Duncan, într-un scurt turneu în S.U.A., a umplut paginile ziarelor americane cu scandalurile lui în hoteluri și restaurante; în scrisorile către prieteni, a numit America

„tărâm al filistinismului“ și s-a plâns că, din cauza prohibiției, a fost nevoit să bea whisky de proastă calitate! În schimb, poetul Vladimir Maiakovski a avut cuvinte de laudă la adresa S.U.A., în urma unui turneu de trei luni în 1925. (Ca o ironie a sorții: fiul lui Esenin, Aleksandr Esenin-Volpin, cunoscut ca organizator, în 1965, al „mitingului glasnostului“, în favoarea disidenților Siniavski și Daniel – prima demonstrație publică de protest în U.R.S.S. –, a emigrat în S.U.A., unde a murit în 2016, an în care tot în S.U.A. a decedat și fiica nelegitimă a lui Maiakovski, rezultată dintr-o idilă cu o tânără emigrantă din Germania, Ellie Jones, care i-a fost ghid în timpul turneului din 1925). Anul 1927 a înregistrat călătoria în U.R.S.S. a scriitorilor americani Theodore Dreiser și Sinclair Lewis, invitați la a zecea aniversare a revoluției bolșevice din 1917.

La începutul anilor '30, S.U.A. rămăseseră unul dintre puținele mari state care nu recunoscuseră oficial U.R.S.S. În vara anului 1932, Roosevelt, aflat în campanie electorală pentru alegerile prezidențiale, l-a trimis pe același Bullitt la Moscova pentru a-i informa,

... și cu Mihail Gorbaciov

*Dansatoarea americană
Isadora Duncan
și soțul,
poetul rus
Serghei Esenin*

neoficial, pe sovietici că, dacă va fi ales președinte, va recunoaște U.R.S.S. Dar comisarul pentru Afaceri Externe Litvinov nu era în Moscova, iar asistenții săi nu i-au acordat atenția cuvenită emisarului american.

Profitând de vizită, Bullitt a depus un buchet de flori la mormântul lui John Reed (autorul cărții despre revoluția din octombrie *Zece zile care au zguduit lumea*), singurul cetățean american înmormântat lângă zidul Kremlinului; un martor ocular relatează că, reîntorcându-se la mașină, lacrimile îi curgeau pe obraji. Viziunea lui Bullitt asupra noii Rusii reflecta încă romantismul perioadei timpurii, el percepea Rusia bolșevică cu aceeași pasiune și entuziasm ca și John Reed la vremea lui.

După alegerea ca președinte, Roosevelt a decis să stabilească relații diplomatice formale cu Uniunea Sovietică, apreciind că, în condițiile Marii Depresiuni din anii '30, o expansiune comercială a S.U.A. în U.R.S.S. ar fi fost binevenită. În același timp, partea americană avea în vedere și interesele sale strategice în Asia – limitarea expansionismului japonez. Prudent, înainte de a lua o decizie,

a comandat un sondaj în rândul a peste o mie de redactori de publicații. Rezultatul a fost

*1927. Scriitorul american
Theodore Dreiser (1871 – 1945),
în vizită în U.R.S.S.*

convincător: 63% au fost în favoarea recunoașterii U.R.S.S., 27% s-au opus.

În octombrie 1933, prin intermediul reprezentantului neoficial sovietic la Washington, i-a trimis o scrisoare (nesemnată) șefului statului sovietic,

*Vladimir Maiakovski a rămas încântat
de spațiul american
în urma turneului său din 1925*

Mihail Kalinin, în care, sugerând disponibilitatea Administrației americane de a negocia condițiile recunoașterii Uniunii Sovietice, propunea trimiterea la Washington a unui emisar. Sovieticii au răspuns prompt și, la începutul lunii noiembrie, a sosit comisarul pentru Afaceri Externe Maksim Litvinov, care a avut mai multe întâlniri tete-à-tete cu Roosevelt (cunoscute sub denumirea de „Conversațiile Roosevelt – Litvinov”). Conform uzanțelor, între cei doi a avut loc un bogat schimb de note, prin care U.R.S.S. s-a angajat să respecte integritatea politică și teritorială a Statelor Unite, să nu se amestece în afacerile interne americane (se avea în vedere, indirect, ajutorul pe care sovieticii îl acordau Partidului Comunist American) și să se asigure că nicio organizație din U.R.S.S. nu va acționa pentru a leza prosperitatea, ordinea sau securitatea întregului teritoriu al S.U.A. sau pentru a-i răsturna guvernul prin forță, să respecte libertățile civile și religioase ale cetățenilor americani care locuiesc temporar sau permanent în Uniunea Sovietică. Aceleași angajamente au fost asumate, în reciprocitate, și de către partea americană. A fost încheiat, de asemenea, un *Gentlemen's Agreement*, prin care Guvernul sovietic era de acord să ramburseze o parte din datoria rămasă restantă din epoca țaristă, urmând ca cifra finală să fie convenită prin negocieri ulterioare. La 16 noiembrie 1933, Statele Unite au anunțat oficial recunoașterea Uniunii Sovietice.

(Va urma)

FOREIGN OFFICE ÎȘI SCHIMBĂ POZITIA FĂȚĂ DE RATIFICAREA TRĂTATULUI BASARABIEI

ALEXANDRU PIȚIGOI

Marea Britanie a fost prima semnatară care a ratificat Tratatul Basarabiei în 1922 (Magazin istoric, nr. 10/2013). Tratatul, semnat la 28 octombrie 1920, la Paris, de Marea Britanie, Italia, Japonia și România, recunoștea unirea Basarabiei cu patria-mamă. Documentul intra în

vigoare doar în urma ratificării lui de toate statele semnatare, ceea ce nu s-a întâmplat, pentru că Japonia nu l-a ratificat.

Surprinzător, chiar dacă era direct interesată de această chestiune, România a ratificat Tratatul cumva forțată de acțiunea britanicilor, care i-au sfătuit pe români să insiste și pe lângă celelalte state semnatare. Franța a ratificat Tratatul în anul 1924, iar Italia în 1927, după mai multe gesturi de apropiere între București și Roma, precum semnarea unui tratat comercial și vizita mareșalului Pietro Badoglio (Magazin istoric, nr. 3 – 4/2023).

O poză de grup cu participanții la Conferința de la Genova, din 1922

Prima mențiune din documentele britanice despre ratificarea Tratatului Basarabiei de către Italia apare într-o telegramă urgentă a ambasadorului britanic la Roma, Ronald Graham. Datat 1 martie 1927, documentul anunța că Benito Mussolini l-a informat confidențial că era pregătit să ratifice Tratatul Basarabiei. Prim-ministrul italian se aștepta la o reacție imediată a Rusiei Sovietice, care putea reduce sau chiar

opri exportul de petrol și grâu către Italia, dar liderul de la Roma spera ca Guvernul român să preia comenzile anulate de Moscova.

ÎNGRIJORĂRI ȘI TEMERI

Ratificarea Tratatului Basarabiei de către Italia era o chestiune problematică pentru Marea Britanie. La începutul anului 1927, doar Italia

*Ministrul de Externe japonez
Kijuro Shidehara,
viitor prim-ministru
între 1945 – 1946*

și Japonia (*Magazin istoric*, nr. 3 – 4/2018) nu-l ratificaseră. Imperiul Nipon anunțase că nu era interesat de chestiunile europene și că va ratifica Tratatul atunci când toate puterile semnate de pe bătrânul continent o vor face. Corespondentul *Times* la Tokio confirma informația și nota că ministrul de Externe, Kijuro Shidehara, a declarat că „Japonia nu avea niciun interes vital în chestiune și se va ghida după acțiunile semnatelor europene”.

Diplomația engleză era îngrijorată de intrarea Tratatului în vigoare deoarece, ca putere semnatară a documentului, Marea Britanie recunoștea oficial suveranitatea României asupra Basarabiei, împotriva cererilor Guvernului sovietic, care nu a renunțat în niciun moment la fosta provincie a Imperiului Rus. Dacă Tratatul intra în vigoare, Marea Britanie și celelalte semnate erau obligate prin articolul 10 din Pactul Ligii Națiunilor să ia toate măsurile necesare pentru respectarea suveranității României împotriva unei acțiuni sovietice în Basarabia, după cum nota Orme Sargent, consilier la Foreign Office pentru Europa

Centrală și Balcani, într-un document destinat șefului diplomației britanice, Austen Chamberlain, la 15 martie 1927. Articolul 10 din Pactul Ligii Națiunilor stipula: „Membrii Societății își iau îndatorirea să respecte și să mențină în contra oricărei agresiuni externe integritatea teritorială și independența politică existentă a tuturor membrilor Societății. În caz de agresiune, Consiliul avizează asupra mijloacelor de a asigura executarea acestei obligațiuni”.

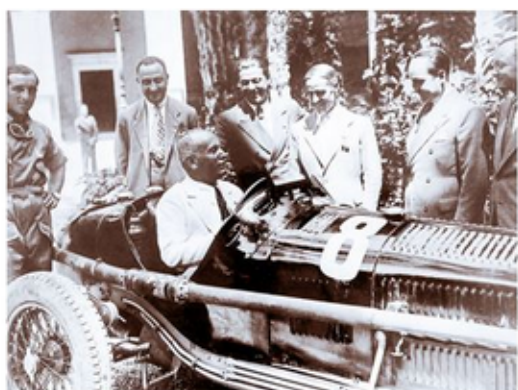
Nu numai Marea Britanie era îngrijorată de ratificarea Tratatului Basarabiei de către Italia. Iugoslavia era la rândul ei foarte puțin încântată de pasul Romei, după cum informa secretarul I al Legației britanice la Praga, Charles Dodd. În viziunea Belgradului, Italia ducea o politică de încercuire împotriva ei, mai ales că existau informații privind aducerea pe orbita Romei și a Bulgariei. Lazarevici, ministrul iugoslav la Praga, își puna toate speranțele în Marile Puteri, pentru ca acestea să protejeze independența Iugoslaviei, dacă se va afla în pericol. Cele două state erau pe poziții diferite după Pacea de la Versailles, deoarece între granițele Iugoslaviei intraseră multe teritorii de la Marea Adriatică, pe care Italia le dorea și care îi fuseseră promise pentru a intra în Primul Război Mondial

O PREZUMȚIE GREȘITĂ

Premierul britanic Austen Chamberlain

Din informațiile primite de la diplomații englezi din Europa Centrală și de Sud-Est, în aceste țări exista presupunerea că Marea Britanie era cea care l-a determinat pe Mussolini să decidă ratificarea. „Exista impresia că Marea Britanie era în spatele ratificării, deoarece îi permitea să câștige teren pentru a participa la jocul sovietic”, după cum nota secretarul II de la Foreign Office, C.H. Bateman. La Londra era clar că Moscova va încerca să lege Marea Britanie de ratificarea Tratatului, fiind în opinia sovieticilor o nouă za în lanțul intrigilor britanice

*Benito Mussolini
la volanul unei mașini Alfa Romeo,
în anul 1932*

împotriva Moscovei. Bateman considera că un lider important al Guvernului englez trebuia să dea o declarație în *Times*, în care să afirme dezinteresul Londrei cu privire la ratificarea Tratatului Basarabiei și să profite de „oportunitatea aceasta pentru a separa odată pentru totdeauna ratificarea Tratatului de italieni de atitudinea noastră vizavi de Rusia”.

Presa din România și-a schimbat atitudinea critică de până atunci vizavi de Marea Britanie, după ratificarea Tratatului de Italia. Ziarul *Le Progres*, înființat de Alexandru Marghiloman, nota că ratificarea era o „lovitură de maestru a diplomației britanice și parte a politicii sale în consolidarea Europei împotriva Rusiei bolșevice”. Impresia presei de la București era și ea cât se poate de greșită. Marea Britanie nu a determinat Italia să ratifice Tratatul și a fost luată și ea prin surprindere de acțiunea lui Benito Mussolini.

Conform presei sovietice, ministrul de Finanțe, Winston Churchill, care făcuse o vizită la Roma în anul 1926, a fost cel care l-a determinat pe Benito Mussolini să declanșeze demersurile pentru ratificarea Tratatului Basarabiei. *Izvestia* critica dur ratificarea Tratatului de Italia, considerând că „aparent Guvernul italian a confundat interesele proprii țării cu interesele celor care și-au făcut un obiectiv din a prejudicia dreptul legal al U.R.S.S. Pierderea independenței politicii externe italiene în chestiunea relațiilor cu Uniunea Sovietică va avea consecințe grave pentru interesele Italiei”.

Agitația din presa moscovită, ca și din alte state din Estul și Centrul Europei, a avut ecou până în Parlamentul britanic, unde un anume Taylor a avut o interpelare la adresa lui Austen Chamberlain, care conținea întrebarea cheie: a avut Marea Britanie vreo implicare în ratificarea Tratatului Basarabiei de către Italia? Conducătorul diplomației britanice a avut un răspuns scurt: „No, Sir” [Nu, domnule].

O ANALIZĂ CORECTĂ

După ratificarea de italieni a documentului ce recunoștea suveranitatea României asupra Basarabiei, Foreign Office și-a îndreptat atenția pentru a anticipa atitudinea Japoniei cu privire la această chestiune. Numărul doi din ministerul de Externe de la Tokio, Debuchi, îi declara ambadorului britanic, John Tilley, că însărcinatul cu afaceri sovietic făcea presiuni pe lângă Cabinetul japonez pentru a refuza ratificarea. Partea japoneză se declara amuzată că România a hotărât să trimită un reprezentant la Tokio abia după ce Italia a ratificat Tratatul Basarabiei. Amuzamentul nipon era mai degrabă sarcastic și de rău augur, deoarece arăta dezinteresul diplomației române pentru poziția Guvernului japonez, până în anul 1927.

O astfel de abordare a Bucureștiului nu putea să nu lase urmări în contextul negocierilor româno-nipone pentru ratificarea Tratatului Basarabiei. Concluzia era susținută și de jena

*Winston Churchill
întâmpinat de mai multe lucrătoare,
în timpul unei vizite la o fabrică din Glasgow,
octombrie 1918*

*Katsuji Debuchi și fiica lui, 1929;
în 1929 – 1931 a fost ambasador în S.U.A.*

declarată a diplomației de la Tokio, prin vocea lui Debuchi, față de numirea unui diplomat român în această țară. În ciuda presiunilor de la București și Moscova, Japonia nu se grăbea să ia vreo decizie într-un sens sau altul. Diplomația britanică, prin vocile lui Orme Sargent și John Tilley, considera că nu exista niciun motiv pentru care Guvernul britanic să intervină la Tokio pentru sprijinirea punctului de vedere românesc.

Poziția definitivă a Foreign Office în chestiunea ratificării Tratatului Basarabiei a fost exprimată de Orme Sargent, care menționa: „În Tratat nu era nimic care să ne lege să ajutăm România în cazul în care Rusia încerca să reia provincia prin forță. Și nici nu credem că este probabil ca Rusia să încerce să facă asta din două motive: (1) armata sovietică nu este capabilă să pună în aplicare această sarcină; (2) rușii își pot atinge obiectivele mai rapid prin sprijinirea unei revolte în Basarabia“. În opinia lui Sargent, până când Japonia va ratifica Tratatul acesta nu era tehnic în vigoare, iar ratificarea italiană a declanșat o rivalitate între Uniunea Sovietică și România pentru bunele grații ale autorităților de la Tokio. „Într-o astfel de competiție suntem înclinați să pariem pe Rusia, deoarece avea considerabil

mai multe de oferit Japoniei decât România“.

Analiza britanică s-a dovedit foarte corectă. Guvernul nipon a preferat să opteze pentru o înțelegere cu Moscova, cu care și-a împărțit sferele de influență în Orientul Îndepărtat, iar Tratatul Basarabiei nu a mai fost ratificat vreodată de partea niponă. Marea Britanie a fost astfel eliberată de obligațiile pe care și le-a asumat prin semnarea și ratificarea Tratatului Basarabiei.

Schimbarea radicală a poziției Marii Britanii față de ratificarea Tratatului Basarabiei între 1922 și 1927 poate părea surprinzătoare, dar ea poate fi explicată pe două paliere. În plan general, principalul motiv pentru care Guvernul de la Londra a forțat ratificarea Tratatului Basarabiei în 1922 a fost de a opri Guvernul sovietic să folosească ratificarea documentului ca o pârgă în negocieri în cadrul Conferinței de la Genova, din 1922. Pentru britanici Genova trebuia să fie piatra de temelie a reconstrucției economice a Europei după Primul Război Mondial, iar problema Basarabiei nu trebuia să stea în cale. Pentru Guvernul britanic Rusia era foarte importantă din punct de vedere economic. În primul rând, se dorea recuperarea creditelor acordate Imperiului Rus, datorii nerecunoscute de Guvernul sovietic. Apoi, Marea Britanie avea nevoie de materiile prime ieftine oferite de piața rusă pentru dezvoltarea ei economică.

Mai mult, istoricii britanici consideră că dacă lordul Curzon, conducătorul diplomației britanice până la 22 ianuarie 1924, preferase o atitudine conflictuală față de Rusia Sovietică, Austen Chamberlain nu era dispus să meargă în aceeași direcție și s-a încercat o apropiere de Rusia. Un argument în acest sens a fost recunoașterea oficială a Uniunii Sovietice la 1 februarie 1924.

Al doilea palier de analiză pentru schimbarea atitudinii Guvernului britanic ar trebui să vizeze relația dintre Marea Britanie și România la momentul 1927. Încercările britanice de a contracara influența franceză la București au eșuat sau nu au avut rezultatul scontat la Londra (*Magazin istoric*, nr. 3/2023). Pentru britanici România era un pion al Franței, ca și alte state din regiune. Pentru moment nu se mai putea face nimic pentru a contracara această stare de fapt și atunci s-a ales calea izolaționismului vizavi de problemele acestei părți a Europei. ■

EMIL RACOVITĂ

FILE DE JURNAL INEDIT

Dr. MIOARA IONIȚĂ

La 19 noiembrie 1947 se stingea din viață la Cluj savantul Emil Racoviță, întemeietor și magistru încă din primii ani ai secolului al XX-lea, ca urmare a cercetărilor făcute ani la rând, al unei noi și fascinante științe – biospeologia. Încă de la începutul

cercetărilor sale, Emil Racoviță și-a dat seama că „în peșteri se petrece un mare experiment biologic, care durează de milioane de ani. Vietățile care trăiesc în golurile subpământene oferă biologului posibilități de a studia problemele evoluției și fenomenele de adaptare la mediu... căci vietățile care trăiesc în condiții simple, mult mai constante – este cazul animalelor cavernicole –, se pretează mai bine la cercetări experimentale“.

Dar până a ajunge la această concluzie atât de bine prezentată în studiul său substanțial din anul 1907, *Essai sur les problèmes biospéologiques* (Eseu asupra problemelor biospeologiei), cu care deschide seria periodicului Biospeologia, tot de el înființat, lui Emil Racoviță i-au trebuit ani de cercetări aprofundate asupra viețuitoarelor din peșteri și a condițiilor existenței lor. În studiul mai sus pomenit, savantul născut pe plaiuri moldave nu numai că definește speologia, dar arată și care sunt problemele ei, metoda de cercetare și, în chip documentat, care-i sunt perspectivele.

Din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României face parte, începând cu anul 1973, venit prin transfer definitiv de la Muzeul „Grigore Antipa“, un manuscris intitulat de autorul lui *Notes et*

observations scientifiques (Note și observații științifice). Este jurnalul ținut de Emil Racoviță în care acesta consemnează, pe zile și, uneori, chiar pe ore, etapele și rezultatele unei călătorii sau „expediții“ științifice, cum

o numește chiar viitorul savant, pe coasta catalană a Spaniei, în vara anului 1900. Manuscrisul este în limba franceză, dar greutatea studierii lui nu constă în acest fapt, ci mai ales în abundența amănuntelor ținând

de domeniul științelor naturii, al zoologiei, în special, cunoștințele transmise depășind mult sfera normală a culturii generale.

Dincolo însă de valoarea sa documentară vizând îmbogățirea științei zoologice, geologice, biogeografice, oceanografice, meteorologice și influența acesteia asupra vieții animalelor, fiziologiei ș.a., nu putem să nu sesizăm și valoarea istorică a manuscrisului, el ajutându-ne să refacem una dintre verigile de început, dar esențiale, ale drumului străbătut de Emil Racoviță pentru a ajunge la fondarea biospeologiei, ca și a unei școli biospeologice românești și mondiale.

Deși datele sale biografice sunt în general cunoscute, le vom reaminti pe cele care, după părerea noastră, au avut un rol important în formarea personalității lui Emil Racoviță și au contribuit la definirea staturii sale intelectuale, a calităților sale excepționale de om de știință.

S-a născut la Iași, la 15 noiembrie 1868, în familia lui Gheorghe (Gheorghies) Racoviță (1839 – 1913) și a Eufrosinei, născută Stamatopol (1845 – 1907). Tatăl, care avea o moșie cu conac și parc la Șorănești, în apropiere de Vaslui, studiasse Dreptul, funcționând mai întâi în magistratură, iar apoi în avocatură. Mama, cu înclinații literare se pare, se apropiase de Societatea „Junimea”. Studiile le-a început avându-l ca învățător pe Ion Creangă la Școala din strada Păcurari a Iașilor, le-a continuat la Liceul Național și Institutele Unite

Henri de Lacaze-Duthiers

din același oraș, avându-i printre profesori pe Petru Poni și Grigore Cobălcescu. După ce își ia bacalaureatul în 1886, pleacă la Paris și, timp de trei ani, urmează și absolvă mai întâi Dreptul, iar din 1889 Emil Racoviță se înscrie tot la Sorbona, la Facultatea de Științe Naturale.

Unul dintre profesorii săi, renumitul Henri de Lacaze-Duthiers, membru al Academiei Franceze, a avut un rol hotărâtor în cariera lui Emil Racoviță, îndrumându-i pașii încă din studenție, fiindu-i, mai târziu, conducător de doctorat și

Georges Pruvot

cel care l-a recomandat și susținut pentru a primi misiunea de naturalist al expediției cu vasul „Belgica” la Polul Sud, în 1897 – 1899. Același Henri de Lacaze-Duthiers l-a introdus pe Emil Racoviță în colectivul ce desfășura cercetări în stațiunea sa experimentală de la Banyuls-sur-Mer, din Franța, după ce vacanțele de vară din 1890 și

1891 le petrecuse învățând și lucrând la o altă stațiune de biologie marină, cea de la Roscoff, sub conducerea conferențiarului Georges Pruvot.

Emil Racoviță ajunge pentru prima oară în stațiunea Banyuls-sur-Mer de pe malul Mării Mediterane și, implicit, în laboratorul „Arago” condus de profesorul Henri de Lacaze-Duthiers în vacanța de Paști din 1891, participând la o excursie, expediție științifică mai degrabă, care apoi se va desfășura, cu regularitate, an de an, până în 1914. Devenit, în anul 1900, printr-un fel de dorință testamentară a profesorului Henri de Lacaze-Duthiers, subdirector al stațiunii de la Banyuls-sur-Mer și laboratorului „Arago”, Emil Racoviță va conduce, începând cu acest an, personal, numitele excursii-expediții. În noua sa calitate oficială, el ia parte, la 15 aprilie 1900, la lansarea la apă a navei de explorare oceanografică „Roland”, cu care fusese înzestrată stațiunea de la Banyuls-sur-Mer. „Roland”, navă-laborator, a constituit încă de la început un sprijin neprețuit pentru stațiune, făcând ca expedițiile științifice să fie mai bine organizate și mai productive.

*Nava-laborator
„Roland“,
în plan secund*

Cu „Roland“, Emil Racoviță și Georges Pruvot explorează mai întâi în 1900, apoi în 1901 – 1902, coasta catalană a Spaniei.

Tocmai prima dintre aceste expediții, cea din anul 1900, este consemnată în notele manuscrise de călătorie la care facem referire în materialul de față, note care sunt permanent însoțite de fotografii și crochiuri deosebit de sugestive, desene în creion, hărți realizate chiar de Emil Racoviță. Expediția a pornit cu nava „Roland“ de la stațiunea Banyuls-sur-Mer la 16 iulie 1900 și s-a încheiat la 6 august 1900. Vasul s-a deplasat de-a lungul coastei catalane, Emil Racoviță notând

cu acribie toate observațiile rezultate din studierea animalelor ce populau coasta, în general a faunei și florei specifice locului, observații asupra fenomenelor meteorologice surprinse, asupra geografiei și biogeografiei localităților pe care le întâlnește de la portul De Rosas, până la Cala Mungo, Palamos, San Sebastian, San Felice de Guixols, portul Escol și satul Estartit.

Toate observațiile sunt pertinente și deosebit de interesante chiar și pentru un profan în ale științelor naturii. Dar partea cea mai interesantă a manuscrisului, având relevanță și consistență pentru viitoarea pasiune și specializare a lui

Emil Racoviță – speologia și biospeologia –, este cea în care autorul însemnărilor face observații și aprecieri asupra falezei cretacee dintre Estartit și Escala, urmărind fenomenele de eroziune care dăduseră naștere unui adevărat lanț de grote.

Prezentând geografia și biogeografia falezei, Emil Racoviță precizează că „această enclavă cretacică este foarte interesantă prin fenomenele variate de eroziune pe care le prezintă“ și care „încep toate printr-o falie traversând bancurile calcaroase în stratificări concordante fie pe orizontală, fie pe verticală“. În urma observațiilor făcute, Racoviță poate concluziona că „primul act de eroziune este formarea unei mici grote la nivelul mării, loc în care se situează falia“ și care prezintă o foarte slabă rezistență. Urmează lărgirea grotei sau păstrarea dimensiunilor ei inițiale, apoi „marea își desăvârșește opera perforând rocile, surpând bolta grotelor, ducând la constituirea unor insule de formă conică în fața

File din jurnalul inedit

falezii, care, la rândul lor, sub acțiunea valurilor, sunt nivelate și devin platforme submarine, locul de ședere al peștilor și langustelor“. Racovița arată că aceste platforme sunt foarte numeroase pe coasta cercetată de membrii expediției și ele pătrund destul de adânc în grotte, jucând și rolul de a proteja stâncile izolate, din calcar, împotriva eroziunii.

In urma studierii celor nouă grote identificate de-a lungul falezei cretacice cercetate, Emil Racoviță face precizarea că există de fapt două moduri de formare a respective-
lor grote: pe falie – cazul marilor majorități –, și pe sinclinal – o cută a scoarței terestre, a cărei concavitate este îndreptată în sus. Uneori, la o singură grotă, se întâlnesc ambele procese de constituire, cum este cazul Grotii de Azur.

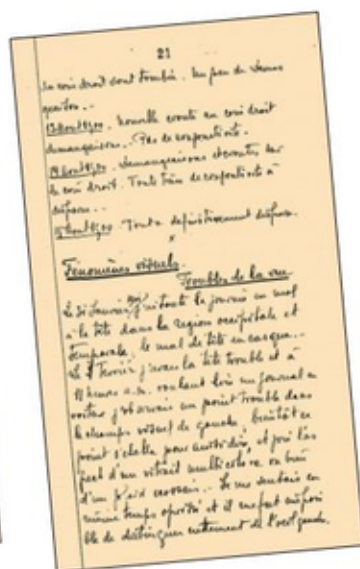
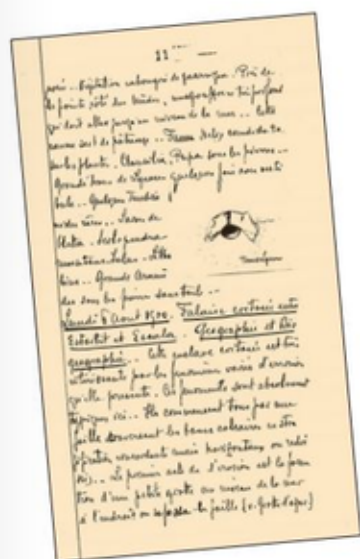
În finalul prezentării fenomenului de eroziune care duce la formarea grotelor, Emil Racoviță consemnează, pornind de la sud către nord, „succesiunea grotelor în faleză cretacică

notată pe «Roland» în timpul excursiei începute de la Capul Stâncii Perforate⁴. Acestea sunt: 1. Grotă Stâncii Perforate „cu enormul său tunel... un excelent exemplu de eroziune“; 2. Grotă dublă care arată „foarte clar din ce cauze bancurile de nisip de grosime inegală care au format-o alunecă de pe tavan pe ziduri“; 3. Marea grotă aproape de precedentă; 4. Grotă de Azur, numită așa datorită unui fenomen produs de modul cum cade lumina mai întâi pe perețele unui stâlp, reflectându-se apoi în apă; 5. „Grotă din punctul al doilea“ și 6. „Grotă din cel de-al treilea punct“; 7. „Grotă din apropierea punctului sudic al intrării în Cala Mungo“; 8. „Grotă din punctul nordic al intrării în Cala Mungo“ și, în sfârșit, 9. Grotă Arcadei „foarte înaltă, foarte frumoasă, dar puțin întinsă, cu două intrări, separate printr-un stâlp mare“ și la care „n-a fost posibil de văzut modul de formare“.

Emil Racoviță face și câteva observații privind fauna și flora, mai ales aceea aflată în preajma

grotelor, constatând că aceea interioară este foarte săracă și presupune că fenomenul este cauzat de lipsa de lumină. Referindu-se la Grota dublă, precizează: „Această groată este dublă și brațul din dreapta este foarte adânc (400 m?!). Fundul este obscur și complet azoic“, adică lipsit de animale.

Trei ani mai târziu însă, cercetând tot pe vasul „Roland“ țărmul Insulelor Baleare, va descoperi în celebra peșteră „Cueva del Drach“ din Majorca, la 16 iulie 1904, crustaceul cavernicol, nou ca gen pentru știință, pe care-l numește *Typhlocyrolana moraguesi*, întemeind o nouă știință – speologia, studiul peșterilor –, dar și biospeologia, studiul vietăților din peșteri. În urma acestei extraordinare descoperiri și a cercetărilor care i-au urmat, Racoviță și-a dat seama că în peșteri are loc un mare experiment biologic și că „vietățile care trăiesc în golurile subpământene oferă biologului posibilități de a studia problemele evoluției și fenomenele

de adaptare la mediu... [și] se pretează mai bine la cercetări experimentale“.

În perioada de timp care a urmat încheierii expediției, după părăsirea navei „Roland“ și întoarcerea, cu întreg materialul adunat în timpul expediției, în laboratorul „Arago“ din stațiunea Banyuls-sur-Mer, Emil Racoviță a consemnat, în același manuscris pe care îl prezentăm, o serie de observații deosebit de interesante privind fenomene meteorologice, experiențe biologice, trăite de el în timpul expediției din Spania din iulie – august 1900, unele dintre ele surprinzătoare, ba chiar amuzante. Totodată, Racoviță semnalează existența unor specii de animale marine, precum selacienii, o „subclasă de pești marini cu scheletul cartilaginos, cu corpul acoperit cu solzi placoizi și cu țepi, cu nările așezate pe partea ventrală a capului, cu coada împărțită în două părți inegale“, caracteristici întâlnite doar la rechin sau la vulpea de mare. În același timp, el este deosebit de încântat de faptul că vasul „Roland“ a fost însoțit permanent, în timpul expediției, de un „cârd de delfini“ sau „o trupă de delfini“, formată din șase până la zece exemplare, cetacee pe care le îndrăgește mult.

Aflat în portul San Felice de Guixols, Racoviță este plăcut impresionat de plaja de aici, „acoperită de un nisip minunat, roz, [culoare] provenind de la granit“. Atât în portul San Felice de Guixols cât și în portul Escol, biologul observă o fosforescență foarte pronunțată datorată unor microorganisme. Vrând să desprindă câteva actinii (animale marine

din încrengătura celenteratelor, parțial colorate, solitare, fără schelet, fixate pe stânci, având aspect de floare și orificiul bucal înconjurat de tentacule: anemona de mare, dedițelul de mare) de pe pietrele din apropierea grotelor cretacice de la Estartit, conținutul uneia i-a sărit în ochi, drept care, timp de opt zile, între 8 și 15 august 1900, a suferit cumplit, manifestările fiind cele asemănătoare unei conjunctivite.

A avut parte și de tulburări ale vederii, care au debutat cu o „durere de cap «în cască»“ și au continuat cu lipsă de claritate în câmpul vizual al ochiului stâng, cu instalarea unui punct cu aspect de „vitraliu multicolor sau mai bine spus a unui pled ecosez“, manifestări ce au durat circa o jumătate de oră.

După încheierea expediției, aflându-se în trenul care îl ducea de la Banyuls-sur-Mer la Perpignan, a fost martorul, în ziua de 24 februarie 1901, între orele 06.30 și 07.30, unui interesant fenomen optic: „Am văzut – scrie Racoviță –, în partea dinspre mare fenomenul tricolor așa cum l-am observat în Antarctica, mai puțin intens, dar la fel de clar. Era deci la est și se arăta precedând răsăritul soarelui“.

În filele însemnărilor, Emil Racoviță nu se mărginește la simple constatări, referindu-se permanent și la alte ramuri ale biologiei, precum fenologia, care studiază influența factorilor meteorologici asupra dezvoltării plantelor, vieții animalelor, păsărilor sau ale zoologiei, ca de pildă etologia, care studiază obiceiurile și comportamentul animalelor.

Savantul face, în același timp, observații referitoare la

ecologie și importanța studierii rolului factorilor meteorologici în viața faunei și florei. În acest sens, de pildă, aflat în stațiunea Banyuls-sur-Mer în cursul iernii 1900 – 1901, notează o serie de constatări în legătură cu influența frigului asupra animalelor.

În februarie 1901, timp de câteva zile frigul a fost foarte puternic pentru acea zonă, ajungându-se la 15 februarie să se înregistreze, în aer, temperatura de -3°C la ora 10.00 și, probabil, -5°C noaptea, iar în apă 0°C . Urmărind reacțiile și comportamentul viețuitoarelor marine în condițiile de mediu date, Emil Racoviță precizează: „Animalele păreau să sufere. Peștii, animale mobile, se țineau pe fundul apei. Unii sunt morți; alții rezistă, dar luând poziții bizare, dispunându-și corpul în arc de cerc“.

Remarcând complexitatea observațiilor făcute de Emil Racoviță și logica judecăților emise, putem afirma că manuscrisul prezentat este un document deosebit de prețios pentru știința biologică românească și universală, dar și o piesă cu valoare incontestabilă de patrimoniu național.

Spre deosebire de jurnalul ținut de Emil Racoviță în timpul expediției la Polul Sud cu vasul „Belgica“, desfășurată între 1897 – 1899, care, prin grija unui prestigios colectiv de specialiști de la Muzeul „Grigore Antipa“, în frunte cu Alexandru Marinescu, a văzut lumina tiparului la un secol de la eveniment, la Editura „Compania“, nu același lucru s-a întâmplat, cel puțin până acum, cu acest jurnal.

(Continuare în p. 47)

ISRAEL – 75 DE ANI

ASHER SHAFRIR

Vineri, 14 mai 1948, la ora 15.00 un grup mic de cetățeni au venit la o ședință ținută cumva în secret în Tel Aviv, pe str. Rotschild 16. Se pregătea declararea unui stat nou. La scurta ședință care a început la ora 16.00, David Ben-Gurion, viitorul prim-ministru al noului stat, a citit declarația de independență, care folosește și astăzi ca un document de bază al statului ce încă nu are o constituție. În declarație sunt expuse temeliile pe care s-a construit acest stat: moștenirea biblică a tradițiilor poporului evreu, egalitate între toți cetățenii țării și respectarea legilor și instituțiilor internaționale. De asemenea, s-a stabilit numele noii țări: Israel. După citirea declarației, peste 20 de demnitari din toate partidele și mișcările sociale, de la dreapta extremă până la partidul comunist, au semnat documentul pe un papirus special.

David Ben-Gurion citește
declarația de independență a statului Israel

După Primul Război Mondial, Consiliul Ligii Națiunilor a aprobat, la 24 iulie 1922, Mandatul britanic pentru Palestina, care a legalizat administrația britanică.

În anul 1947 devenise clar că britanicii se pregătesc să părăsească țara. Populația evreiască avea deja din anii '20 o conducere autonomă, însă instituțiile statului erau britanice. Ca să se pregătească cum trebuie pentru acest eveniment, a fost întemeiată la 12 octombrie 1947 – o lună și jumătate înaintea rezoluției O.N.U. prin care se împărțea Palestina între un stat evreiesc, un stat palestinian și Ierusalim, sub mandat internațional – o Comisie provizorie de urgență. Ea a fost însărcinată cu pregătirile în vederea proclamării Statului Israel și organizarea viitorului aparat administrativ. Comisia avea 13 membri, în frunte cu Ben-Gurion. În funcția de secretar al acestei comisii a fost numit Zeev Sherf, un evreu român venit din România cu 20 de ani înainte.

Zeev Sherf s-a născut în anul 1906, în comuna Izvor, astăzi Izvoarele Sucevei, din districtul

Seletin din Bucovina (aflată atunci în Imperiul Austro-Ungar). El a condus în tinerețe grupări și mișcări sioniste în România. În anul 1925 a

*Al șaselea Guvern al Israelului:
în centru, Golda Meir, ministrul Muncii;
în dreapta ei, Yitzhak Ben-Zvi,
al doilea președinte al statului,
lângă el, Moshe Sharett, premier și ministru de Externe;
primul din dreapta, Zeev Sherf, secretarul Guvernului;
lângă el, David Ben-Gurion, ministrul Apărării*

emigrat împreună cu familia în Palestina.

În funcția de secretar al Comisiei de urgență el a reușit să o gestioneze, creând într-o jumătate de an un sistem de stat, ceea ce în alte țări ar fi solicitat, poate, zeci de ani. Este vorba, între altele, despre Parlament, Guvern, ministere, Poliție, primării, taxe, poștă și alte sute de instituții, fără să mai amintim de armată și serviciile secrete. Toate acestea, fără ajutor, fără bani, într-o stare de asediu a țării. Un exemplu nostim este lipsa de termeni administrativi în limba ebraică, provenită dintr-o limbă biblică veche de 3.000 de ani. Nici măcar cuvinte pentru guvern sau ministru nu existau. Unele cuvinte au fost inventate, iar multe alte cuvinte antice au fost adaptate lumii moderne.

Zeev Sherf este autorul celei de-a doua versiuni (au fost mai multe) a declarației de independență a Israelului, organizatorul ceremoniei acestei declarații și în mod natural unul dintre semnatarii ei la 14 mai 1948. El a fost desemnat secretar al Guvernului provizoriu al Israelului, apoi secretar al Guvernului Israelului între anii 1948 – 1957. În 1965 Sherf a fost ales în parlament pe lista partidului Mapai. A murit în anul 1984.

Sedinta din 14 mai 1948 a avut loc vineri după-amiază, din cauză că la miezul acelei nopți se termina mandatul Marii Britanii asupra acestei țări, numită de britanici Palestina I (de la Israel). Era urgent ca declarația să se facă înainte de ieșirea ultimului militar britanic din țară. Imediat după ce această ceremonie s-a încheiat, cinci state arabe au declarat război noului stat care de abia se născuse: Egipt, Iordania, Siria, Liban și Irak. Primele patru sunt țările vecine, iar Irak se află la peste 1.000 km. A doua zi, aceste țări au invadat Israelul cu 35.000 de militari. În fața lor erau mai puțin de 25.000 de apărători din trupe paramilitare, slab înarmați, mulți supraviețuitori din lagărele naziste de exterminare. Armata israeliană a fost înființată la 26 mai 1948.

Adevărul este că războiul începuse cu o jumătate de an mai înainte, fără declarații oficiale. A doua

Un militar israelian înalță drapelul țării, la sfârșitul primului război israeliano-arab

zi după rezoluția O.N.U. din 29 noiembrie 1947, cele cinci state arabe au atacat localitățile evreiești din Palestina, în ciuda faptului că țara era încă guvernată de britanici.

Războiul s-a terminat în vara anului 1949, când patru țări au semnat un armistițiu cu Israel. Cele cu Libanul și Siria sunt în vigoare cu unele adaptări și astăzi, pe când cele cu Egiptul și Iordania au devenit tratate de pace. Irakul nu a semnat nimic nici până astăzi.

Numărul de israelieni care au murit în acest crunt război de independență a fost de peste 6.000 de luptători dintr-o populație de 650.000 de persoane, adică 1% din populație. Între ei erau 1.462

de supraviețuitori ai Holocaustului, care au venit în țara lor după ce au scăpat din infernul nazist și s-au alăturat apărării noului stat care abia se născuse.

Una dintre problemele uriașe cu care Israelul se confrunta era embargoul pe armament impus aproape de toată lumea, în frunte cu S.U.A. și Europa de Vest. Singura țară care a ajutat noul stat a fost U.R.S.S. (!). Stalin a crezut că acei oameni care au întemeiat statul și fuseseră în tinerețe socialiști desăvârșiți care au luptat contra regimului țarist, înainte de a veni în Palestina, vor întemeia un stat socialist precum cele din estul Europei. Așa că U.R.S.S. împreună cu țările socialiste au ajutat Israelul în primele luni ale existenței sale. Au furnizat arme și muniții prin intermediul Cehoslovaciei, armament care a făcut posibil ca armata să reziste. Această idilă cu Stalin nu a ținut mult. În câteva luni el și-a dat seama că Israelul va fi o țară care va face parte din blocul occidental. După ce primul ambasador al Israelului la Moscova a fost întâmpinat pe străzile Moscovei de zeci de mii de evrei, Stalin a hotărât să se îndrepte spre statele arabe, pe care U.R.S.S. le-a susținut până la desființarea ei.

Israelul este astăzi o țară ultra-modernă, cu un sistem de IT printre cele mai înaintate din lume, cu una dintre primele opt armate din lume, cu un număr mai mare de laureați Nobel – raportat la cei nouă milioane de israelieni – decât orice altă țară. ■

COLECȚIA DE ARTĂ „LIGIA ȘI POMPILIU MACOVEI“

CRISTINA IONIȚĂ

Ligia și Pompiliu Macovei au fost două personalități remarcabile, care au lăsat moștenire o colecție de artă complexă și valoroasă, deschisă pentru public în reședința donatorilor, pe strada 11 Iunie. Pasiunea soților Macovei pentru artă a pornit de la fascinația lor pentru frumusețea obiectelor tradiționale românești. Datorită preocupărilor profesionale, ea artist plastic, el arhitect și diplomat, dar și numeroaselor titluri, decorații, premii, au avut posibilitatea și libertatea de a călători în întreaga lume.

Ligia Macovei (1916 – 1998), pictoriță și desenatoare, a fost o prezență importantă în evoluția artei românești. A urmat cursurile Școlii de arte frumoase din București la secția decorativă, sub îndrumarea Ceciliei Cuțescu Storck (*Magazin istoric*, nr. 10 – 11/2021). Este impresionantă priceperea artistei de a construi prin simple linii imagini pline de simboluri și de a da expresivitate compozițiilor prin elemente de forță și culoare. Atelierul artistei din imobilul pe care l-au ocupat începând cu anul 1953 era deseori folosit ca un salon în care își invitau oaspeții, țineau serate, întreținând în cadrul casei o viață culturală bogată și interesantă, unde s-au conturat relații solide cu personalități și artiști ai vremii.

O SERIE UNICĂ

Pompiliu Macovei (1911 – 2008) a ocupat foarte multe funcții: arhitect șef al Capitalei, cadru didactic, președinte U.A.R., primul ambasador român la U.N.E.S.C.O., timp în care a alcătuit, împreună cu soția, o colecție de artă impresionantă. Deși demersurile lui Pompiliu Macovei au început încă din anii '80, donația celor doi soți către Muzeul Municipiului București a fost realizată abia în anul 1992, iar colecția a fost deschisă publicului zece ani

mai târziu, timp în care acesta s-a implicat activ și a gestionat acest transfer, lăsând casa și colecția așa cum se regăsesc acum. Unic în decorul arhitectonic al zonei, prin grădina generoasă, fațadele ritmate, ancadramentele ferestrelor și detaliile decorative, edificiul este valoros și prin compartimentarea interioară, care a permis expunerea lucrărilor fără a fi necesare modificări care să altereze autenticitatea și

Casa din strada
11 Iunie nr. 36 – 38

Câteva tablouri din colecție:
Aurel Cojan, „Casă cu curte”, ...

structuralitatea acesteia. Diversitatea creațiilor oferă unicitate acestei colecții.

„Artiștii din colecția soților Macovei” va fi o premieră expozițională, găzduită de reședința donatorilor în perioada 28 iulie – 26 noiembrie, anul acesta, prin care vor fi aduse în atenția publicului lucrări care nu au mai făcut parte din selecția temporară sau permanentă, organizate în casa-muzeu. Deși lumea satului, fascinația vieții rurale reprezintă o moștenire culturală regăsită în operele multor artiști și oglindesc specificul național al poporului român, va fi interesantă continuarea acestei cercetări cu identificarea influențelor urbane și implicațiile acestora în arta plastică. Apariția construcțiilor, blocurilor, străzilor complexe, peisajelor industriale, precum și alte elemente definitorii ale arhitecturii urbane vor fi supuse atenției vizitatorilor printr-un compendiu artistic, cu scopul de a realiza o cercetare complexă care să aducă un beneficiu în cunoaștere generațiilor

actuale, precum și conștientizarea vitezei de evoluție a societății și punctarea unor aspecte ce țin de autenticitatea unor repere urbane valoroase.

Colecția de Artă „Ligia și Pompiliu Macovei” conține o serie unică de lucrări semnate de maeștri ai artei plastice care ilustrează indici relevanți în dezvoltarea societății și surse de inspirație preferate de artiști și surprinse în călătoriile lor. Premiera expozițională va fi un prim pas în susținerea acestei cercetări complexe ce propune identificarea unor martori ai vechii arhitecturi românești și nu numai. Lucrările ce vor fi expuse sunt semnate de nume precum:

... Lucian Grigorescu
„Peisaj citadin cu case și biserică”, ...

Micaela Eleutheriade, Ileana Cojan, Aurel Cojan, Constantin Piliuță, Alexandru Ciucurencu, Henri H. Catargi, Ion Musculeanu, Brăduț Covaliu, Rudolf Schweitzer-Cumpăna, Lucian Grigorescu, Ștefan Constantinescu, Dechko Uzunov, Mihai Oloș, Ion Gheorghiu, Dumitru Ghiță, Max W. Arnold. Selecția cuprinde peisaje citadine, grădini, parcuri, naturi sta-

... Rudolf Schweitzer-Cumpăna,
„Două țărânci la masă”...

tice, portrete sau scene care înfățișează diferite personaje și locuri creionate în călătorii, redată în tehnici variate: guașă pe hârtie, acuarelă pe hârtie și ulei pe carton, pânză sau lemn, și va fi completată de creații semnate de Ligia Macovei.

CASE CU CURTE ȘI BLOCURI ÎNALTE

Noutatea expunerii acestor lucrări provine tocmai din variația de tematici și abordări ale artiștilor. Compozițiile subtil reprezentate prin transparențele specifice tehnicilor de apă ori profunzimea caracteristică pensulei în ulei, opțiunile cromatice variate, toate punctează direcții diferite de valorificare a surselor de inspirație. Vizitatorii vor păși într-o lume complexă care propune relatarea unor aspecte definitorii ale motivelor preferate de artiști: de la peisaje cu case și curți, semnate de Ion Musculeanu sau Aurel Cojan, țărânci creionate de Rudolf Schweitzer-Cumpăna sau Brăduț Covaliu, dar și peisaje precum lucrarea „Peisaj citadin cu case și biserică” semnată de Lucian Grigorescu, până la „Port în

insula Corfu“ conturat de Ștefan Constantinescu ori „Interior arab“ reliefat de Max W. Arnold. Nu vor lipsi naturile statice cu flori, nuduri feminine impresonante și diferite obiecte de uz casnic observate de artiști.

Aurel Cojan (1914 – 2005), pictor al cetadinului, aduce în plastica românească o interpretare unică, de sinteză, aparent naivă, dar foarte detaliată. Jocul compozițional, expresivitatea formelor, precum și felul său unic de transpunere a realității exterioare într-un decor autentic și expresiv sunt calități ale operei sale. Lucrarea intitulată „Casă cu curte“, realizată în ulei pe carton, semnată de artist, este relevantă pentru punctarea unor elemente definitorii ale aglomerărilor urbane. În prim-plan este înfățișată o casă cu curte și arbori, iar în plan secund se întrezărește un grup de blocuri înalte. Această alăturare este specifică perioadei de sistematizare a orașelor din prima parte a secolului XX. Artistul folosește tonuri cromatice stinse: brunuri, ocru, dar și accente de roșu, albastru.

De asemenea, „Peisaj cetadin cu case și biserică“, realizat de Lucian Grigorescu (1894 – 1965), datând tot din prima jumătate a secolului XX, conturează o serie de case mici și clădiri cu câteva etaje, iar în plan îndepărtat, central, se observă o biserică. Intensitatea cromatică este completată de delicatețea tonurilor alese, oferind privitorului un lirism captivant. Perspectiva urbană este sintetizată prin vibrațiile luminoase care susțin contururile și accentuează culorile.

Procesul de industrializare marchează și dezvoltarea porturilor maritime. „Port în

... și Brăduț Covaliu, „Tărăncă“

insula Corfu“ semnat de Ștefan Constantinescu (1898 – 1983), realizat în acuarelă pe hârtie, ghidează privitorul către observarea mai multor ambarcațiuni ce acostează în rada portului maritim pe o insulă. Compoziția grafică este completată de tușele de lumină și culoare, care însuflețesc peisajul și îi conferă o vibrație poetică.

CÂTEVA SURPRIZE

Brăduț Covaliu (1924 – 1991) va fi prezent în expoziție cu două lucrări realizate în ulei, „Tărăncă“ și „Sosirea primăverii“, cu tematici și motive de inspirație diferite. Dacă pentru portretul feminin, care pe cap poartă o maramă albă, alege să surprindă motive ale portului popular românesc, în cazul peisajului abordează o pensulație abstractă, reprezentând o compoziție alcătuită din elemente geometrice sub formă de linii și contururi bine definite, care sugerează simboluri ale unor construcții sau ale mediului înconjurător. Receptiv la evoluțiile arhitectonice, surprinde

într-un mod autentic atmosfera locurilor, printr-o pensulație riguroasă, consistentă, și contururi ferme, aproape sculpturale.

Printre surprizele acestei expuneri se numără și lucrarea semnată de pictorul bulgar, Dechko Uzunov (1899 – 1986), intitulată „Curte pustie“, care surprinde, în prim-plan, o perspectivă aeriană a unei curți și o casă cu parter, etaj și balcon, în plan secund. Cromatica dinamică, accentele contrastante, completate de tușa vibrată specifică tehnicii în guașă sunt elementele ce compun armonia generală a lucrării. O caracteristică a stilului său este structura compozițională, prin dispunerea cromatică aproape geometrizată. Vivacitatea pensulației oferă dinamism și luminozitate lucrării.

Rudolf Schweitzer-Cumpăna (1886– 1975), statornic în redarea lumii satului, va fi prezent în expoziție cu lucrarea „Două țărânci la masă“, lucrată în tehnica acuarelă pe hârtie, care înfățișează două personaje feminine, îmbrăcate în costume populare, așezate la o masă. Grija cu care se desprinde de o imagine idealizată, prin umanitatea personajelor, oferă autenticitate operei sale.

Această expoziție propune aducerea în prim-plan a unor teme picturale esențiale, precum și surprinderea unor elemente reprezentative ale unor locuri, obiceiuri și tradiții. Operele expuse în premieră oferă privitorului informații despre sursele de inspirație preferate de artiști, iar cercetătorului date valoroase pentru identificarea unor martori arhitecturali relevanți pentru identitatea și dezvoltarea urbană și culturală în prima jumătate a secolului XX. ■

EROUL UITAT

Prof.univ.dr. VANIA ATUDOREI
(MONTREAL)

În ianuarie, anul acesta, am călătorit în Tunisia, cu un grup de studenți, trimiși de Guvernul federal al Canadei în cadrul unui schimb de experiență internațional. Am profitat de ocazie pentru a vizita orașul agro-alimentar Sidi Bouzid, din centrul Tunisiei, aflat la o distanță de 300 km de capitala Tunisiei. Mulțumesc prof.univ.ing.dr. Redhouan Ncibi, rectorul Institutului Superior Tehnologic din Sidi Bouzid, și doamnei Samar, vice-rector, pentru amabilitatea cu care m-au condus în această călătorie de rememorare a evenimentelor din decembrie 2010.

Acolo, moartea unui tânăr de 26 de ani, Mohamed Bouazizi, care și-a dat foc în fața reședinței guvernatorului în semn de protest, a fost scânteia care a declanșat „primăvara arabă”. A fost o suită de mișcări de revoltă care a zguduit, în 2010 – 2011, 18 țări arabe: Tunisia, Algeria – unde mai multe persoane și-au dat foc –, Iordania, Oman, Arabia Saudită, Egipt, Siria – unde s-a transformat în război civil, iar armata a tras în populație –, Maroc – cel mai puțin afectat –, Bahrein, Libia, Kuweit, Iran, Palestina, Liban, Irak, Sudan, Somalia și Djibouti. Au căzut cinci guverne, trei șefi de stat au fost înlăturați, zeci de mii de morți și răniți, un bilanț teribil.

Am fost surprins să constat că populația este foarte divizată: unii îl consideră pe Mohamed Bouazizi erou, iar alții îl detestă, afirmând că gestul său a adus haos și dezordine, o mizerie și mai mare decât cea de dinainte și a destabilizat sistemul economic și politic. De gestul și de revolta sa a profitat numai familia sa – care s-a îmbogățit, a primit bani de la Guvernul Tunisiei (40.000 de dinari) și s-a instalat în Canada –, nu și poporul tunisian.

Dacă mergeți în Tunisia, veți vedea pe străzi o mulțime de cotigi pe două roți, din lemn, cu care oamenii transportă mai ales legume și fructe la piață. Cei mai înstăriți au un măgăruș ca să le tragă, dar cei mai săraci le trag ei singuri. Mohamed a început să muncească la numai șase ani, ca mulți copii din Tunisia, abandonând cursurile la liceu.

*Momentul când Mohamed Bouazizi
și-a dat foc*

Autorul articolului la monumentul ridicat în memoria lui Mohamed Bouazizi și la mormântul lui

Tatăl i-a murit și trebuia să întrețină singur o familie de șapte copii (trei fete și patru băieți) și pe mama lor, Manoubia, care astăzi locuiește în Montréal.

În dimineața zilei de 17 decembrie 2010, Mohamed Bouazizi se îndrepta spre piața agricolă din Sidi Bouzid. Așa cum se mai întâmplase, i se confiscă, pe motiv că blochează strada, marfa, cotiga și cântarul, care era împrumutat. Ca urmare a refuzului autorităților de a-l primi și a-l asculta, și la Primărie și la guvernator, în semn de protest, Mohamed merge în fața sediului guvernatorului, se stropește cu benzină și își dă foc. Este dus în stare gravă la spital, transferat ulterior în alte două spitale, în orașul Sfax, apoi în Capitală. Moare peste 18 zile din cauza arsurilor, fiind condus la cimitir de peste 5.000 de oameni, care promit să îl răzbuie.

Întreaga țară a aflat de această nenorocire, iar oamenii au ieșit spontan din case, strigând împotriva Guvernului și a președintelui Zine El-Abidine Ben Ali, aflat la putere de 24 de ani. Președintele i-a concediat pe cei trei polițiști implicați în arestarea lui Mohamed și pe guvernator, a fost la spital cu soția ca să îl vadă pe Mohamed, dar era prea târziu. Furia populației creștea ca șuvoaiele unui fluviu după o mare furtună. Ca să potolească populația, președintele a promis popoului tunisian, la televiziune, libertatea cuvântului, libertăți politice și internet fără cenzură.

Dar nimeni nu îl mai credea. La îndemnul șefului Securității, generalul Ali Seriati, președintele a părăsit somptuosul palat prezidențial din Cartagina și a fugit din țară cu avionul prezidențial, în Arabia Saudită, la zece zile după moartea lui Mohamed. Acolo avea să moară opt ani mai târziu. În 2011, justiția tunisiană l-a condamnat la închisoare pe viață pentru genocid. O parte a

familiei soției președintelui s-a refugiat în Canada timp de cinci ani. Inițial a închiriat Hotelul Chateau-Vaudreuil, apoi o casă în Westmount, pentru o chirie de 5.000 de dolari pe lună. Ulterior au fugit în Franța, unde au fost arestați. Se estimează că aproape un sfert din profiturile economiei private din Tunisia mergea în buzunarele familiei fostului președinte și mai ales ale familiei soției sale.

Mohamed a primit post-mortem două mari distincții internaționale: ziarul britanic *The Times* l-a declarat „Persoana anului” în 2011, iar Parlamentul Europei i-a acordat, în 2012, Premiul Saharov, în valoare de 50.000 de euro. Poșta din Tunisia a scos un timbru cu imaginea sa. Spitalul din capitala Tunisiei unde a murit, precum și o piață din Paris îi poartă numele. Strada principală din Sidi Bouzid îi poartă și ea numele. Monumentul ridicat în memoria lui în fața clădirii abandonate a fostului guvernator amintește de fapta lui. Acolo s-a propus să se facă un Muzeu al Revoluției, în memoria sa. Probabil nu va fi niciodată amenajat din lipsă de bani și de interes din partea autorităților. Nimeni nu mai merge la mormântul său aflat la 16 km, în cimitirul Garaat Bennour, care este abandonat, întreaga sa familie fiind acum stabilită în Canada, la Montréal.

În anul 2022 regizorul american de origine egipteană Lotfy Nathan prezenta la Festivalul de film de la Cannes „Harka”, o coproducție a șase țări, dedicată vieții lui Mohamed Bouazizi, cel care a zguduit și a schimbat lumea arabă, cel care a preferat moartea mizeriei, neputinței și disperării. Visul lui Mohamed a fost să își cumpere o camionetă ca să nu mai tragă singur la cotiga sa de lemn.

Indiferența, uitarea și resemnarea s-au așternut peste Tunisia, unde la ultimele alegeri s-au prezentat numai 8,8% dintre alegători. ■

TURISM PE COASTA ADRIATICĂ LA CUMPĂNA DINTRE SECOLE

CSEGEDİ MAGDOLNA,
BARA HAJNAL

Institutul Liszt – Centrul Cultural Maghiar din București a inițiat în 2019 o serie de expoziții destinate prezentării stațiunilor balneare din Bazinul Carpatic. După Borsec, Fonyód – stațiune înfrățită cu Borsec de pe malul Lacului Balaton –, Băile Herculane și Budapesta cu băile ei termale monument arhitectural, în martie 2023 au fost prezentate orașul-port Fiume și stațiunile maritime din vecinătate, Abbazia și Cirkvenica.

*Vedere generală a orașului Fiume
(©Muzeul Comerțului și Turismului din Ungaria)*

Fiume (în croată: Rijeka, în italiană: Fiume) este un oraș-port aparținând în perioada 1776 – 1918 de Regatul Ungariei. Încă din epoca reformelor din Ungaria (1825 – 1849) dezvoltarea portului a fost permanent pe ordinea de zi, Kossuth Lajos și contele Széchenyi István contribuind semnificativ la dezvoltarea localității și a căilor ferate ce duceau în oraș. Acesta a început să înflorească cu adevărat odată cu compromisul croato-maghiar din 1868, devenind al zecelea cel mai circulat port din Europa, contribuind la prosperitatea Ungariei pe plan comercial și industrial, dar și pe plan cultural.

De la începutul secolului al XIX-lea și până

în anul 1914 statul maghiar a investit peste 100.000.000 de coroane – la cursul de astăzi aproximativ 1.430.460.000 euro – în dezvoltarea portului, cheltuieli uriașe care însă s-au recuperat până în anul 1886 din taxe portuare și impozite locale. Cu toate că Fiume nu era un port corespunzător pentru navigația cu aburi, definitivă pentru comerțul mondial în acele vremuri, prin anii 1910, datorită dezvoltărilor portuare, orașul a devenit unul dintre cele mai circulante și moderne porturi ale Europei.

Poziția sa geografică era favorabilă transportului de persoane de către societățile de cabotaj. Cea mai importantă societate de acest gen a fost Societatea Maghiaro-Croată pentru Navigația Maritimă cu Aburi S.A. (*Magyar-Horvát Tengeri Gőzhajózási Rt.*), care s-a specializat în transportul turiștilor cu „vase-salon cu aburi”, iar Societatea Maghiară Regală Adria S.A. (*Adria Magyar Királyi Tengerhajózási Rt.*) și-a dezvoltat capacitatea de transport de persoane în așa fel, încât în anii 1910 cu navele sale turismul puteau să ajungă din Fiume până în Insulele Canare.

Datorită acestor facilități, prin Fiume s-a desfășurat și exodul din Ungaria, care a culminat în perioada anilor 1890 – 1914. Procesul nu a fost spontan. Statul maghiar, nereușind să stopeze fenomenul emigrării, l-a supus controlului, impunând cetățenilor maghiari să călătorească printr-un port maghiar. Astfel guvernul a direcționat emigrarea către Fiume. Mulțimea de emigranți nu putea să se cazeze în Fiume, căci hotelurile din oraș erau ori prea scumpe, ori erau pline. De aceea s-a ridicat Casa emigranților, un edificiu cu mai multe funcții: aici era centrul poliției de frontieră, inspectoratul de emigrări, precum și casa de bilete a societății maritime care îi transporta pe emigranți, ulterior și locul unde se efectua examenul medical prealabil. Casa emigranților avea o capacitate totală de 2.500 de locuri.

În a doua jumătate a secolului, datorită timpului liber, surplusului de venituri și dezvoltării rețelei de căi ferate și a navigației, s-a născut fenomenul turismului și, concomitent, a luat avânt industria ospitalității organizate. La în-

Din Fiume se putea călători ușor, pe mare, către alte localități de pe coasta Adriaticii și a Mediteranei

(©Muzeul Comerțului și Turismului din Ungaria)

ceputul anilor 1890 în Fiume funcționau aproximativ 165 de crâșme, 10 hoteluri și restaurante, precum și 17 cafenele. Până la sfârșitul anilor 1890 orașul-port a devenit o destinație notorie nu numai pentru turiștii din Ungaria, ci și pentru mulți străini. În stațiunile balneare și de vacanță din apropiere s-au construit, de la începutul secolului al XIX-lea, hoteluri, apoi sanatorii – considerate combinații între hoteluri și spitale. Din punct de vedere al dotărilor, hotelurile din Fiume ofereau servicii considerate moderne la răscruce de secole: dispuneau de iluminat electric, lift, camere cu confort și, majoritatea, aveau restaurante și cafenele proprii. Vizitarea împrejurimilor era de asemenea o experiență deosebită pentru oaspeți.

În 1878 s-a inaugurat calea ferată pe ruta Budapesta – Fiume. Astfel se putea ajunge mai repede la mare, dar pentru multă lume călătoria a rămas în continuare extrem de scumpă. Grație lui Baross Gábor, fondatorul comerțului și transporturilor maghiare moderne, s-au dezvoltat drumurile de acces în oraș, portul și căile ferate și astfel au început să se ieftinească și călătoriile la mare distanță, ceea ce a dus la creșterea, între anii 1886 – 1895, de peste șase ori a circulației de persoane prin gara Fiume.

Prima stațiune populară de pe litoral, accesibilă în special elitei, a fost Abbázia (în croată: Opatija, în italiană și germană: Abbazia) și împrejurimile ei. Stațiunea și-a datorat dezvoltarea lui Friedrich Julius Schüller, directorul general din Viena al Societății de Sud a Căilor Ferate (*Déli-Vasút-Társaság*), care și-a propus să transforme liniștitul sat pescăresc înconjurat de un litoral stâncos, năpădit de hățșuri, în a doua Nisa.

Primul hotel din Abbázia, Hotel Quarnero (astăzi Grand Hotel Kvarner) s-a deschis în anul 1881, cu o capacitate totală de 56 de oaspeți. În 1897 în Abbázia s-a realizat rețeaua de apă curentă prin care stațiunea era alimentată cu apă de la un izvor din Monte Maggiore (astăzi Učka). Un an mai târziu s-a introdus și iluminatul cu energie electrică. La 8 februarie 1908 s-a inaugurat linia de tramvai care transporta pasagerii din gara Matuglie până la Lovrana, oprind în oraș și la hotelurile Bristol, Stefania și Bellevue.

Particularitățile geografice și climatice ale Abbaziei sunt foarte favorabile. În 1889 Franz Joseph, împărat al Austriei și rege al Ungariei,

*Gara maritimă
de călători
din portul Fiume
(©Muzeul Tehnic
și al Transporturilor
din Ungaria)*

a ridicat stațiunea la rang de stațiune balneară. Astfel s-au deschis pe rând sanatoriile pentru cei ce sufereau de boli de inimă, reumatism și astm. Aici și-a desfășurat activitatea și Szegő Kálmán între anii 1894 – 1927, înființând primul sanatoriu pentru copii din Monarhie. Sanatoriul Szegő avea patru clădiri, 80 de camere, 150 de paturi, încălzire centrală.

Abbazia era considerată o destinație turistică chiar și pe timp de iarnă pentru cei care doreau să facă o excursie, o baie sau să se trateze. Medicii austrieci și maghiari descoperiseră repede puterea tămăduitoare a aerului din Abbazia, împăratul Iosif al II-lea (1780 – 1790) emițând numeroase reglementări sanitare și balneare. Membrii Casei de Habsburg mergeau sistematic la băi, dând astfel exemplu aristocrației și burgheziei tot mai bogate. Dar pentru ca vilegiatura să devină o modă, trebuia să se nască o nouă viziune asupra vieții, care să accepte noțiunea de timp liber, adică faptul că o parte din viață trebuie petrecută sistematic pentru odihnă și deconectare – pe cât posibil în mediu natural.

Pentru turiștii sosiți din Ungaria a luat ființă o altă stațiune maritimă, mai accesibilă, cu malul nisipos, unde era soare și târziu după-masă: Cirkvenica (în croată: Cirkvenica, în italiană: Cirquenezza). Această localitate cu populație croată a început să înflorească la inițiativa arhiducelui Joseph de Austria, la insistențele căruia s-au asociat câteva firme budapestane, creând prima societate de edificare a stațiunilor. În anul 1894 s-a construit Hotelul Joseph cu 100 de camere, iar un an mai târziu își

așteptau oaspeții încă trei hoteluri și un pavilion de îmbăiere confortabil, realizat pe malul mării. Această stațiune și-o permiteau deja și cei care dispuneau de un buget mai modest.

Printre celebritățile care frecventau zona s-au numărat contele Széchenyi István, baronul Wesselényi Miklós și Kossuth Lajos. Aristocrația și marea burghezie își construiau vile de vacanță în special în Fiume și în Abbazia, mai luxoasă. În lunile de vară locuia în zonă și în Abbazia contele Andrássy Gyula, întâiul prim-ministru maghiar de după compromisul austro-ungar, ulterior ministru de Externe comun al Monarhiei. Vila sa construită în anul 1865 există și astăzi în zona de est a Abbaziei, în pitorescul sat pescăresc Volosco. Împăratul Franz Joseph la rândul său a fost de mai multe ori în stațiune. Aici s-a întâlnit în 1894 cu împăratul Wilhelm al Germaniei și familia acestuia. Din anul 1898 a fost oaspete frecvent al Abbaziei perechea regală a României, regele Carol I și regina Elisabeta. În anul 1904 Oscar, regele Suediei și al Norvegiei, împreună cu regina Sofia au petrecut mai mult timp la vila Jeanette. La 9 aprilie 1904 a avut loc aici întâlnirea dintre contele Gołuchowski, ministrul austriac de Externe, și Tittoni, omologul său italian.

Expoziția a cuprins panouri cu imagini de arhivă din colecțiile Muzeului Comerțului și Turismului din Ungaria, Muzeului Tehnic și al Transporturilor din Ungaria și fortepan.hu, cu texte explicative, respectiv obiecte de muzeu oferite de Muzeul Comerțului și Turismului din Ungaria. ■

ALBUM ISTORIC

Planșele acestui număr vă prezintă câteva imagini din portul Fiume și stațiunile de pe coasta Adriaticii. Fotografiiile ne-au fost puse la dispoziție de Institutul Liszt – Centrul Cultural Maghiar din București.

Vedere de ansamblu a orașului Fiume
(©Muzeul Tehnic și al Transporturilor din Ungaria)...

... și a debarcaderului
(©Muzeul Tehnic și al Transporturilor din Ungaria)

*Câteva imagini
din stațiunea
Abbázia
(©Fortepan_Schoch
Frigye)...*

(©Fortepan_Nagy Sándor_23795)

(©Fortepan_Jáki László_70360)

(©Fortepan_AR_62293)

(©Fortepan_AR_62290)

... și una din stațiunea Cirkvenica
(©Fortepan_Saly Noémi_14664)

Domnul Frédéric Beaumont, care a fost atașat pentru cooperare științifică și universitară în cadrul Ambasadei Franței la București – în prezent ocupă aceeași funcție în cadrul Ambasadei Franței la Bruxelles –, a elaborat o teză de doctorat în care face o serie de afirmații privind istoria românilor. Am început în numărul trecut de revistă publicarea unei puneri la punct a unor aserțiuni ale autorului fără acoperire în documentele istorice.

FAKE... HISTORY DESPRE ALEXANDRU CEL BUN ȘI NU NUMAI

MATEI CAZACU
(CNRS, Paris)

Primul secol de existență a statului medieval este perioada cea mai complicată și mai puțin cunoscută a istoriei Moldovei, cea în care a fost definit și unificat teritoriul (Țara de Sus și Țara de Jos) și frontierele sale (de la Nistru la Marea Neagră și de la Carpații Răsăriteni la Nistru), dinastiile domnitoare (Drăgoșeștii și Bogdanii – sau Mușatinii, formă inexactă), sistemul de guvernământ (voievod „din mila lui Dumnezeu” și sfat domnesc de boieri), politica externă (vasalitate și alianță cu Polonia, mai precis statul polono-lituanian), confesiunea dominantă (ortodoxia) și limba de cult (slavona medio-bulgară) și de cultură (slavona medio-bulgară cu influențe ucrainene, bielorusse, rusești, dar și românești).

Alexandru cel Bun,
frescă de la Mănăstirea Sucevița

In toate aceste domenii, autorul nostru confundă oamenii, evenimentele și numele de care se ocupă, începând chiar cu numele țării. Domnia sa pare a nu realiza că numele date de străini Moldovei dovedesc fără putință de tăgadă caracterul ei românesc, nu slavo-român (p. 52): *Moldovlahia*, *Maurovlahia* (Valahia

neagră, adică nordică, spre deosebire de Vlahiile din Balcani), *Valachia minor* (mică) sau *major* (mare), spre a o deosebi de Muntenia, cealaltă țară românească de la nord de Dunăre, în sfârșit *Rosovlahia* (Vlahia de lângă Rusia, așa cum Muntenia era Ungrovlahia, deci Vlahia de lângă Ungaria) și chiar *Dacia*. Nicăieri nu se vorbește

Biserica din Rădăuți

de ruteni sau ucraineni, așa cum în Muntenia nu se vorbește de cumani în secolele XIV – XV. În actele interne, începând cu actul din 5 ianuarie 1393 prin care Roman I (1392 – 1394) se declara vasal regelui Poloniei, domnul Moldovei (*voevoda Moldavskii*) se intitula „moștenitor a toată Țara Românească de la munți până la malul mării” (*zemle Voloș'skoi*). Iar Alexandru cel Bun se intitulează, la 1422, „domn al întregii Țări a Moldovlahiei” (*moldovlaiskoi zemli*).

Unificarea teritorială realizată prin unirea Țării de Sus (nordică) cu Țara de Jos (sudică) nu este opera lui Alexandru cel Bun, cum crede Frédéric Beaumont (p. 52), ci a lui Petru I (sau II, după clasificarea operată mai recent de Constantin Rezachevici; 1375 – 1391). Prima mențiune directă și oficială a acestei uniuni apare în titlul lui Roman I, fratele și succesorul lui Petru, într-un act din 30 martie 1392: „marele singur stăpânitorul domn Io Roman voievod al Țării Moldovei de la munți (*plonini*) până la malul Mării [Negre].” Precizarea „singur stăpânitor” este o aluzie la perioada anterioară (1374/5 – 1392), când în Țara de Jos domnea voievodul Costea, tatăl lui Petru, deci unificarea s-a produs după moartea lui, la o dată necunoscută, între 1386 (ultima oară când este menționat) și 1392.

Dinastia domnitoare nu a avut un nume propriu (patronim) și a domnit prea puțin: „descălecătorul” Dragoș din Bedeu (1347 – 1354), voievod român din Maramureș, nu avea un

nume de familie, iar actele regale ungurești îl califică simplu „credinciosul nostru român”. Și totuși, bazat pe izvoare pe care nu ni le comunică, autorul afirmă în mod eronat că el făcea parte din „dinastia Vodă, un patronim slav, și este originară din Cuhea, în Maramureș” (pp. 64 – 65). Inutil de precizat că domnul Frédéric Beaumont confundă titlul tradițional din cronici „Dragoș Vodă” cu un nume de familie care nu a existat niciodată: dacă ar fi să ne luăm după autor, chiar și Alexandru Ioan Cuza, ultimul domn al Moldovei, „Cuza Vodă”, făcea parte din aceeași familie cu descălecătorul din secolul al XIV-lea! Iar Cuhea (azi Bogdan Vodă), pe cursul superior al Izei, era capitala cnezatului de vale al Bogdăneștilor și aparținea lui Bogdan (1363 – 1367/8), adversarul Drăgoșștilor, voievodul „necredincios” și „rebel” care a combătut și anihilat suzeranitatea ungară asupra Moldovei, întemeind a doua dinastie a Bogdanilor, de unde și numele țării, *Bogdan-ili*, așa cum este numită de turcii otomani.

Numele „Mușat, Mușatini” este o formă mai recentă adoptată de unii istorici și poeți în amintirea doamnei Mușata (Margareta), soția lui Costea voievod de Rădăuți și sora uterină a lui Lațcu (1368 – 1375), fiul și urmașul la tron al lui Bogdan I. În împrejurări politice defavorabile, Lațcu s-a convertit la catolicism și, scrie Frédéric Beaumont, „a instalat mai apoi la Siret un episcop venit din Sfântul Imperiu [germanic]” (p. 54). O altă eroare de detaliu, deoarece nu era vorba, la origine, de un episcop, ci de un călugăr franciscan care era... polonez (*natione Polonum*) și se numea Andrei Waszilo de Jastrzebiec. El a fost sfințit episcop de Siret

Ruinele episcopiei catolice de la Baia

la 9 martie 1371 de arhiepiscopul Florian al Cracoviei, tot un polonez, care a numit pe cei dintâi slujitori ai noii episcopii, cu toții polonezi. Iar episcopia de Siret nu a fost mutată la Halici, în Rusia roșie (sau mică), cum crede autorul (p. 54), ci a dăinuit la Siret cel puțin până la 1434. Pe lângă ea, iar nu în locul ei, Alexandru cel Bun a creat o nouă episcopie catolică la Baia în 1413, și nu în 1402, cum crede autorul (p. 69).

Andrei Waszilo
de Jastrzebiec

Moartea lui Lațcu fără urmași pe linie masculină a creat o criză politică rezolvată prin căsătoria fiicei sale Mușata (Margareta) cu voievodul Costea de la Rădăuți, un personaj misterios care apare în vechile pomelnice domnești și a cărui identitate a fost stabilită recent prin analize de ADN nuclear și mitocondrial (pe linie masculină și feminină) plus alte teste de arheologii Lia și Adrian Bătrîna: ei au dovedit că Rădăuții, în a căror biserică au fost îngropați aproape toți domnii și doamnele moldovene până la Alexandru cel Bun, trebuie considerați prima reședință domnească a Țării Moldovei.

Mormântul lui Lațcu, Rădăuți

Ajuns la acest moment al istoriei moldovenești, autorul se lansează într-o reconstituire istorică total eronată: „Urcarea pe tron a unei dinastii care pare a fi originară din Syryn [Șepeniț], Mușat, după numele unui staroste de Syryn, urmare a unei alianțe matrimoniale contractate între familiile Vodă și Mușat, a avut drept consecință întoarcerea la ortodoxie și abandonarea episcopatului catolic care este deplasat la Halici [Halici]“ (p. 54).

In realitate, așa cum am spus mai sus, Mușat nu era numele unei dinastii, ci prenumele fiicei lui Lațcu, deci ea aparținea dinastiei Bogdanilor. Apariția Șepenițului, un mic teritoriu din nordul Moldovei („în codrii din zona deluroasă de la sud de Nistru, o prelungire spre est a Munților Plonini, aparținând Carpaților Ruteniei, în porțiunea relativ scurtă a drumului principal de la nord de Prut, dintre Sniatyn și vadul de la Cerăuți“), mărginit de cetățile Hmielov și Țețina

Gheorghe Brătianu, pe Frontul de Est

(cetatea Cernăuților), în povestirea noastră, are la origine o confuzie și o eroare corectate de istoricul Constantin Rezachevici și confirmate mai recent: în Munții Plonini vecini cu Șepeniț s-a dat o luptă între doi pretendenți la tron (care nu au domnit niciodată), fiii unui frate mort tânăr al lui Petru I (sau II), luptă descrisă de istoricul polonez Ian Dlugosz din secolul al XV-lea. Iar starostele de Șepeniț pe nume Mușat rămâne un mister, Șepeniț fiind doar un reper geografic, iar nu politic. Documentele cunoscute nu vorbesc de el, iar trimiterea bibliografică dată de Frédéric Beaumont se referă la o publicație necunoscută a lui Gheorghe I. Brătianu din 1941, scrie domnia sa. Or, cercetând bibliografia marelui istoric, autorul unor pagini importante despre întemeierea Țărilor Române, nu am găsit nicio publicație

din 1941, când a fost pe Frontul de Răsărit ca ofițer de rezervă, ci doar ediția a doua a unei cărți despre Moldova și hotarele ei istorice, lucrare apărută în 1940 și care a avut ediții în română, franceză, germană și italiană. Numai că în această cartică de 51 de pagini (a doua ediție germană din 1941) nu am găsit nimic despre Șepeniț, la nicio pagină.

Ducele Vitold al Lituaniei

În continuare, autorul afirmă că această „nouă dinastie” s-a înrudit „și cu marile familii rutene din Galiția și Podolia”, ceea ce ar fi dat „clasei conducătoare un aspect profund slavizat” (p. 64). Afirmatie gratuită și falsă, deoarece *toate* alianțele matrimoniale cu familii nobile străine ale voievozilor moldoveni s-au făcut cu femei aparținând dinastiei lituaniene a Gediminilor, care au dat regii și marii cnezi ai Poloniei și ai Lituaniei unite la 1386 și 1413 sub sceptrul lui Vladislav Jagello.

Mușata s-a convertit la catolicism, ca și fratele ei Lațco, și se pare că și fiul ei Petru I a adoptat această confesiune. El a prestat la 1387 jurământ de vasalitate noului rege al Poloniei și al Lituaniei (reunite în 1386), Vladislav Jagello (însurat cu Jadwiga, fiica și moștenitoarea

coroanei polone de la tatăl ei, regele Ludovic cel Mare al Ungariei), care obținuse și controlul asupra Haliciului de la Sigismund de Luxemburg, însoțit cu Maria, moștenitoarea coroanei Ungariei de la tatăl ei, tot regele Ludovic cel Mare, la 1382. La o dată necunoscută, dar anterioară anului 1388, Petru s-a căsătorit cu o prințesă lituaniană, Olga Piast-Mazowiecka, a cărei mamă, Danuta-Ana (prenumele creștin), era soră cu cneazul (ducele) Vitold al Lituaniei, vărul lui Jagello, care îl numea pe Petru „rudă”, iar la rândul său Vladislav Jagello îi spunea „ginere și prieten”. Studii mai recente dovedesc că și domnul Țării Românești, Radu I (1377 – 1385), se căsătorise cu o prințesă lituaniană, Calinichia, fiica lui Kariotas (Mihai Koriat, fiu al lui Gedimin și începătorul familiei Koriatovici), unchiul lui Vladislav Jagello, ceea ce explică înrudirea lui Mircea cel Bătrân, fiul lui Radu I, cu regele Poloniei și cu ducele Lituaniei. La rândul său, Roman I al Moldovei (1392 – 1394) era însoțit cu Anastasia, o soră a doamnei Calinichia, care era deci vară cu Vladislav Jagello. Fiul și urmașul la tron al lui Roman I, Ștefan I (1394 – 1399), a fost căsătorit cu Ringala-Ana, soră și ea a Anastasiei și viitoarea soție a lui Alexandru cel Bun, care a avut trei neveste, dintre care două moldovence. Fiul său mai mare, Iliș (Iliia) a luat de soție pe Maria (Manka) Holzanski, dintr-un neam lituanian, sora reginei Sofia a lui Vladislav Jagello și a cărei mătușă după tată, Juliana, s-a însoțit cu Vitold, ducele Lituaniei. În sfârșit, Ștefan cel Mare a luat de soție pe Evdochia de Kiev, descendentă și ea din ramura ortodoxă a marelui clan lituanian al urmașilor lui Gedimin și Olgierd, învingătorul tătarilor la Sinție Vody (1362 – 1363), victorie care a însemnat sfârșitul dominației Hoardei de Aur în sudul și centrul Moldovei.

Se poate observa deci că alianțele matrimoniale ale primilor domni ai Moldovei s-au realizat numai cu prințese lituaniene din dinastia domnitoare în statul polono-lituanian, și niciuna dintre familiile rutene, cum crede domnul Frédéric Beaumont. Și era și natural să fie așa, deoarece Moldova avea pe Nistrul mijlociu și inferior o frontieră directă cu Lituania, așa cum constata în 1420 arhimandritul rus Zosima în drumul său spre Muntele Athos.

(Va urma)

Mormântul lui Roman I; Rădăuți

IANCU DE HUNEDOARA ȘI „GREAUĂ POVARĂ Ă GUBERNATORATULUI“

LIVIU CÎMPEANU
(Academia Română,
Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu)

După înfrângerea suferită la Varna, pe la mijlocul lunii noiembrie 1444, Iancu de Hunedoara (Magazin istoric, nr. 3/2023) a trecut Dunărea pe la Târgul de Floci (localitate dispărută azi, situată la confluența Ialomiței cu Dunărea) în Țara Românească, unde a fost arestat de Vlad Dracul. Între domnul Țării Românești și voievodul Transilvaniei exista o animozitate mocnită din cauza monetăriei de la Sighișoara, deținută de cel dintâi până în anul 1442, când fusese mazilit de sultan și preluată de cel de-al doilea, fără intenția de a o restitui. S-a adăugat și faptul că până în acel moment, nu se știa nimic despre soarta lui Mircea Vodă, fiul lui Vlad Dracul.

Iancu de Hunedoara, guvernatorul Ungariei, ilustrație dintr-o lucrare apărută la Amsterdam, 1662

În epocă, se credea chiar că domnul muntean ar fi intenționat să-l predea pe eroul nostru în mâinile sultanului. Cert este că unii dintre membrii anturajului voievodului transilvănean au ajuns în goana calului la palatinul Lőrinc Hédervári, care, în absența regelui Vladislav, a rămas regentul Ungariei. Marele dregător, împreună cu ceilalți prelați și baroni ai regatului i-au trimis un ultimatum domnului de la

Târgoviște pentru eliberarea voievodului Transilvaniei, în caz contrar amenințându-l cu o invazie militară. Ștafetele venite de la Buda și faptul că printre cetele de supraviețuitori ai bătăliei de la Varna care au trecut Dunărea în Țara Românească a apărut și Mircea Vodă l-au determinat pe Vlad Dracul să-l elibereze pe Iancu de Hunedoara după numai câteva zile de captivitate. Deși domnul

Țării Românești l-a încărcat pe voievodul Transilvaniei cu daruri și i-a pus la dispoziție o escortă armată care l-a însoțit până la Brașov, unde a ajuns la 25 noiembrie 1444, ruptura dintre cei doi a fost definitivă. Doar unele rațiuni politice au mai condus la o colaborare vremelnică între ei, cum ar fi armistițiul sau pacea ungaro-otomană din vara anului 1445, mediată de domnul Țării Românești.

Frederick al III-lea, miniatură din ultimul sfert al secolului al XV-lea

IANCU, CĂPITANII UNGARIEI ȘI FLOTA CRUCIATĂ

Dispariția regelui Vladislav Jagello în bătălia de la Varna (*Magazin istoric*, nr. 3/2023) a condus din nou Regatul Ungariei pe marginea abisului; se afla într-o situație mult mai dificilă decât la moartea subită a lui Albert de Habsburg în 1439. Luni în șir au circulat cele mai ciudate zvonuri în legătură cu regele dispărut, potrivit cărora acesta ar fi fost salvat în mod miraculos de o ceată de voluntari greci, alături de care ar fi purtat în continuare un război de gherilă împotriva otomanilor în Balcani, sau că, dimpotrivă, acesta ar fi fost capturat de bizantini și ținut sub pază grea, într-o cetate, ori că ar fi ajuns în Polonia natală, de unde era așteptat din zi în zi să se întoarcă în Regatul Ungariei. Însă, majoritatea zvonurilor vesteau moartea regelui Vladislav, fapt

care i-a determinat pe mai-marii Ungariei să se întrunească la Pesta într-o Dietă, la 7 mai 1445, pentru a dezbate situația în care se afla regatul și pentru a găsi soluții, fie ele și provizorii.

Astfel, pe lângă măsurile de pacificare internă, care prevedeau returnarea castelurilor, a orașelor și a moșiilor uzurpate către proprietarii lor de drept sau demantelarea unor fortificații construite ilegal, principalele hotărâri dietale vizau alegerea a șapte căpitani care urmau să asigure liniștea și pacea în zonele controlate de ei și aducerea la tron a minorului

Ladislav Postumul, în cazul în care Vladislav Jagello nu ar fi apărut până la sărbătoarea Sf. Treimi, adică la data de

Jan Giskra, căpitanul mercenarilor husiți din Ungaria Superioară

30 mai a aceluiași an. Prima măsură confirma practic o stare de fapt: teritoriul Regatului Ungariei era împărțit între șapte baroni, printre care și Iancu de Hunedoara, care controla toate regiunile de la est de Tisa, adică Voievodatul Transilvaniei, Banatul de Severin și Căpitanatul Belgradului. Deși cea de-a doua măsură părea clară, aceasta nu s-a putut pune însă prea ușor în practică, după cum vom vedea, întrucât Ladislav Postumul se afla, împreună cu Coroana Sfântului Ștefan, în „custodia” unchiului său, Frederick al III-lea de Habsburg, Regele Romanilor. Cu încăpățânarea și perseverența tipică a dinastiei din care făcea parte, Habsburgul nu a renunțat pentru nimic în lume la regele-copil, care reprezenta asul din mânecă în relațiile sale cu Regatul Ungariei.

În timpul sesiunilor dietale, a sosit la Pesta și Pietre Vasquez, trimisul flotei veneto-burgundo-papale care, în anul anterior, ratase misiunea de a bloca trecerea lui Murad al II-lea și a armatei sale peste Bosfor, din Asia Mică în Europa, și care rămăsese peste iarnă la Constantinopol. Zvonurile sosite în capitala bizantină despre supraviețuirea miraculoasă a lui Vladislav Jagello după bătălia de la Varna i-au determinat pe căpitanii flotei, cavalerul burgund Walerand de Wavrin și cardinalul Francesco Condulmieri, să planifice o expediție menită să cucerească toate cetățile din „Tracia”, în care sperau să-l găsească pe regele pierdut. În aventura lor, aceștia aveau însă nevoie de concursul oștii terestre a lui Iancu de Hunedoara, de aceea l-au trimis pe Vasquez în Regatul Ungariei.

Ulrich al II-lea Cilli,
tablou de la 1700

După mai multe consfătuiri, voievodul Transilvaniei și ceilalți dregători, prelați și baroni prezenți la Dietă i-au promis trimisului flotei cruciate că o oaste de 8.000 – 10.000 de oameni va sosi la Dunăre pe la mijlocul lunii august. Răspunsul pozitiv adus de Pietre Vasquez a fost semnalul pe care Walerand de Wavrin și Francesco Condulmieri l-au așteptat pentru a porni în fruntea unei flote compuse din opt corăbii de război, prin Marea Neagră, până pe Dunăre, unde aveau să facă joncțiunea cu oastea lui Iancu de Hunedoara. Într-o primă fază, flota cruciată a făcut joncțiunea la Brăila cu oastea de cavalerie a lui Vlad Dracul, alături de care au cucerit cetățile otomane Turtucaia, Giurgiu și Rusciuk. Între timp, pe la începutul lunii august, a sosit o solie de la voievodul Transilvaniei, care anunța că oastea sa este în curs de mobilizare și că o să ajungă la Dunăre în prima decadă a lunii septembrie. De fapt, Iancu de Hunedoara avea să

ajungă aici la 14 septembrie, când flota cruciată și oastea munteană asediau Cetatea Turnu (Măgurele).

Forțele creștine, ale căror efective au sporit considerabil cu oștenii aduși de voievodul Transilvaniei, au asediat în van acest avanpost otoman, iar o tentativă de cucerire a cetății Nicopole, situată peste Dunăre, a fost și ea lipsită de succes. Între timp, trupele otomane de la frontieră s-au mobilizat și și-au făcut apariția în dreptul Nicopolei, unde și aliații creștini și-au întocmit dispozitivul de luptă. În ciuda tuturor așteptărilor, otomanii au întors spatele și s-au îndreptat spre interiorul Bulgariei otomane. Iancu de Hunedoara a interzis oștii sale să pornească pe urmele otomanilor, invocând mai târziu în fața lui Walerand de Wavrin și a lui Francesco Condulmieri lipsa de provizii și pericolul în care s-ar fi aflat Regatul Ungariei dacă oastea pe care o conducea ar fi fost nimicită de forțele otomane, mult superioare din punct de vedere numeric. În realitate, voievodul Transilvaniei pare a fi încercat să păstreze

pacea cu sultanul, mediată în aceeași vară de domnul Țării Românești, pentru a-și putea regrupa forțele în vederea unei campanii antiotomane ofensive, menite să răzbune înfrângerea suferită la Varna.

După acest episod, Iancu de Hunedoara a absolvit flota de jurământul cruciat depus, ca urmare a neîndeplinirii obiectivelor stabilite, după care s-a întors în Regatul Ungariei.

„GREUA POVARĂ” DE PE UMERII LUI IANCU

Iancu de Hunedoara a fost nevoit să păstreze pacea cu Murad al II-lea și în urma amenințărilor venite din apus din partea lui Frederick al III-lea de Habsburg și a contelui stirian Ulrich Cilli. În vara anului 1445, Regele Romanilor a atacat comitatele vestice ale Regatului Ungariei, ocupând mai multe orașe, în frunte cu Kőszeg, sub pretext că trupele maghiare de la frontiera ungaro-austriacă i-au prădat stăpânirile în mai multe rânduri. Negocierile diplomatice din toamna aceluiași an, care au vizat cedarea cetăților și a orașelor cucerite, dar și eliberarea lui Ladislau Postumul și returnarea Coroanei Sf. Ștefan, au eșuat, fiind clar pentru toată lumea că problema succesiunii la tronul Ungariei avea să se prelungească încă mulți ani.

La cumpăna dintre anii 1445 – 1446, Ulrich Cilli a încercat să uzurpe pe calea armelor Banatul Slavoniei, în conflict pierzându-și viața și doi membri ai familiei lui Frank Tallóci, părintele spiritual al lui Iancu de Hunedoara. Astfel, pe lângă obligația de a asigura

Galere venețiene într-o reprezentare
din secolul al XV-lea

liniștea internă a Regatului Ungariei, eoul nostru a avut și un motiv personal să poarte o adevărată *vendetta* împotriva contelui. În martie – aprilie 1446, voievodul Transilvaniei a întreprins o campanie de represalii desfășurată pe domeniile stiriene ale familiei Cilli, campanie în care nu numai că a aplicat tactica *akîngiilor* pe care a deprins-o în tinerețe, dar a și implicat trupe otomane și valahe, angajate desigur ca urmare a păcii pe care o avea cu sultanul. În ciuda devastărilor provocate, campania nu a avut vreo urmare militară sau politică semnificativă, întrucât trupele mixte ale voievodului nu au reușit să cucerească niciun punct fortificat. Mai mult, în același an, Iancu de Hunedoara a fost chiar nevoit să-i recunoască lui Ulrich Cilli demnitatea de ban al Slavoniei.

Prelații, baronii și nobilii Ungariei au realizat că problema succesiunii la tron nu avea să se rezolve curând și că anarhia putea să se extindă în întreg regatul, amenințat din exterior atât de habsburgi, cât și de otomani, motiv pentru care, la 13 iunie 1446, s-au întrunit din nou la Pesta, într-o Dietă, în cadrul căreia l-au ales în unanimitate pe Iancu de Hunedoara guvernator. La această alegere, au contribuit atât prestigiul enorm și averea imensă a eoului, cât și popularitatea și susținerea de care se bucura acesta în rândurile oștii Regatului Ungariei, căreia îi fusese căpitan general în timpul marilor campanii antiotomane din anii 1443 – 1444 și 1444. „Am luat pe umerii mei greaua povară a guvernatoratului“, recunoștea Iancu în diploma prin care confirma alegerea sa

în această demnitate, precum și drepturile și obligațiile care decurgeau din aceasta. Prin această diplomă, autoritatea îi fusese limitată la puterea regilor anteriori, principala sarcină a guvernatorului fiind asigurarea liniștii interne și apărarea regatului de inamicii externi, precum și rezolvarea problemei succesiunii lui Ladislau Postumul, al cărui regent era.

Tratativele dintre Frederick al III-lea și marea solie ungară trimisă la Wiener Neustadt în primăvara anului 1446 s-au împotmolit în intransigența habsburgului. Toate intervențiile diplomatice ulterioare au rămas fără rezultat, astfel încât, în lunile noiembrie – decembrie ale aceluiași an, Iancu de Hunedoara a întreprins o campanie militară de represalii împotriva Austriei Inferioare. Guvernatorul a fost însoțit de câțiva baroni ai regatului, oastea sa fiind formată atât din banderile private ale acestora, cât și din contingente de mercenari otomani și valahi, care au îngrozit populația civilă. Deși a ajuns până în suburbiile Vienei, nici această campanie nu a avut rezultate militare concrete, ea fiind de fapt o demonstrație de forță menită să-l aducă pe Regele Romanilor la masa tratatelor. Însă singura condiție acceptată

de Frederick al III-lea a fost predarea orașului Győr către episcopul sufragane al acestuia, Ágoston Salánki, iar noua rundă de negocieri ungaro-habsburgice din cursul anului 1447 a rămas de asemenea fără niciun rezultat notabil.

De altfel, în primăvara anului 1447, Iancu de Hunedoara avea nevoie de liniște din partea lui Frederick al III-lea pentru a se putea concentra asupra unui nou conflict intern cu boemul Jan Giskra, care ținea sub pumnul său de fier întreaga Ungarie Superioară (astăzi Slovacia) încă din timpul Războiului Civil din 1440 – 1442. În pofida tratatelor de alianță din 1444 și 1446 și a faptului că la Dieta din 7 mai 1445 fusese „ales“ (recunoscut) drept unul dintre cei șapte căpitani ai regatului, Giskra teroriza cu mercenarii săi întreaga regiune, atacând și prădând nobilimea și orașele învecinate. Pentru a pune capăt acestei situații, în iunie – iulie 1447, Iancu de Hunedoara a încercat să-i dea acestuia o lovitură decisivă, atacând cetatea Zólyom (astăzi Zvolen, Slovacia), centrul stăpânirilor sale. Garnizoana a respins însă atacul și l-a obligat pe guvernator să se retragă, fără ca acesta din urmă să dobândească altceva

*Un akîngiu
doboară
un cavaler maghiar
la începutul bătăliei
de la Kosovo Polje,
1448*

decât un nou tratat de pace cu faimosul căpitan de mercenari, încheiat la mijlocul lunii iulie, care însă a rămas literă moartă.

REVANȘA RATATĂ: KOSOVO POLJE

În tot acest timp, Iancu de Hunedoara a pregătit o nouă expediție militară menită să răzbune înfrângerea pe care i-a provocat-o Murad al II-lea în bătălia de la Varna din 10 noiembrie 1444. Spre deosebire de campaniile anterioare, noua expediție nu a beneficiat de sprijinul Sfântului Scaun, noul Papă Nicolaus al V-lea (ales la 6 martie 1447) nu numai că nu a proclamat cruciada, dar l-a și îndemnat până în ultimul moment pe Iancu de Hunedoara să amâne războiul. La fel de reținuți s-au arătat și ceilalți principii ai Creștinătății de la care Iancu a primit cel mult promisiuni generoase (Alfonso de Aragon, regele Neapolului, i-a promis nu mai puțin de 100.000 de florini-aur!).

În schimb, Iancu de Hunedoara a reușit să încheie o alianță cu eroul albanez Skanderbeg și a suplini puterea militară sârbă cu cea a Țărilor Române, pe care le-a readus în sfera de hegemonie a Regatului Ungariei. În mod concret, în toamna anului 1447, Iancu de Hunedoara l-a scos din domnie și l-a ucis pe Vlad Dracul, acuzat de trădare a cauzei creștine, înlocuindu-l cu Vladislav al II-lea, din ramura Dăneștilor. La începutul anului 1448, guvernatorul l-a susținut militar la tronul Moldovei pe Petru al II-lea, care a reușit să-l detroneze pe nepotul său, Roman Vodă, lipsit de sprijinul de care se

Murad al II-lea și trupul decapitat al regelui Vladislav Jagello, miniatură otomană din secolul al XVI-lea

bucurase până atunci din partea lui Vlad Dracul. Astfel, cei doi domni ai Țărilor Române au pus la dispoziția guvernatorului o forță militară considerabilă, de aproximativ 8.000 de oameni.

În plan intern, guvernatorul Ungariei s-a bucurat de sprijinul larg al prelaților și al baronilor din regat, care nu doar că au aprobat o serie de dări extraordinare menite să sprijine campania din punct de vedere material, dar l-au și însoțit în număr mare, în fruntea banderilor lor. În septembrie 1448, Iancu de Hunedoara îi scria Papei Nicolaus al V-lea (care îl îndemnase din nou să amâne conflictul cu otomanii) că războiul fusese deja hotărât, oastea adunată și poruncile date, astfel încât nimeni și nimic nu mai putea împiedica acest război ofensiv, început nu pentru a fi câștigat, ci pentru a fi dus la bun sfârșit. Obiectivul suprem al campaniei era înfrângerea decisivă a lui

Murad al II-lea și scoaterea din Europa a otomanilor, prezență în corespondența cu principii Creștinătății drept agresori, deși agresorul fusese de data aceasta Iancu de Hunedoara. Semnalul de atac a fost asediul otoman al cetății albaneze Svetigrad, neidentificată cu certitudine în teren, în vara anului 1448. După asediu, sultanul Murad s-a retras la Sofia, dar pașalele de la Dunăre l-au anunțat că oastea „afurisitului de Iancu” a trecut fluviul și se îndreaptă spre stăpânirile sale balcanice. Padișahul a ordonat mobilizarea urgentă a Rumeliei și a Anatoliei, pornind împotriva ghiaurilor.

Iancu de Hunedoara și oastea sa de 24.000 de oameni, care îi includea și pe aliații săi valahi și moldoveni, au ajuns până pe Câmpia Mierlei, Kosovo Polje, la 17 octombrie 1448, fiind interceptați aici de ordia lui Murad al II-lea. Spre deosebire de majoritatea bătăliilor medievale, care durau câteva ore, această confruntare militară a durat trei zile și două nopți, aproape fără întrerupere, în intervalul 18 – 20 octombrie. În pofida superiorității tehnice (constând în cavalerie grea, arme de foc și tabără de care husite – *wagenburg*), oastea creștină a fost copleșită numeric de gazii otomani, în marea lor majoritate cavalerie ușoară. Iancu de Hunedoara și banderul au fost ruși de restul oștirii și puși pe fugă în timpul unui atac dat în noaptea de 19 spre 20 octombrie, pierzând astfel mult dorita bătălie de revanșă purtată cu sultanul Murad al II-lea. Urmările cu totul neașteptate ale înfrângerii de la Kosovo Polje le vom vedea în următorul episod al seriei noastre. ■

MEMORIA PRESEI ROMÂNE

DANIELA STANCIU

Biblioteca Academiei Române a găzduit, în luna martie a acestui an, expoziția „Presa românească. Între tradiție și modernitate”. Aceasta s-a înscris în seria evenimentelor dedicate prezentării valorosului tezaur de publicații periodice al Bibliotecii Academiei Române, deținătoarea celei mai bogate și mai cuprinzătoare colecții de presă românească tipărită în țară sau în străinătate. Colecția numără astăzi peste 58.800 de titluri, reprezentând în jur de 8,5 milioane de exemplare.

Moștenirea jurnalistică a unei nații este și cea mai completă istorie a ei, o istorie scrisă chiar în momentul întâmplării evenimentelor.

Relatările din ziare ale reporterilor oferă publicului informația la prima mână. Dar și relatările martorilor la marile evenimente ale omenirii sunt importante, deoarece din ele aflăm aspecte care pot scăpa privirii retrospective și analitice ulterioare a istoricilor.

În plus, reportajele surprind fiorul inefabil al vieții de zi cu zi a oamenilor acelor vremuri, cu

mentalități, obiceiuri, gânduri și valori. Recitite după decenii sau chiar secole, ele dau o idee destul de clară despre ceea ce francezii numesc *l'air du temps* (spiritul vremii).

Expoziția a adus în fața publicului piese care ilustrează istoria presei noastre de la începuturi până în perioada modernă. Primele ziare românești: *Curierul românesc* (1829, editat de Ion Heliade-Rădulescu), *Albina românească* (1829, editat de Gh. Asachi), *Gazeta de Transilvania* (1838, editat de George Barițiu) poartă amprenta oricărui început de drum și stau la baza modernizării presei, atît în privința conținutului, cît și a expresiei, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Un exemplu elocvent este ziarul *Adevărul*, cel mai longeviv ziar românesc, care apare în august 1888 la Iași și, cu mici întreruperi cauzate de evenimente istorice, continuă și în prezent. Ziarul conține câteva premiere, mai mult sau mai puțin cunoscute de public: este primul ziar românesc care a introdus caricatura în presă și primul ziar care a publicat o telegramă directă din străinătate, prima publicație cu palat redacțional, cu editură, secție de desen și pictură, cu bibliotecă proprie și arhivă și, așa cum

atestă documentele vremii, cu salarii mari și sigure pentru angajați (*Magazin istoric*, nr. 1/2017).

În expoziție s-au remarcat trei secțiuni speciale, cărora le-au fost alocate spații distincte: colecția Constituțiilor din 1866, 1923, 1938; constituirea fondului de publicații statistice și bugete și secțiunea dedicată tiparului și tipografilor.

Apariția tiparului a făcut posibilă apariția presei scrise și răspândirea cu rapiditate a informațiilor prin intermediul gazetelor. Până la momentul respectiv, foile volante erau unica sursă de informare a populației.

Au fost expuse câteva foi volante cum ar fi: Foaia volantă care anunță apariția ziarului *Curierul Bucureștilor*, ulterior *Curierul românesc*, la anul 1829; foaia volantă pe care este tipărită Proclamația de la Islaz – program al mișcării pașoptiste, considerată a fi prima constituție modernă –, citită în public de Ion Heliade-Rădulescu la 9 iunie 1848, în localitatea Islaz, un mic port la Dunăre, care nu se afla sub controlul Porții; foaia volantă care informează despre înființarea tipografiei Mitropoliei în mai 1859, precum și foaia volantă cu discursul lui A.I. Cuza susținut în Adunarea Electivă în 1860, dar și cea cu îndemnul domnitorului Carol I către români de a trece Dunărea pentru câștigarea independenței. Acestea și multe altele fac parte din patrimoniul Bibliotecii Academiei Române,

care cuprinde peste 14 milioane de unități: manuscrise și carte rară; stampe, desene, fotografii, gravuri și hărți; monete și medalii; cărți, ziare, reviste, afișe și foi volante.

Printre ziarele și revistele care au putut fi admirate, amintim doar câteva titluri: *Românul*,

Steaua Dunării, *Trompeta Carpaților*, *Tribuna*, *Epoca*, *Familia*, *Resboiul*, *Timpul*, *România Liberă*, *Universul*, precum și *Adeverul* și *Dimineața*, ce fac parte din așa-numita „presă din Sărindar”, după numele străzii unde se afla redacția.

Orientările și curente culturale în presa românească au fost exemplificate de *Neamul românesc*, revista fondată de Nicolae Iorga, *Ideea europeană* înființată de Constantin Rădulescu-Motru, *Gândirea* fondată de Cezar Petrescu, *Kalende* avându-i în comitetul de redacție pe Tudor Șoimaru, Șerban Cioculescu, *Bilete de papagal*, ziar scos de Tudor Arghezi, *Sămănătoru*, *Făt Frumos* și altele.

Au fost prezentate câteva detalii din paginile expozitelor ale căror titluri sunt mai puțin cunoscute. În revista *Muzeul național, gazetă literară și industrială*, în anul 1836 apare pentru prima dată rubrica *Meteo*, poziționată pe ultima pagină. Tot în paginile acestei gazete semnalăm scrisorile dintre Constantin Negruzzi și Ion Heliade-Rădulescu, publicate sub titlul: „Correspondență dintre doi români, unul din Țara Românească și altul din Moldova”.

Revista *Claponul – foiță hazlie și populară* redactată în întregime de I.L. Caragiale, din care au apărut doar șase numere în anul 1877, conține rubricile „Gogoși” și „Ultimele gogoși calde”, ce reflectă, într-un mod hazliu și definitoriu pentru Caragiale, știrile politice ale vremii.

Moftul român, revista umoristică înființată tot de I.L. Caragiale după ce se retrăsese din ziaristică, este bogat ilustrată, publicând caricaturi și binecunoscutele sale schițe.

Expoziția „Presa românească. Între tradiție și modernitate”, realizată de colectivul serviciului Catalogare Periodice, Foi volante al Bibliotecii Academiei, cu sprijinul colegilor de la serviciul Manuscrise – Carte rară, o continuă pe cea realizată în anul 2020, „Din lumea presei românești, 191 de ani”, și va fi la rândul ei urmată de o expoziție ce se va axa pe presa românească ilustrată. ■

Gazetăria noastră trecută formează
cele mai prețioase arhive
ale regenerării vieții neamului

Ioan Bianu

LA BUȘTENARI, PE URMELE LUI GEO BOGZA

GHEORGHE BÎLGĂ

Centrul petrolier Buștenari a dominat industria petrolului din România în primul deceniu al secolului al XX-lea. În anul 1905, un procent de 67,3% din țițeiul extras în România era trecut în dreptul întreprinderilor de la Buștenari. Șantierul Moreni, care în final avea să obțină primul loc în ceea ce privește cantitatea totală de țiței extrasă din România la momentul naționalizării din 1948, a înregistrat un maxim în anul 1913, cu 52% din producția totală a țării noastre. Fascinația zonei Telega – Buștenari era pe buzele tuturor și mulți afaceriști, politicieni, excursioniști, curioși, interesați, oportuniști ș.a. au ajuns pe acele dealuri. Printre aceștia se remarcă familia Bogza.

Geo (născut Gheorghe) Bogza (6 februarie 1908, Ploiești – 14 septembrie 1993, București) se stabilește în luna ianuarie a anului 1926 la Buștenari cu familia, după ce urmasa până în 1925 o școală de marină la Galați și la Constanța, fără să obțină vreo finalitate practică. Prima lui impresie despre localitate apărea în nota din 26 ianuarie a Jurnalului: „sunt pentru prima dată în locurile acestea. Priveliști foarte frumoase. Buștenari. Sat pe o coastă. Începe în deal și sfârșește în vale. Presărat cu sonde. Casa noastră. De la ea încolo începe Valea Doftăneșului“. În urma decesului tatălui, Alexandru Bogza, în 1921, susținătorul familiei a devenit fratele mai mare, Ovidiu Bogza (1898 – 1986). Pentru întreținerea familiei, Ovidiu, pe lângă funcția de administrator

în petrol, pentru care primea salariu și locuință, va înființa cu fratele Gheorghe o mică fabrică de sifoane. Pe capetele sifoanelor

*Geo Bogza în tinerețe
(sursa: www.icr.ro)*

lor erau imprimate inițialele și numele: G&O Bogza, de unde va rezulta numele de Geo Bogza, cu care va semna, în viitor, acesta.

O SURSĂ DE INSPIRAȚIE

Afacerea cu sifoanele se anunța a fi profitabilă, în condițiile de atunci ale Buștenarilor, unde existau circa 12 restaurante și cârciumi, deși din *Jurnalul* lui Geo Bogza se desprinde mai curând ideea că afacerea nu mergea chiar atât de bine. În ianuarie 1928, Ovidiu făcea bilanțul și menționa dese avarii (se rupeau țevi, se descosea curea), nu erau plătite sifoanele de beneficiari, se produceau accidente la livrarea sifoanelor la Runcu

Ovidiu Bogza

și la Țonțești, nu primeau apă de la societatea „Concordia”, în Grâușor ș.a. Toate aceste probleme, care consumau timp și nervi, cad în seama lui Geo Bogza, care trebuia să suporte și toanele fratelui patron Ovidiu Bogza. Nu de aceeași părere erau și sătenii obișnuiți.

Constantin Ungureanu, născut în 1922, menționa într-o broșură lăsată „în scris copiilor, nepoților, strănepoților și celor ce vor urma viața mea și a comunității din Buștenari” că Geo și Ovidiu Bogza aveau „o sifonărie la Runcu, pe Măciuc, și câștigau bine din această îndeletnicire [...] Geo Bogza a scris mult despre Buștenari, considerat ca un paradis, chiar dacă erau zone unde nu îți puteai scoate bocancii din noroi”.

La Buștenari, Geo Bogza va continua să scrie în jurnalul început la 21 mai 1923 și dus până la 2 iunie 1932, „dar departe de gândul că va vedea vreodată lumina tiparului”. Jurnalul, având două părți (*Marina, Buștenari și Urmuz; Conflict cu aventura terestră*, 1930 – 1932), va fi publicat abia în anul 1987, cu

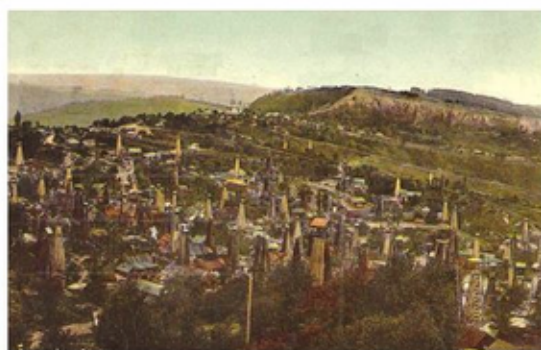
titlul *Jurnal de copilărie și adolescență*, la Editura „Cartea Românească”. Referitor la *Jurnal*, Geo Bogza scria în martie 1987, privitor la modul cum a fost pregătit pentru tipar și cum se cuvine citit, faptul că, mai ales din prima parte, au fost eliminate zile întregi sau, în cursul unei zile, pasaje care repetau prea des amănunte ale vieții cotidiene: „Jurnalul a devenit astfel mai zvelt. În rest, apare așa cum a fost scris”. După 1932, Geo Bogza nu a mai ținut un jurnal, notând că lăsând în urmă marina și avangarda, a simțit nevoia să facă ordine cu el însuși: „Am rupt cu cel ce fusesem până în ajun, cu felul de a fi la care se referă Jurnalul [...] Devenind înconfesabil, n-am mai ținut un jurnal”.

La tipărirea jurnalului, Geo Bogza a adăugat doar câteva note explicative, foarte puține și de mică amploare, considerate necesare pentru înțelegerea textului scris cu peste o jumătate de secol în urmă. O astfel de notă completează o însemnare din 4 aprilie 1930 care anunța moartea lui Mitică Pavelescu, unul dintre tipurile reprezentative ale Buștenariului, care s-a ruinat, a înnebunit și era închis la balamuc. Nota lui Geo Bogza,

din 1986, preciza: „Despre el am scris *Cum a înnebunit regele petrolului*; [iar – n.a.] Radu Tudoran, romanul *Flăcările*”. Precizarea este foarte importantă, arătând care a fost sursa de inspirație pentru Geo Bogza și pentru fratele său mai mic, Nicolae Bogza (Radu Tudoran; 1910 – 1992). La Geo Bogza, personajul apare sub numele de Alexandru T. Iordănescu, cu exploatare petrolieră la schela „Lina-Buștenari”, care dă faliment din cauza sondelor care n-au răzbit, neproducând țitei, fiind astfel puse sub sechestru, împreună cu averea petrolistului ghinionist, care își pierde mințile.

Același personaj, cu numele schimbat în Lipănescu, apare în romanul *Flăcările*, al scriitorului Radu Tudoran, roman publicat în 1945, cu o ediție „nevarietat” din 1971 și cu o ultimă ediție în 1987 (aceasta având și o postfață a autorului, intitulată „După patruzeci de ani”). Roman-frescă al îmbogățitorilor peste noapte, dar și al nenorocirii exploataților din industria petrolului, romanul *Flăcările*, interesant prin conflictele sociale, dar mai ales prin tematică, este cel puțin tot atât de atractiv ca și reportajele poetului.

Buștenari, vedere spre dealul Măciuc

PE UNDE ERAU SONDE, AZI CRESC DOVLECI

Geo Bogza, stabilit la Buștenari, scoate la Câmpina revista *Urmuz*, colaborând apoi la *Bilete de papagal* și la *Unu*. Fost avangardist, ajunge la reportaj,

Radu Tudoran
(sursa: www.cinemagia.ro)

devenind întemeietorul și, de fapt, aproape singurul practicant până acum al așa-numitului reportaj artistic, reportaj ca artă literară. Practicat cu strălucire, nu doar începând cu *Cartea Oltului*, apărută în 1945, ci relativ mult mai înainte, în reportajele-pamflete despre lumea petrolului, industria neagră, despre industria fetidă a tăbăcăriilor, despre *țara de piatră* a moșilor etc., publicate în deceniul al patrulea, în *Vremea*, în *Cuvântul liber*, în *Lumea românească*, aceste reportaje pamfletare durează, fiind strânse în volumul din 1953, sub titlul de „Anii împotrivirii”.

Oamenii reportajelor din industria petrolului se împart în două categorii: de o parte „rechini” petrolului de pe Valea Prahovei, „nulițăile, imbecilii, oligarhia imorală”, deveniți peste noapte deținătorii unor averi fabuloase, milionarii analfabeți,

noua specie de personaje caragialești – fie și numai pentru că în majoritate sunt ploieșteni (acum intră în rol polemistul și pamfletarul) –, iar de cealaltă parte muncitorii, proveniți din țărănimea din regiune, exploatați la sânge, cu salarii mizere, expuși celor mai îngrozitoare accidente, cimitirele fiind pline de morți, victime ale catastrofei petrolului, după cum menționa criticul literat Ion Rotaru.

După 1934, treptat, în reportajele lui Geo Bogza începeau să se afirme note sociale. Astfel de elemente nu lipsesc cu totul nici în plină perioadă avangardistă, de când datează acest *Poem petrolifer* apărut în revista *Unu*: „Vă voi vorbi despre oamenii petrolului/ și despre sufletul lor mai negru și mai inflamabil decât petrolul [...] Ascultați: Voi nu cunoașteți petrolul decât ca esență pură în eprubete./ Voi nu cunoașteți ca mine cele o mie de mârșavii și asasinate [...] Voi nu cunoașteți sondori care au ars de vii în flăcări/ în marile incendii provocate de înșiși stăpânii sondelor/ pentru a stoarce ultimii bani de la societățile de asigurare”.

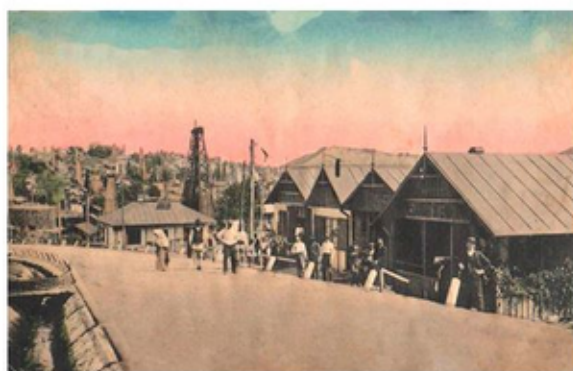
Situația materială a sondorilor se înrăutățește în anii

crizei economice din anii 1929 – 1933, fapt sesizat de Geo Bogza într-un reportaj publicat în ziarul câmpinean *Strada* din iulie 1932, sub titlul *Buștenari, Runcu, Mislea. Pe acolo pe unde erau sonde, azi cresc dovleci*: „Mai cu seamă la Buștenari, pe dealurile răpoase ale Runcului, pe văile adânci de la Chiciura și de la Țonțești... Pe acolo pe unde erau sonde, azi cresc dovleci. Sondele s-au topit una după alta ca niște bucăți de zahăr negru. Mii de țărani, aici în Prahova, au schimbat în primăvara aceasta (1932) coada ciocanului industrial cu coada agricolă a sapei... au suspinat resemnați și în locul bocancilor americani și-au înnodat în picioare opinci. Și au izbit în pământ cu o furie și cu o nădejde nouă”.

Perioada trăită la Buștenari a lăsat o puternică impresie asupra fraților Bogza, fiind rememorată cu diverse ocazii. Singurul care a rămas un timp mai îndelungat aici a fost Ovidiu, fratele cel mare. Și el a avut preocupări literare, ca și ceilalți trei: Gheorghe, Nicolae și Alexandru. După ce a scris în revistele șapirografiate pe care le finanța Gion Tomșeneanu la Buștenari în anii 1927 – 1933

(*Balonul. Revistă umoristică și Calendarul Balonului*), a debutat cu proză scurtă, la 86 de ani, cu volumul *Hipopotamul*, la Editura Albatros, în 1984. A fost considerat cel mai bătrân autor debutant din istoria literaturii române. Profesor de limba rusă ani de zile la Buștenari, la

Cantina și birourile internaționale din Buștenari

Vedere de ansamblu a satului în prezent: vara (stânga) și iarna

bătrânețe s-a stabilit la Câmpina, unde a locuit pe strada Sondei.

Jurnalul lui Geo Bogza, publicat abia în anul 1987, după ce a fost ținut „la sertar” aproape șase decenii, i-a prilejuit publicistului Nicolae Triculescu o interesantă călătorie la Buștenari, pe urmele jurnalului, rezultatele documentării fiind publicate în 2010, în *Revista nouă*, care apare la Câmpina, lunar, începând din 2004, într-o serie nouă. Când a mers la Buștenari,

în 2009, nu mai exista niciuna dintre cele două locuințe ale familiei Bogza. Pe locul primei case, din februarie 1926, aflată la intrarea în Valea Doftănețului, se află acum o casă nouă, obișnuită, iar pe locul celei de a doua este o grădină cu pomi. De la sifonăria din 1926 se păstrează aparatul de umplut sifoane, la Virgil Cristian, un localnic, ofițer în retragere. Există casa lui George Enescu zis „Moșu”, prieten cu Geo

Bogza, care avea trei surori. Cu cea mijlocie, Elly (Elisabeta, „Bunty”), se va căsători Geo Bogza, deși inițial era foarte îndrăgostit de cea mare, pe care o medita la istorie! Din peisajul localității, se menționează dealul Măciuc, frecvent amintit în jurnalul scriitorului, dealul cel mai înalt din Buștenari, pe care urca adesea în momentele de apăsare existențială sau iarna, pentru periculoasele curse de bob organizate de tineri. ■

EMIL RACOVITĂ FILE DE JURNAL INEDIT

(Urmare din p. 22)

Nu cunosc care au fost motivele pentru care Muzeul „Gr. Antipa” a renunțat la jurnalul pe care l-am prezentat, dar el, până în anul 2002, când Muzeul Național de Istorie a României și-a închis sălile de istorie în speranța unei renovări-restaurări care întârzie nejustificat până în ziua de astăzi (din lipsă de bani?), era expus alături de costumul purtat de Emil Racoviță în timpul expediției de la Polul Sud cu vasul „Belgica”.

Nu putem încheia fără a menționa faptul că în lucrarea *Geographic Names of the Antarctic* (Denumiri geografice din

Antarctica), editată de United States Board on Geographic Names (ediția a II-a, 1955), există următorul paragraf: „Insulele Racovitza: grup de trei insule situate imediat la nord de insulele Nansen, în largul coastei de vest a Țării Graham... Denumite... în cinstea lui Émile G. Racovitza, zoolog și botanist al expediției antarctice belgiene care a explorat această zonă în 1897 – 1899”. În același timp, la propunerea lui Emil Racoviță, după expediția din Antarctica, o „mică insulă liberă de gheață, cu două vârfuri rotunjite, aflată la o milă spre S-E de insula Two Hummock din arhipelagul

Palmer”, a primit numele profesorului său de la Iași, Grigore Cobălcescu. Din păcate numele actual al acestei insule „pare să fie o formă coruptă”, respectiv „Insula Cobalescu” (Cobălcescu), probabil din cauza necunoașterii limbii române și a grafiei ei.

Menționăm că o serie de specii noi descoperite în timpul expediției din 1897 – 1899 în Antarctica au, într-un fel sau altul, înglobat în denumirea lor științifică numele lui Emil Racoviță: *Racovitza glacialis*, *Belgicella racovitza*, *Antarctica racovitza* ș.a., un pașaport binemeritat pentru eternitate acordat savantului român. ■

MIRCEȘTI, AUGUST 1920. UN POPAS AL VITEAZULUI

CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ,
DANIEL COSMIN OBREJA

Istoria asasinării lui Mihai Viteazul la 9/19 august 1601, tăierea capului acestuia și drumul său spre Mănăstirea Dealu din Târgoviște pentru a fi înmormântat creștinește au fost istorisite în numeroase lucrări ce folosesc mărturiile epocii.

După aproape două secole și jumătate de la asasinat, domnitorul Gheorghe Bibescu (1843 – 1848) a renovat Mănăstirea Dealu, iar craniul a fost mutat într-o vitrină în stânga altarului, devenind obiect de cult public.

În 1864, Dimitrie Bolintineanu, în calitate de ministru al Instrucțiunii, cere Consiliului de Miniștri autorizarea pentru un proiect de lege prin care se deschide un credit de 31.000 lei „să se acopere cheltuielile aducerii capului lui Mihai

Viteazu în București și așezarea într-un «sicriu cu pedestal de marmură», proiect adoptat la 27 martie 1864, dar niciodată publicat în *Monitorul Oficial*. Proiectul nu a fost dus la bun sfârșit.

Apoi, în primii ani de domnie a principelui

*Uciderea lui Mihai Viteazul,
în viziunea pictorului Constantin Lecca
(1807 – 1887)*

Carol, a fost organizat un Comitet pentru construirea statuii lui Mihai Viteazul (dezvelită la 8 noiembrie 1874 în Piața Universității, unde se află și astăzi), membrii acestuia cerând aducerea capului la București. Acțiunea a fost amânată și apoi s-a renunțat la idee.

SINGURA MĂRTURIE FOTOGRAFICĂ

La început de secol XX, în 1901, la împlinirea a trei veacuri de la asasinarea domnitorului, din inițiativa lui Grigore Tocilescu și cu ajutorul subscripțiilor publice, a fost achiziționată o raclă de bronz în care a fost depozitat ilustrul craniu, raclă scoasă la sărbători. În 1904, Dimitre Onciul publica lucrarea *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Doue cuvântări comemorative*, care „se vinde în folosul fondului pentru ridicarea unui monument funerar lui Mihai Viteazul la Mănăstirea Dealu”.

Câțiva ani mai târziu, Nicolae Iorga a făcut o campanie publică pentru așezarea craniului într-un sarcofag de marmură, care să nu mai permită mutarea relicvei. Carol Storck a sculptat în anii antebelici două sarcofage, unul pentru capul Viteazului, celălalt pentru capul domnitorului Radu cel Mare, ambele aflate la Mănăstirea Dealu. N. Iorga a scris textul ce a fost sculptat pe sarcofag „Aici se odihnește ceea ce crima și impietatea au lăsat din trupul cel sfânt al lui Mihai Voevod cel Viteaz, iar sufletul său trăește în sufletele unui neam întreg.”

Dar istoria zbuciumată a acestei relicve nu se încheie aici. În octombrie 1916, în condițiile

prăbușirii frontului român și ca urmare a profanării de armata germană a mormântului lui Mircea cel Bătrân de la Mănăstirea Cozia, s-a luat decizia mutării racliei la Iași, în biserica Mitropoliei. Apoi, de teama ocupației germane, în vara anului 1917, relicva a fost dusă în Kerson, oraș-port atunci în Imperiul Rus, astăzi în Ucraina. S-a întors la Iași în martie 1918, fără alte incidente.

Tot N. Iorga a militat, după Marea Unire, pentru reîntoarcerea relicvei la Mănăstirea Dealu și așezarea acesteia în sarcofagul de marmură nefolosit până atunci. Un drum simbolic trebuia parcurs de la Iași – Suceava – Sibiu – Alba Iulia – Șelimbăr – Târgoviște, rememorând importanța voievodului care a unit pentru prima dată cele trei Țări Române. Din nou s-a renunțat la idee.

În memoriile sale, Iorga notează: „16 august [1920]. Regele [Ferdinand] contramandază serbările pentru Mihai Viteazul. Va fi o simplă strămutare a moaștelor de la Iași la Târgoviște în 23 și 24. Colonelul Manolescu și ministrul de Războiu sunt rău impresionați. Ei atribuie deciziunea unui anume cerc de la Palat.”

Între 22 și 26 august 1920, s-a desfășurat

*Racla în care era expus
craniul voievodului,
la Mănăstirea Dealu*

drumul ritualic al relicvei de la Iași spre Târgoviște. Racla cu craniul marelui domnitor a străbătut Iașul, fiind prezenți mulți localnici, și apoi a plecat cu un tren special pe traseul Ruginoasa – Mircești – Roman – Bacău – Mărășești – Focșani – Buzău – Ploiești – Târgoviște.

Un popas a fost cel de la Mircești, popas ce cinstea memoria marelui poet și diplomat Vasile Alecsandri care contribuise la apariția României moderne și la Unirea Principatelor. Prețioasa relicvă a fost însoțită de înalte personalități ale Regatului Român, clerici și laici, civili și militari deopotrivă.

Fotografia-document descoperită și colecționată de Daniel Cosmin Obreja, pe care o publicăm pentru prima oară, a fost realizată la Mircești, în august 1920. Pe verso a fost scris cu creionul anul 1919, o greșală de datare din cauză că nota a fost făcută mai târziu, iar autorul și-a amintit anul 1919, când a fost gândit și popularizat drumul relicvei spre Târgoviște, și nu anul 1920, momentul în care evenimentul a avut loc, fără mare fast.

Documentele, memoriile și presa vremii menționează oprirea trenului în gara Mircești și vizita pe care delegația a făcut-o la conacul Alecsandri. Dar singura mărturie fotografică păstrată, cunoscută de noi, este această fotografie.

DOUĂ SIMBOLURI

În centrul imaginii se află Paulina Alecsandri (1840 – 1921), soția lui Vasile Alecsandri, atunci în vârstă de 80 de ani, o ființă mică și fragilă, ce stă într-un fotoliu, înconjurată de oficialități.

Despre această vizită istorică Nicolae Iorga, care nu apare în fotografie, consemnează în volumul 3 al memoriilor sale: „La Mircești vedem pe văduva lui Alecsandri: în rochie neagră, cu broboadă neagră. Vorbește foarte la locul ei. E născută în Iași; avea șase ani când cu focul

cel mare; poartă grija mormântului. De la moartea soțului fumează: altă slăbiciune n-are.

Trăiește cum poate din pensia de 280 de lei, cu sporul de scumpete. [...] Nu e lipsită de humor; ochii albaștri, foarte mari, amintesc alte vremuri. Vorbește cu accent polon.“

În spatele firavei doamne, în picioare, se află Mitropolitul Primat Miron Cristea (Patriarh din 1925), cu o mână sprijinită pe spătarul jilțului Paulinei, iar de cealaltă parte Mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu, cu o mână pe jilț și cealaltă sprijinită într-o umbrelă. Prezența celor mai importanți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române demonstrează importanța relicvei și a popasului de la Mircești, unde soția marelui poet român e înconjurată și cinstită de înalții prelați.

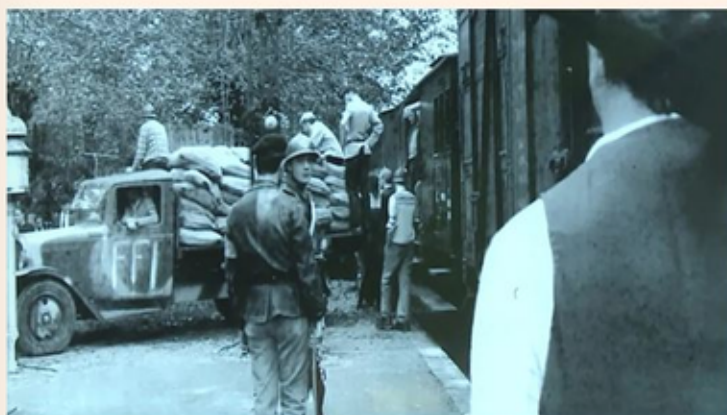
Dintre civilii și militarii aflați în acest grup, însemnările de pe verso îi amintesc succint doar pe doi militari, colonel doctor Popișteanu și colonelul Pastia. Numele de Pastia ne duce cu gândul la focșăneanul Gheorghe Pastia, militar, moșier și filantrop, dar acesta avea 72 de ani în 1920, iar persoanele din imagine sunt mai tinere. Colonelul Pastia avea fără îndoială o legătură de rudenie cu mecena din Focșani. Insigna Cultului Eroilor este purtată de câteva dintre personajele ce apar în fotografie, clerici, civili și militari.

Colonelul doctor Popișteanu, prezent în fotografie conform notației de pe verso „în stânga Patriarhului“, a fost ofițer în rezervă, participant la războiul balcanic (1913) și apoi la Marele Război ca medic șef al Ambulanței Diviziei 11. Informațiile le-am găsit în articolul lui Sorin Cristescu publicat în revista *Magazin istoric*, nr. 3/2020, *Martor la Unire, general doctor Iulian Popișteanu*.

Fotografia de la Mircești unește două simboluri ale poporului român, relicva lui Mihai Viteazul ajunsă într-o zi din vara anului 1920 la Mircești, locul în care odihnește celălalt simbol, poetul și fondatorul de țară Vasile Alecsandri. Iar momentul istoric a fost immortalizat prin această fotografie-document păstrată timp de mai bine de un secol, fiind descris de Nicolae Iorga și în presa vremii. ■

MARELE JAF AL TRENULUI CU BANI

THEO STĂNESCU-STANCIU

*Momentul transbordării sacilor cu bani,
reconstituire dintr-un film documentar*

● Rezistența franceză are cheltuieli mari ● Un prefect îngrijorat de soarta lui ● 150 de bărbați vânjoși fac plajă lângă calea ferată, în plin război ● Peste două milioane de franci francezi și nici măcar un mulțumesc! ● Gestapo declanșează represiunea ● Banca Franței nu insistă cu ancheta ● S-ar fi înfruptat și partidele politice din sumă ● André Malraux nu-și poate justifica veniturile

Iulie 1944 – războiul și ocupația nazistă lăsaseră amprente dureroase asupra întregii Franțe. Cu toate că operațiunile Aliaților, care au culminat cu debarcarea din Normandia, erau pe buzele tuturor, pacea era încă departe. Rezistența lupta din greu, provocând pagube serioase: în mod sistematic erau sabotate transporturile pe cale ferată, podurile rutiere erau distruse, serviciile secrete aliate erau

aprovizionate neîntrerupt cu informații vitale. Trupele de ocupație răspundeau dur, din ce în ce mai multe victime înregistrându-se în rândul populației civile. Țara suferea: execuții pe bandă rulantă, arestări, razii. În timp ce numărul colaboraționiștilor se subția văzând cu ochii, rezistența primea din ce în ce mai mult suport uman. Însă costurile erau greu de acoperit: muniție, hrană, deplasări – totul cerea din ce în ce mai mulți

Castele săpate în stâncă, vinuri parfumate, vestitele în întreaga lume trufe negre, sătuce desprinse parcă din povești medievale – valea Dordogneului atrage an de an mulțimi de turiști. Puțini știu însă că în acel ținut, cu mai bine de 75 de ani în urmă, s-a pus la cale unul dintre cele mai spectaculoase jafuri din istorie...

bani. Rechiziționările de la comercianții locali sau țăranii înstăriți nu mai puteau reprezenta o soluție: lipsa acută de bani făcea ca bonurile și procesele verbale de restituire să nu mai poată fi acoperite – situație în care tulburările civile ar fi devenit inevitabile. Se stătea pe un adevărat butoi cu pulbere...

Acceași complicată situație o trăiau și maquisarzii din Dordogne. Sau poate chiar ceva în plus: grotile și terenul accidentat din defileul râului, care a și dat numele zonei, le oferea un adevărat refugiu, dar condițiile geografice specifice cereau cheltuieli și mai mari pentru hrană, încălzire sau deplasare pe teren accidentat.

O informație avea să schimbe situația... și, culmea, ea avea

să vină din partea celui mai cunoscut colaboraționist din regiune, proaspăt numitul prefect de Dordogne (din 6 iunie), Jean Callard (1910 – 1958). Până atunci, trecuse în ochii tuturor ca mâna de zbir a Guvernului de la Vichy, dar vremurile erau pe cale să se schimbe. Politician abil și versat, Callard a început să își pună întrebarea dacă se mai afla, cu adevărat, în tabăra corectă. Dacă vor învinge forțele de rezistență?! Trebuia să își asigure spatele...

Și tocmai atunci i-a ajuns la urechi o informație strict secretă: o sumă importantă de bani ce aparținea Băncii Franței avea să fie transportată din Périgueux spre Bordeaux. Într-o revistă de specialitate feroviară, decenii mai târziu, în iulie 2000, un istoric a susținut că prefectul însuși ar fi mărturisit unui apropiat că tocmai el ar fi fost cel care ar fi insistat ca banii să fie transferați, inducându-le autorităților bancare suspiciunea unui posibil atac al Rezistenței!

La o fermă izolată de pe valea Dordogneului, Callard și-a dat întâlnire cu șeful Rezistenței locale, un anume locotenent-colonel Martial (pe numele adevărat André Gaucher), și l-a informat despre comora care avea să le tranziteze regiunea. O asemenea ocazie nu trebuia scăpată.

Capii Rezistenței au început să facă planuri. Locul atacului trebuia să fie ales cu mare atenție. Așa a apărut soluția Neuviç. Mica gară se afla suficient de departe de șoseaua principală care traversa regiunea, cale foarte frecventată de patrulele germane, dar, totodată, înconjurată de

Membri ai rezistenței din Dordogne

pădurici, cu multe drumuri de țară, mai puțin umblate de străini, ideale pentru a transporta o încărcătură specială, departe de ochii curioșilor.

Mai mult chiar, locuitorii comunei, puțini de altfel la număr și foarte uniți între ei, se confruntaseră de curând cu represiunea naziștilor: 52 de civili din localitatea vecină Mussidan fuseseră executați – pedeapsă pentru colaborarea cu Rezistența.

Inițial, Callard nu avea habar când se va petrece transferul. Tot încercase să afle informații mai detaliate, dar se lovise de un zid al tăcerii. În dimineața zilei de 25 iulie, a aflat însă că Banca Franței se decisese pentru ziua următoare. Nu mai era timp de pierdut!

Banii trebuia să fie transportați într-un vagon special, dar, ca să nu atragă atenția, acesta avea să fie atașat la un tren obișnuit de pasageri, garnitura 1709. Maquisarzii s-au pus pe treabă: s-au organizat rapid, deplasându-se degrabă în împrejurimile Neuviç.

Dimineața lui 26 iulie a început ca o zi toridă, de adevărată vară. În loc să caute

răcoarea pădurilor, câteva zeci de bărbați, marea majoritate îmbrăcați doar în maiouri și pantaloni trei sferturi, s-au întins, aparent relaxați, de-a lungul șinei de cale ferată. Părea un picnic, o relaxare într-o zi de vacanță.

Irele se scurgeau aleine, de parcă nimic nu putea să spargă monotonia și pacea ținutului. Oamenii Rezistenței, aproximativ 150 de bărbați – membri a trei grupări importante, așa-numitele: Roland, Valmy și Pierre-Henry (după numele conspirativ al liderilor) – așteptau cu sufletul la gură sosirea garniturii din Périgueux. Încă din zori, securizaseră întreaga zonă și își asiguraseră complicitatea șefului de gară. Germanii obișnuiau să sune la fiecare stație, din aproximativ 30 de minute în 30 de minute, pentru a verifica situația de pe teren. Cu o asemenea încărcătură atât de importantă, era de așteptat ca verificările să fie și mai atente... Fiecare minut conta!

Trenul trebuia să intre în gară la 19.11. Nu putea să staționeze prea mult peste cele aproximativ 10 minute

Gara din Neuvic

prevăzute în calendarul de trafic. Era însă război și multe se puteau întâmpla: niciun orar nu era bătut în cuie și pe asta se bazau și membrii Rezistenței. Dar ceea ce ei crezuseră că ar fi fost în propriul avantaj se transforma în... bumerang. Drumul dintre Périgueux și Neuvic, care ar fi trebuit să dureze puțin peste o jumătate de oră, s-a întins mult mai mult. Zeci de perechi de ochi scrutau cu inima cât un purice linia șerpuitoare a căii ferate: poate-poate trenul 1709 avea să-și facă mai repede apariția...

La 19.38 s-a auzit primul şuier al locomotivei. Cei 150 de bărbați și-au ocupat fiecare posturile. Cei mai vânjoși și mai tineri s-au grăbit să ajungă pe peron. Când garnitura a intrat în gară, au și urcat. Pasagerilor li s-a cerut să păstreze calmul, să rămână pe locurile lor și să țină ușile și ferestrele închise.

Callard nu fusese avizat unde anume s-ar fi aflat prețioasa încărcătură, așa că a fost luat la puricat vagon după vagon. După câteva minute bune, au descoperit că era vorba de primul vagon, imediat după

locomotivă. Acolo erau doar patru polițiști și un controlor de la Banca Franței. Paznicii au fost anihilați imediat; niciunul nu s-a opus! O problemă părea a fi acum transportul sacilor cu bani. S-a format un adevărat lanț uman, sacii din pânză groasă, fiecare cântărind în jur de 40 kg, au fost trecuți din mână în mână, spre capătul trenului, unde erau staționate două camioane. La 20.15 mașinile s-au pus în mișcare. Banii își schimbaseră destinația – operațiunea fusese dusă la capăt fără niciun glonț tras, fără nicio victimă!

După cum avea să sublinieze și unul dintre participanți, un spaniol venit să lupte alături de camarazii francezi, Pedro Alba: „Am reușit să o facem fără vărsare de sânge, datorită unei lovituri îndrăznețe și bine gândite dinainte“.

În timp ce cele două camioane se îndepărtau, hărâind și trosnind sub greaua încărcătură, pe drumul forestier din apropiere, alți câțiva membri ai grupului au rămas pe poziții, monitorizând atât activitatea de pe calea ferată, cât și șoselele asfaltate ale zonei.

Când totul părea să meargă

ca pe roate, o bufnitură a spart liniștea păduricii. Una dintre mașini s-a oprit, cu o smucitură. Cedase un cauciuc, era prea uzat pentru a suporta atât hârtoapele drumului, cât, mai ales, greutatea sacilor din remorcă și a oamenilor care îi păzeau. Se parcurseseră doar 15 km. Neuvic și pericolele se aflau încă foarte aproape. Bărbații nu s-au pierdut cu firea. Până la urmă, au ajuns în pădurea de lângă satul Cendrieux, unde maquisarzii din Durestal i-au preluat. Totalul loviturii a fost unul uriaș: 2.280.000.000 de franci, echivalentul astăzi a 430 de milioane de euro! și totul se întâmplase în mai puțin de o oră...

Un tur de forță, un plan foarte bine pus la punct sau... Multe aspecte ciudate, să spunem, atrag cel puțin atenția chiar și la mai bine de șapte decenii!

După unele variante, doar doi saci se pierduseră pe drum: au căzut la încărcare, în Neuvic, și nimeni nu a mai pierdut timpul să îi recupereze. Astăzi, mulți dintre bătrânii din localitate sunt gata să jure cu mâna pe inimă că o parte a ajuns și prin buzunarele unor concetățeni: cum cineva își renova casa, cum altcineva îi oferea soției sau familiei un cadou mai prețios, sau altcineva făcea o excursie la Paris – totul se datora banilor din sacii care căzuseră în gară la sfârșitul lui iulie 1944! Marea majoritate a istoricilor consideră însă că nu s-ar fi înregistrat nicio lipsă. „Am predat întregul transport postului de comandă“, spunea Alba. Dar, uimire! – în loc să fie primiți cu ural, eroii din Neuvic au fost tratați cu... răceală“.

Și continuă Alba: „Îmi amintesc foarte bine, nu am primit nicio mulțumire. Tot ce am primit a fost o atitudine rece. Ni s-a spus sec: Lăsați încărcătura acolo și puteți pleca!“.

I asemenea lovitură nu putea să rămână fără consecințe. Imediat în zilele următoare, Gestapo a început ancheta, pe lângă cele coordonate de Banca Franței, dar și de prefectul Callard. Convinși că membrii grupării Roland nu aveau cum să nu fie implicați, naștii au pornit represalii. O razie de proporții s-a abătut asupra micuței localități Espinasse, despre care se știa că ar fi fost fieful acestora. Acțiunea s-a soldat cu 30 de morți, atât din rândul maquisarzilor, cât și al populației locale. La 21 august, încă alți șase membri ai Rezistenței au plătit cu viața, fără să fi fost foarte clară implicarea lor în jaf.

La câteva zile, Callard a luat poziție în mod public, declarând că afacerea îl depășește. Apoi, peste mai bine de o lună, el avea să plătească, fiind destituit – pedeapsă destul de lejeră dacă se ia în calcul importanța sumei furate! Eliberarea regiunii și victoria Aliaților au stopat ancheta polițienească.

În ceea ce privește demersul Băncii Naționale, el s-a soldat cu un... eșec: niciun investigator trimis la Neuvic sau prin regiunea Dordogne nu s-a ales cu vreun răspuns. Nimeni nu știa nimic; ușile se tot închideau, iar oficialii bancari nu au insistat nici ei prea mult. După doar câteva săptămâni, plângerea a fost clasată, cu o motivație seacă: „pierdere de război“.

La părăsirea trenului, Ro-

*André Malraux în timpul războiului
(al doilea din stânga)...*

land Clee, unul dintre șefii Rezistenței, i-a înmănat funcționarului bancar un buletin de rechiziționare: totul trebuia să fie făcut ca la carte, nu era un simplu jaf, ci Rezistența intra în posesia banilor francezilor pentru a-i folosi pentru eliberarea țării. Unui alt conducător al Rezistenței, Maxime Rouault, i-a revenit complicata sarcină de a face să li se piardă urma banilor. Ei au plecat spre mai multe centre, spre Bordeaux, Lyon, chiar și spre Paris, pentru a finanța, cel puțin în teorie, Rezistența. Rapid, ei au devenit de negăsit!

Odată eliberată întreaga Franță, Banca a primit înapoi doar o parte din transport: în jur de 600 de milioane de franci. În opinia scriitoarei și ziaristei Evelyn Mesquida, cunoscută mai ales grație articolelor dedicate contribuției spaniolilor la eliberarea Parisului, mai puțin de 35% din sumă a fost recuperată.

De-a lungul anilor, istorici legați afectiv de Dordogne și implicați în cercetarea activității rețelelor de rezistență

din zonă – precum Jean-Jacques Gillot și Jacques Lagrange – au început să scoată la iveală noi detalii, cu ajutorul cărora spectaculosul episod începea să prindă și alte contururi.

După ce au investigat arhive ale Curții de Conturi sau ale celei de Casație, rapoarte ale Ministerului de Finanțe, alte documente guvernamentale legate de afacerea Neuvic, dar și acte și mărturii ale participanților direcți sau ale urmașilor lor, lucrările lui Gillot și Lagrange au lansat mai multe întrebări, în special determinate de locul/locurile unde au ajuns banii. Și nu numai Rezistența se pare că ar fi beneficiat de mare parte dintre ei...

În prima săptămână a lui septembrie 1944, liderii principalelor partide politice, abia reformate, s-au întâlnit la castelul Fleurac, chiar în inima Dordogne. De ce tocmai acolo?! Guy Penaud, autorul unei interesante rememorări a furtului din iulie 1944, chiar dacă destul de laconic, pomenește de posibilitatea ca sume importante

... și însoțind tabloul Gioconda peste Ocean,
alături de soții Kennedy

să fi ajuns la unele formațiuni politice, organizații sau chiar persoane sus-puse. De aceea a și fost vital pentru asemenea personaje ca ancheta să nu meargă prea departe și, astfel, imaginea Rezistenței și gloria operațiunii să rămână neîntinate. Interesant este însă că un raport parlamentar despre atacul din Neuville nu a fost niciodată publicat, cu toate că a fost vorba despre cel mai important!

Tot spre partide cred și Dominique Richard și Anne-Marie Siméon (autoorii unei istorii a Périgordului, apărută în 2001) că s-ar fi îndreptat o parte dintre bani. Ei ar fi putut, apoi, ajuta și la eliberarea unor cunoscuți deținuți politici. Cel mai des a fost pomenit numele lui André Malraux (arestat la Grannat, fiind găsit în prezența unui ofițer britanic din serviciile de informații, și întemnițat la Toulouse). Se pare însă că eliberarea așa-numitului

Colonel Berger (numele său conspirativ) – din închisoarea Saint Michel din Toulouse, la 19 august 1944 – nu avea cum să coste ceva, deoarece s-a petrecut odată cu plecarea naziștilor din oraș. Însă banii – estimați între 5 și 8 milioane de franci, după cum o demonstrează însemnări contabile din dosarele Rezistenței – au dispărut fără urmă!

Într-o biografie din 2001, istoricul francez Olivier Todd a făcut câteva interesante observații cu privire la acei ani din viața lui Malraux. „Odată reîntors la Paris, scriitorul a început să dispună de mulți bani. Chiar dacă a avut mereu tendința de a se și prezenta mai bogat decât era în realitate [atât cei din preajmă, cât și, mai târziu, toți biografi i-au subliniat tendința spre mitomanie, poveștile pe care le inventa despre sine devenind pe zi ce treceau mai fabuloase – *n. red.*], Malraux avea mai mulți bani decât ceea

ce ar fi putut primi din drepturile de autor. Cu câteva zile înainte de eliberarea sa, maquisarzii, în special o grupare care l-a prețuit, Valmy, au atacat un vagon de tren care transporta banii Băncii Franței în gara Neuville. [...] Malraux i-ar fi spus adesea scriitoarei Suzanne Chantal: «Dacă te confrunți cu probleme financiare, nu ezita să-mi spui. Momentan sunt bogat!»“. Mai mult chiar, stilul de viață pe care avea să îl etaleze a stârnit și el întrebări, după cum a subliniat tot Todd: locuia într-un duplex majestuos cu o fațadă de cărămidă roz, în apropiere de Bois de Boulogne, în inima cartierului cunoscut în acea perioadă ca fiind al celebrităților; mai mulți angajați, printre care o cameristă, un valet și o bucătăreasă, îi erau mereu de ajutor în cămin; cina la cele mai elegante și scumpe restaurante... Cam greu de realizat dintr-un simplu salariu, chiar și de ministru (primul portofoliu primit fiind cel de ministru al Informațiilor, 1945 – 1946), din câștigurile literare sau chiar din moștenirea din partea bunicii (care deținuse un magazin în Bondy, orașel din nord-estul Parisului).

Si mai rămân încă multe întrebări fără răspuns: cum au reușit să treacă aproape neobservați de ocupant cei 150 de bărbați care au pândit sosirea trenului la Neuville?; cum de autoritățile nu au fost mai pregătite pentru a asigura paza serioasă a unui transport atât de... special?; unde au dispărut sume importante de bani?! Episodul Neuville – pe cât de spectaculos a fost – rămâne încă înconjurat de multe umbre... ■

MIRAJUL SĂRII. O RESURSĂ EXPLOATATĂ DE 8.000 DE ANI

Dr. VASILE DIACONU

Până la descoperirea aurului, unul dintre cele mai valoroase și căutate bunuri era sarea, care în decursul istoriei a cunoscut o gamă variată de întrebuințări. Acest mineral era necesar pentru dieta umană și cea a animalelor, fiind și un foarte bun conservant. Clorura de sodiu apare în natură sub forma unor masive de sare sau în apele clorosodice (izvoare, lacuri). Dacă mineritul sării, în sensul cel mai complex, este documentat în spațiul românesc din Antichitate, exploatarea surselor de apă sărată a fost practică încă din Neoliticul timpuriu.

Pentru că este un mineral care nu lasă foarte multe urme arheologice, sarea, ca obiect al unor modalități variate de exploatare, nu a prezentat interes prea mare pentru comunitatea care studiază trecutul îndepărtat. În ultimele trei decenii au fost obținute însă o serie de rezultate extrem de interesante datorită unor cercetări arheologice aplicate, dar și unor proiecte exploratorii, care au pus într-o lumină cu totul nouă preferința vechilor comunități umane pentru sare.

Extrem de necesară, dar greu de procurat, sarea

a reprezentat un produs foarte căutat și apreciat încă de acum opt milenii, odată cu sedentarizarea primelor grupuri umane, venite din zona anatoliană pe filieră balcanică. Deși toate vechile populații au avut nevoie de acest mineral, el se găsea doar în anumite zone geografice, iar pentru spațiul românesc cele mai consistente depozite naturale de sare se întâlnesc în interiorul spațiului carpatic, dar și pe rama subcarpatică din est și sud. Acest fapt a făcut ca valorificarea surselor saline să aibă implicații supracomunitare, în sensul că un grup

*Izvorul de la Lunca – Poiana Slatinei (stânga)
și depunere arheologică lângă izvorul sărat de la Tolici*

uman nu utiliza acest produs natural doar pentru nevoile proprii, ci și pentru schimb.

UN BUN CU O IMPORTANTĂ VALOARE SOCIALĂ

Într-o primă fază, comunitățile neolitice au frecventat izvoarele de apă sărată aflate pe rama subcarpatică a Moldovei, unde era cea mai mare densitate a lor. Exploatarea acestor emergente saline implica două practici diferite: extragerea apei sărate și utilizarea ei în stare naturală pentru hrană și pentru conservarea alimentelor, la care se adăuga și fierberea slinei (apă sărată) în vase de lut și obținerea sării recristalizate. Produsul astfel obținut, foarte concentrat și cu un volum redus, devenea o importantă marfă de schimb, care putea fi vehiculată pe distanțe foarte mari. Procesul termic de obținere a clorurii de sodiu din apa izvoarelor a lăsat urme arheologice vizibile în imediata apropiere a acestor surse, unde cercetările au pus în evidență existența unor depuneri consistente de vestigii care conțin resturi de combustie și materiale ceramice.

Informațiile cunoscute în momentul de față arată că primele urme de exploatare a unor izvoare sărate pot fi datate în mileniul VI î.H., așa cum este cazul siturilor arheologice de la Lunca și Țolici, în județul Neamț, considerate a fi printre cele mai vechi din Europa. Vestigiile descoperite în locațiile amintite sunt foarte consistente, astfel că depunerile arheologice au o grosime de 3 m, respectiv 7 m și acoperă un interval cronologic vast, din Neoliticul timpuriu până în epoca modernă.

Implicațiile pe care le-a avut valorificarea izvoarelor de apă sărată de către comunitățile neolitice ale culturii Starčevo – Criș (circa 6.200 î.H. – circa 4.500 î.H.) sunt încă dificil de stabilit. În mod cert, sarea oferea posibilitatea conservării unei bune părți a alimentelor (carne, produse lactate și chiar vegetale), dar și a altor produse organice (piei de animale). Era, în același timp, și un valoros produs de schimb, care putea fi difuzat pe distanțe mari. Cel mai probabil, în urma tranzacțiilor cu sare se obțineau roci cu calități superioare (silex,

*Experiment ce prezintă
brichetajul cu sare*

obsidian), necesare confecționării uneltelor și armelor, sau alte produse cu frecvență scăzută (bunuri de prestigiu).

Odată cu apariția și dezvoltarea civilizației Cucuteni (mileniile V – IV î.H.), care a însemnat și un fenomen demografic complex, necesarul de sare a crescut, fapt care se reflectă și în numărul mare al siturilor unde au fost documentate urme de exploatare a acestui mineral. În acea perioadă își face apariția un fenomen interesant și care, în anumite situații, poate fi legat de controlul resurselor naturale. Este vorba despre apariția așezărilor fortificate, adevărate cetăți,

care pot fi întâlnite și în apropierea surselor de sare, fapt ce ne poate duce cu gândul că unele comunități supravegheau respectivele emergente și poate că dețineau un anumit monopol al exploatarei lor. Mergând pe aceeași linie a interpretărilor, se poate considera că sarea era și un bun cu o importantă valoare socială.

Comunitățile culturii Cucuteni au mai adus o noutate în domeniul valorificării surselor de apă sărată. Din lut erau modelate recipiente ceramice mai deosebite, de formă conică, numite în literatura arheologică brichetaje, și care erau folosite pentru obținerea unor calupuri standardizate de sare, ce puteau fi utilizate în relațiile de schimb intercomunitar. De obicei, vasele acestea au fost identificate în număr mare în siturile legate de exploatarea sării, dar sunt cunoscute situații când fragmente din aceste recipiente apar și în unele așezări, dovadă a circulației lor dinspre zonele bogate în sare către arealele unde acest mineral

*Reconstituirea unor brichetaje
specifice culturii Cucuteni*

*Imagine din timpul cercetărilor de la Figa
(sursa: www.mncr.ro)*

nu era întâlnit. Din acest punct de vedere putem vorbi despre adevărate „drumuri ale sării”, care constituiau în același timp vectori de difuzare și a altor bunuri cu valoare ridicată (obiecte de aur, cupru, chihlimbar, obsidian), dar și o modalitate de transmitere a unor tipare ideologice și comportamentale.

O GAMĂ LARGĂ DE UTILIZĂRI

Un alt fenomen interesant, care poate fi urmărit din punct de vedere arheologic, este pătrunderea unor grupuri de populații străine mediului cucutenian, venite din zona de nord a Mării Negre. Prezența olăriei tipice acestor populații în siturile legate de exploatarea sării din zona subcarpatică a Moldovei constituie un bun indiciu că respectivele grupuri umane au venit spre vest tocmai pentru a căuta și a se aproviziona cu sare.

În epoca metalelor se continuă exploatarea surselor de apă sărată, dar la o intensitate mult redusă față de etapa cronologică anterioară. Cu toate acestea, merită amintit faptul că în Transilvania, descoperirile absolut spectaculoase de la Figa (jud. Bistrița-Năsăud), realizate de echipa condusă de V. Kavruk, au evidențiat o practică foarte ingenioasă de exploatare a sării în stare solidă. În zona respectivă au fost descoperite numeroase structuri

de lemn, foarte bine conservate, printre care și o serie de „troace” de lemn, prevăzute cu orificii, din care curgea apă prin picurare peste zăcămintul de sare care se afla aproape de suprafață. În acest fel se obțineau perforații în blocul de sare, iar în acestea erau introduse „pene” de lemn care ajutau la dislocarea unor bucăți consistente de sare gemă.

Fără să urmărim importanța și modul de obținere a necesarului de sare pe parcursul tuturor epocilor istorice, vom menționa că acest mineral a avut o gamă largă de utilizări, consemnate de surse scrise sau păstrate în mentalul colectiv. Cercetările etno-arheologice oferă adesea răspunsuri utile care pot lămurii anumite necunoscute din trecutul îndepărtat, mai ales că modalitățile de exploatare a sării, în unele privințe, au rămas neschimbate. Merită amintită în acest context mărturia unui călător străin din secolul al XVIII-lea, Balthasar Hacquet, care, vizitând Bucovina, descrie o practică mai puțin cunoscută, dar care nu era altceva decât un ecou al unei îndeletniciri foarte vechi. Autorul amintit scrie: „Înainte de a ajunge eu acolo [aproape de Sucevița – n.n.], mi s-a spus în Galiția că acolo s-ar fi descoperit sare gemă. Doar că erau bucăți dispersate de sare, pe care trebuia întâi să le dizolve cu apă dulce, pentru a putea extrage sarea. Aproape de aceste două puțuri a fost construită o cabană, unde să se evapore apa. În aceasta am găsit un cazan dreptunghiular din tablă de fier, care măsura pe secțiuni ceva mai mult decât un Lachter [1,8 m – n.n.] și cu o adâncime de 14 țoli [35,56 cm – n.n.]. Cazanul stătea la o înălțime de un picior și jumătate [cca 45 cm – n.n.] pe un zid. În acest cazan se aducea saramura din cele două puțuri

(care se află mai sus decât cabana) printr-o conductă, fără a o încălzi în prealabil. După evaporare, sarea se aruncă într-o albie (troacă), care are o cădere de 30 de grade, astfel că apa care se mai găsește acolo să poată curge afară. Apoi se ia un model din lemn, de formă conică, care arată ca un pahar mare, se umple cu sare și se presează un pic, apoi se răstoarnă și se pune la uscat la foc. Prin această metodă se definitivează uscarea, adăugându-se saramură de mai multe ori”. Potrivit celor de mai sus, ne este descrisă practica brichetării sării în recipiente de lemn, după

Balthasar Hacquet

*Cazinoul de la Băile Băltătești după Alexandru Antoniu, 1901 (stânga)
și stațiunea Băile-Oglinzi la începutul secolului XX*

modelul practicat în preistorie, când calupurile conice de sare erau obținute în vase de lut.

DE LA ALIMENT, LA MEDICAMENT

Scrierile autorilor antici consemnează faptul că sarea avea o gamă variată de întrebuințări terapeutice. Proprietățile binefăcătoare ale clorurii de sodiu trebuie să fi fost cunoscute de toate societățile arhaice. Astfel de practici s-au păstrat până în prezent în lumea satului tradițional, dar trebuie să amintim că din a doua jumătate a secolului XIX, în Moldova s-au pus bazele unor stabilimente balneare care foloseau apa sărată pentru diverse terapii (afecțiuni reumatismale, boli de piele și chiar probleme ginecologice). În acest cadru merită menționate două dintre cele mai cunoscute stațiuni de acest fel, aflate

în județul Neamț. Este vorba despre Băile Băltătești și Băile Oglinzi, care au ajuns spre sfârșitul secolului XIX unele dintre cele mai apreciate locuri pentru haloterapie (terapie cu ape sărate și aerosoli) și care rivalizau cu stațiunile celebre din Franța și Germania. Atât la Oglinzi, cât și la Băltătești, pe lângă bazele de tratament și spații de cazare existau și o serie de obiective pentru divertisment, respectiv cazinouri și restaurante.

Resursă polivalentă, sarea a avut un impact major asupra societății umane încă din preistorie, fiind aliment, conservant, marfă de schimb, dar și mineral cu proprietăți terapeutice. Spre deosebire de multe zone geografice în care clorura de sodiu nu este prezentă, România este beneficiara unor zăcămintele destul de consistente, unele dintre acestea fiind exploatate printre primele la nivel european. ■

ROSTIT DE NICOLAE IORGA (Biverb: 7, 7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **DESPOT VODĂ**, din nr. 4/2023

SCOALA – TATAR – O – URECHE – URA
– MT – MONED – DN – MANA – ERA – SEI
– ELE – MEA – OPAT – REALA – CAVAL
– RM – GALBEN – V – S – TC – LIA – ILO
– AL – OROD – SOIR – BERCIU – POLON –
IACOB – GALATI – ELISABETA – AC

Soluția jocului **DOMN ROMÂN**, din nr. 4/2023

PETRU RAREȘ
(PE – T – R / U – RARE – S)

POVESTEA UNUI PALAT

GABRIELA GÎRMACEA

Valencia este un oraș spaniol pe care l-am descoperit, de-a lungul timpului, pe mai multe paliere: știință, muzică, relaxare, educație, istorie, artă, loc de petrecere a timpului liber etc.

Pentru iubitorul de frumos, o atracție turistică este Muzeul Național de Ceramică și Arte, odinioară Palatul Marchizilor Dos Aguas, construit în stil baroc. La intrare, se poate vedea „Trăsura nimfelor”, o berlină de gală care a fost sculptată în 1753 de Ignacio Vergara, iar ornamentele au fost pictate de Hipólito Rovira. Fiind o comandă specială, artiștii au inclus simbolurile casei marchizilor spanioli pe berlină, replică la un model folosit în epocă de principele de Lichtenstein și care se numea „Trăsura de aur”. În jurul trăsurii, aflată la parter, în centru, alături de lectici și de alte trăsurii mai mici, muzeografi au încercat o reconstituire a istoriei transportului. Piesele impresionează prin mărime și ornamentele vizibile. Este o reprezentare nu doar a luxului și a apartenenței la o clasă socială, ci și a creativității, a măiestriei celor doi artiști: Ignacio Vergara și Hipólito Rovira.

Accesul la etajul palatului se face pe o scară, de data aceasta o creație din secolul al XIX-lea, care a

*Intrarea în palat,
stil baroc*

înlocuit-o pe cea originală. Pe portalul de la primul etaj se pot vedea decorațiunile de marmură și scutul nobiliar al familiei, cu simbolul confluența a două râuri, Túria și Júcar, de unde provine numele casei. În vestibul, se remarcă o decorațiune florală din marmură de Carrara.

Vizita în palat se face circular, prin saloane cu tematică diversă. Salonul chinezesc reflectă o tendință a familiilor aristocrate din secolul al XVIII-lea, care s-a menținut chiar și în primii ani ai secolului al XIX-lea, de a se apropia de spațiul oriental. Salonul era folosit pentru relaxare sau servirea ceaiului. Mobilierul este original, iar camera impresionează prin reluarea pe tapet a motivelor sculptate în mobilier.

Urmează sala de mese, ale cărei ferestre sunt orientate spre grădina cu plante exotice. De data aceasta, ornamentele de pe serviciile de masă sunt gastronomice, vizitatorul înțelegând dorința gazdelor de a sugera abundența. Din sala de mese se iese la fumoar, locul unde invitații se relaxau în jurul unor

Ceramică pictată

Sala de masă, cu vase pictate care sugerau abundența

mesec jucând cărți. Mobilierul este original, din 1867. Vizita continuă cu oratoriul, o încăpăre proiectată de artistul Molinelli în stil neobizantin, cu scene care reprezintă motive biblice. Pe cupolă, se poate vedea imaginea Fecioarei alături de serafimi, creație a lui José Brel.

Dormitorul iese în evidență prin stucaturile impresionante, de o policromie neobișnuită. Pictura centrală de pe tavan reprezintă *Noaptea* și a fost realizată de Plácido Francés în 1862. Vasele de toaletă sunt din marmură de Carrara. Alături de dormitor, se află sala pentru toaleta zilnică. Pictura reprezintă grădina unei ferme. Pe medalioane se pot vedea flori și păsări. Sala pentru toaleta de lux are un caracter feminin și era folosită mai rar.

Asemănătoare cu o bijuterie este sala de porțelan, o dependință auxiliară cu mobilier original, realizat în atelierele din Dresda, în 1863, din plăci de porțelan fabricate la Berlin. Sunt reprezentate scene în stil rococo. Modalitatea în care este aranjat mobilierul ilustrează exact modul în care a fost conceput salonul, mai mult pentru a fi admirat, decât pentru a fi folosit.

Din salonul de porțelan, vizitatorul intră în salonul roșu. Diferența dintre cele două saloane constă, în primul rând, în culoare, pentru că mobilierul seamănă cu cel din salonul de porțelan. Aici s-a folosit o tapiserie roșie care se regăsește în encadramentele de pe perete, cu mătase roșie, ce contrastează cu

vopseaua bleu. Statuile din marmură de Carrara dau noblete salonului de secol XVIII.

Sala pompeiană impresionează prin senzația de calm pe care o transmite pictura. Tema sălii este preluată din mitologia romană: Aurora, zeita zorilor, care apare într-o reprezentare din 1865, deschizând Soarelui porțile Răsăritului. Pe frizele înalte sunt 16 peisaje mici, legate prin scene redată în roșul pompeian, care reprezintă alte personaje mitologice: Dafne și Apollo, Narcis și Eco. Nu putea să lipsească dintr-un astfel de palat sala de dans, bogat și echilibrat ornamentată. Muzica stradală îl ajută pe vizitator să-și imagineze forfota de odinioară din aceste saloane.

Din 1949, palatul a fost cumpărat de stat, reabilitat de mai multe ori, iar din 1998 își uimește vizitatorii cu povestea sa și colecția de ceramică, provenită în special din donații. De-a lungul anilor, muzeul a devenit un spațiu în care se desfășoară mai multe activități culturale și educative, deoarece unul dintre obiectivele avute în vedere este derularea unor proiecte ample de conservare a exponatelor, la nivel național și internațional, alături de universități și alte instituții de profil. Cursurile organizate la muzeu se adresează nu numai specialiștilor, ci și celor care vor să înțeleagă și să învețe sau să aprofundeze noțiuni despre ceramică, prezentate cronologic, începând din neolitic, trecând prin câteva piese din culturile greacă, romană și iberică, ajungând în secolul al XIV-lea la ceramica decorativă hispano-maură din spațiul Valenciei, în care predomină verdele, albastrul cobalt cu reflexe metalice, plăcile cu desene geometrice ce evidențiază tehnica avansată.

Într-o cameră amenajată special, a fost reconstituită atmosfera dintr-o bucătărie spaniolă din secolul al XVIII-lea, mărturie a unui stil de viață și a pasiunii pentru frumos. Printre piesele din ceramica secolului al XX-lea, se află câteva care au fost donate de Pablo Picasso.

La fiecare vizită, muzeul îi oferă turistului multe povești despre stiluri de viață și imaginație, despre creativitate, măiestrie și tehnică de lucru, despre schimbările de mentalitate, atitudine și perspective, care pot fi descoperite cu răbdare și atenție la detalii. ■

Dormitorul

PROBLEMA LOCUINTELOR SOLUȚII DE ACUM UN VEAC

Locuința confortabilă și proprie este o condiție de existență pentru un funcționar. Pe funcționar, ca să-l fixezi de slujba pe care o are, ca să-l legi cu toate energiile lui sufletești de îndatoririle lui profesionale, trebuie să-l feresti de mizeriile luptei pentru existență. [...]

Întreaga lumea noastră funcționarească se agită pe tema locuințelor. [...] Sunt modalități practicabile și poate executabile în societățile occidentale organizate. La noi, cu tembelismul nostru oriental, cu absoluta lipsă a simțului de solidaritate profesională, nu vor aduce nicidecum sau numai anevoie soluționarea dorită.

Alte țări, ca Franța, Anglia, Statele Unite, Cehoslovacia, sunt de mult pe calea soluționării. [...]

În Franța se încearcă rezolvarea problemei locuințelor pe cale cooperatistă. S-au înființat spre

Locuințe construite în Marea Britanie...

acel scop cooperative de construcții. Unele dintre ele urmăresc scopul de a face pe muncitori proprietari de casă. Spre a deveni cineva proprietar de casă trebuie să îndeplinească anumite condițiuni: să subscrie un număr de acțiuni aproape egal cu valoarea casei, vărsând o parte din valoarea aceasta în numerar; să garanteze achitarea

restului din costul acțiunilor prin ipotecarea casei; să facă o asigurare pe viață.

Îndeplinind cineva aceste condițiuni poate deveni numaidecât proprietar de casă. Poate să ajungă cineva proprietar al unei întregi case sau al unui etaj, ori numai al unei părți dintr-un etaj. Această formă de proprietate se practică în Franța numai de câțiva ani. Tot așa se practică și în Cehoslovacia.

... în sistemul cooperatist al chiriașilor

- Marea Britanie: primul document al unei asemenea societăți datează din 21 decembrie 1844 – intrată în istorie ca momentul nașterii efective a sistemului cooperatist al chiriașilor. Prima locuință construită sub acest principiu s-a ridicat în Rochdale (comitatul Manchester), în 1861

- Primele corporații de locuințe în Olanda au început în a doua jumătate a secolului al XIX-lea ca mici asociații de cooperare. VAK (Asociația pentru clasa muncitoare), considerată prima din lume, a fost fondată în 1852, în Amsterdam

- În Italia prima cooperativă datând din 1854, câteva decenii mai târziu înființându-se și prima asociație națională Legacoop (Liga cooperativelor)

- În Germania sistemul este recunoscut din 1862, fiind experimentat inițial în Hamburg

În timpul din urmă sistemul de construire de case pentru vânzare începe să fie părăsit, fiind înlocuit cu sistemul de construire de case pentru chirie.

Pentru muncitori, mai ales, e mult mai ieftin și mai economic să fie chiriaș al unei case decât să fie proprietar. [...]

Sistemul de societăți cooperative ale chiriașilor de locuințe s-a aplicat mai ales în Anglia.

Capitalul necesar pentru scopul acesta se adună în același fel cum se practică la cooperativele de construcții. Se subscriu cotizații, care se varsă treptat în rate lunare. [...]

Ca proprietar al casei și al pământului figurează cooperativa. În felul acesta, societarii nu sunt numai chiriași, ci, în același timp, sunt și acționari. [...] Societarii unei asemenea societăți se bucură de toate avantajele chiriei, întrucât pot

să stea cât vor vrea și să abdică orișicând.

În cazul când părăsesc casa, atunci o predau societății, care, la cerere, retrocedează acțiunile ce le posedă.

În același timp, societarii se bucură și de toate avantajele de proprietate. Cât timp plătesc, nu pot fi evacuate, iar plata de chirie nu poate fi sporită decât numai prin adunarea generală a societății. Profitul pe care îl are societatea prin sporirea plății de chirie se va repartiza după principiul cooperativ între societari în proporție cu plata de chirie pe care o varsă fiecare. [...]

Societarii se bucură ca chiriași de toată liniștea și independență, iar ca proprietari de toată siguranța în ce privește plasarea capitalului. [...]

Aceste cooperative în Anglia sunt destul de numeroase. În 1922 existau 245 de cooperative de chiriași, cu aproape 13.000 de societari și cu un capital de 8.200.000 de lire ceea ce corespunde aproape exact valorii caselor și pământurilor.

(Petruc Suciu, *Societatea de mâine*, nr. 1 – 2, 3 – 10 ianuarie 1926)

Fernando Garrido Tortosa

- Scriitorul Fernando Garrido Tortosa (1821 – 1883) a reprezentat prima voce care a susținut sistemul în Spania în 1864. Un an mai târziu, a apărut prima asociație de chiriași în Catalonia, pe atunci cea mai industrializată regiune spaniolă

- În Cehia, din vremea când făcea parte din Imperiul Austro-Ungar, sistemul apare în 1880, cu scopul de a le asigura muncitorilor și funcționarilor locuințe accesibile. În 1912, deja existau peste 350 de asemenea cooperative

- În Austria cea mai veche societate cooperativă a chiriașilor datează din 1895;

- Deceniul al treilea al veacului trecut a reprezentat data atestării sistemului și în: Polonia (1921, conform statisticilor, trei ani mai târziu erau înregistrate acolo 676 de locuințe folosite în acest scop); Suedia (1923); Turcia (1926). În Ungaria, el apare din 1912.

Locuințe din Olanda...

...și un ansamblu din Germania

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

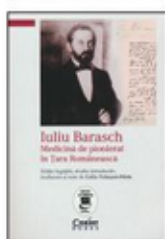
● **ROMÂNII DUPĂ „MA-RELE RĂZBOI”: ANUL 1920. DOCUMENTE, IMPRESII, MĂRTURII** (Coordonatori: Carmen-Sorina Rîjnoveanu, Manuel Stănescu)

Editura Militară, București, 2022, 579 pp.

● **Bogdan Șerban-Iancu – ROMANTICI: PILOȚII MAJESTĂȚII SALE** (Studiu introductiv de Sorin Turturică)

Editura Corint, București, 2023, 269 pp.

● **IULIU BARASCH: MEDICINĂ DE PIONIERAT ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ** (Ediție îngrijită, studiu introductiv, traducere și note de Lidia Trăușan-Matu; cuvânt-înainte de Alin Ciupală)

Editura Corint, București, 2023, 364 pp.

● **Ana Iorga, Filip-Lucian Iorga – CARTEA CĂRĂȘULUI ȘI A CANDORII: CE AFLI DEȘPRE VIAȚĂ DIN ÎNDRĂZNELILE BUNICULUI RADU ȘI DIN CAIETUL SECRET AL BUNICII ANA**

Editura Corint, București, 2022, 341 pp.

● **Ion Duguleanu – EROII COMUNEI BAI DE FIER, VOLUMUL III: VETERANII DIN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL**

Editura MĂIAȘTRA, Târgu-Jiu, 2020, 473 pp.

● **POVEȘTI DE POVEȘTE... FILE DE ISTORIE TRĂITĂ** (Coordonatori: Rosemarie Delia Cicoană, Clara Georgeta Țîrcă, Michaela Leoreanu. Echipa de proiect: Cicoană Rosemarie, Michaela Leoreanu, Păcuraru Elisabeta, Țîrcă Clara)

Eșelnița, 2021, 58 pp.

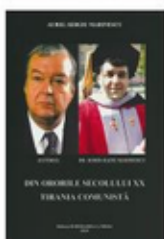
● **DEMOCRATIE ȘI TOTALITARISM ÎN EUROPA SECOLULUI XX** (Volum coordonat de Ioana Drăgulin)

Editura Muzeul Național Cotroceni, București, 2022, 400 pp.

● **Cristian Popescu – 1985 – 1987: CALEA VĂCĂREȘTI, CARTIERUL EVREIESC ȘI ALTE LOCURI UITATE – ADUCERI AMINTE** (Prefață de Adrian Majuru)

Editura Oscar Print, București, 2022, 247 pp.

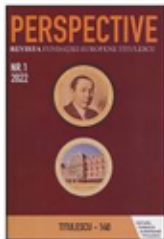
● **Aurel Sergiu Marinescu – DIN ORORILE SECOLULUI XX: TIRANIA COMUNISTĂ**

Editura SCRISOAREA A TREIA, Cașin, 2022, 632 pp.

● **Emanoil Alexandru Săvoiu – ROMANIAN POSTAL STATIONERY, 1870 – 1927. THE REIGN OF KING CAROL I, THE REIGN OF KING FERDINAND. SECOND EDITION, REVISED AND ADDED**

Editura Axa, Botoșani, 2016, 272 pp.

● **PERSPECTIVE** (Revista Fundației Europene Titulescu)

Nr. 1, 2022, 245 pp.

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE** Anul XXV, nr. 4(98)/2022,

100 pp.

CĂLĂUL DIN LYON

11 mai 1987. Klaus Barbie, fostul șef al Gestapoului din Lyon, sosește în Sala pașilor pierduți a Palatului de Justiție din orașul de pe valea Rhonului, în fața a 600 de ziariști acreditați, a 149 de victime care au pledat ca parte civilă și sunt reprezentate de 39 de avocați. Foștilor membri ai Rezistenței și evreilor deportați li se taie respirația. Barbie intră, poartă cătușe, e livid, costumul joacă pe el, e flancat de gărzi înarmate și urmat de spectrul celor 86 de evrei ridicați din strada Sainte-Catherine, arestați la ordinul lui, la 9 februarie 1943, și trimiși în lagărul de la Drancy (de unde au revenit doar patru, unul dintre cei patru, o tânără pe atunci, este în sală), de fantomele celor 44 de copii evrei din colonia de la Izieu, aflată la o oră depărtare de Lyon, trimiși la moarte la Auschwitz, la 6 aprilie 1944, și de sufletele celor 650 de persoane deportate cu ultimul tren plecat din oraș, la 11 august 1944.

Procesul „călăului din Lyon” este un fel de catharsis național: primul din Franța pentru crime contra umanității, dar și primul filmat integral, de fapt, la fel precum cel de la Nürnberg.

La ce se gândește oare Barbie, la cei 73 de ani ai săi, în aceste momente? Poate la Jean Moulin, șeful Consiliului Național al Rezistenței (*Magazin istoric*, nr. 8/1972), pe care l-a arestat la 21 iunie 1943 și l-a torturat până a murit, la 8 iulie? Nu, a uitat. Sfătuit de avocatul său, Jacques Vergès, Barbie va invoca pierderea memoriei. Călău, desigur, dar din nebăgare de seamă. Pretinde că nu a fost informat despre soarta ce le fusese rezervată deportaților. După trei zile de audieri, inculpatul așează un moment de fermitate. El, care

Supraviețuitoare ale deportărilor ordonate de Barbie vin la tribunal ca să depună mărturie

Klaus Barbie după pronunțarea sentinței

s-a ascuns aproape 40 de ani în America Latină (este din 1957 cetățean bolivian, sub numele de Klaus Altmann), pozează în victimă: „N-am de gând să continui să apar în fața acestui tribunal. Sunt cetățean bolivian, victimă a unei nedreptăți”. Iar avocatul intervine și spune: „Barbie are acest drept. Este un nazist rușinat, care nu mai îndrăznește să se aplece asupra trecutului său nazist și să se explice”. Acuzatul părăsește boxa. La sfârșitul celor 37 de audieri, din timpul celor nouă săptămâni ale procesului, și a șase ore și jumătate de deliberare, sentința este pronunțată: închisoare pe viață. Klaus Barbie moare la 25 septembrie 1991, la 77 de ani, de un cancer, într-un spital din Lyon.

F.D.

Încheiem aici publicarea analizei politicii internaționale interbelice (Magazin istoric, nr. 1 – 4/2023), document redactat în limba franceză și trimis de Iuliu Maniu la Istanbul, prin intermediul soției ministrului Braziliei la București. Ajuns în posesia lui Alfred Gardyne de Chastelain, șeful Special Operations Executive din Istanbul, acesta l-a expediat la Londra.

IULIU MANIU DESPRE POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI INTERBELICE

DENNIS DELETANT

(profesor emerit, School of Slavonic
and East European Studies, University College, London)

*Germani și sovietici serbează sfârșirea Poloniei, în 1939;
în medalion: document oficial sovietic ce atestă
responsabilitatea U.R.S.S. pentru masacrul de la Katyn*

Din ziua în care Liga Națiunilor a devenit ca și inexistentă, pericolul sovietic a revenit pe agendă. Un pericol ce părea iminent după Pactul sovieto-german.

Era evident că acest Pact, semnat între două puteri ce erau despărțite de atâtea puncte divergente, nu putea fi decât rezultatul unui târg. Avantajele pe care Uniunea Sovietică

și le asigurase nu au întârziat să apară, parțial. Mobilizarea armatei sovietice a început imediat după izbucnirea ostilităților între Germania și Polonia. La 18 septembrie [corect: la 17 sep-

tembrie 1939 – D.D.] Uniunea Sovietică s-a alăturat statelor agresoare atacând Polonia, a cărei armată fusese aproape în întregime distrusă opunând o rezistență disperată contra

Militari sovietici intră în Lituania

armatei germane. Dar această rezistență a trebuit să înceteze după lovitura de pumnal aplicată în spate de Uniunea Sovietică. Trupele sovietice au ocupat apoi mai mult de o treime din teritoriul polonez. Partea ocupată a fost imediat anexată de Uniunea Sovietică, care s-a arătat mai grăbită decât Germania să îndeplinească formalitățile de anexare.

La scurt timp, după cereri ultimative adresate Letoniei, Estoniei și Lituaniei, la frontierele cărora masase trupe, Uniunea Sovietică a supus aceste țări unor regimuri de ocupație militară, urmate la câteva luni de anexarea completă.

Uniunea Sovietică a atacat apoi Finlanda, care a refuzat să accepte pretențiile sovietice, prezentate sub forma unui ultimatum. La sesiunea extraordinară a Adunării Ligii

Națiunilor, convocată la solicitarea Guvernului finlandez, în decembrie 1939, România s-a aflat alături de Marea Britanie și de Franța pentru a constata în mod formal agresiunea sovietică. Dar în situația politică și militară de atunci nu s-au putut adopta decât sancțiuni morale: excluderea Uniunii Sovietice din Liga Națiunilor.

Aceste violări comise de Uniunea Sovietică contra anumitor state la frontiera ei occidentală arătau că putea veni curând și rândul României. Limbajul amenințător utilizat de domnul Molotov

față de ministrul României la Moscova a doua zi după atacul sovietic împotriva Poloniei a produs o îngrijorare profundă. Care a fost confirmată luna următoare, în timpul vizitei la Moscova a domnului Saraçoglu, ministrul Afacerilor Străine al Turciei, căruia domnul Molotov i-a adresat această întrebare diplomatică: „Ce ar face Turcia dacă România s-ar afla în război cu Uniunea Sovietică și Bulgaria?” În paralel, începea concentrarea unui număr tot mai mare de trupe sovietice la granița română.

6. Problema viabilității garanțiilor franco-britanice în eventualitatea unui atac sovietic împotriva României

Confruntat cu această amenințare, Guvernul României a cerut Guvernului britanic să îi confirme că garanția dată la 13 aprilie 1939 putea fi considerată validă în cazul unui atac împotriva României. Era cu atât mai necesar să se pună această întrebare, din moment ce Marea Britanie nu declarase război Uniunii Sovietice după atacul sovietic contra Poloniei, deși era obligată în principiu să o

facă în baza articolului 1 al Tratatului de ajutor reciproc din 26 august 1939. Răspunsul Guvernului britanic la întrebarea pusă de Guvernul României a fost dat de ministrul Marii Britanii la București, printr-o comunicare scrisă, în care se arăta că garanția, deși formulată în termeni generali, fusese concepută de Guvernul britanic doar în cazul unui atac german.

Tehnică de luptă sovietică distrusă în Finlanda

Guvernul britanic se declara, totuși, gata să considere garanția valabilă și împotriva unui atac sovietic în următoarele condiții: I. să fie asigurată neutralitatea Italiei; II. Turcia să autorizeze libera trecere pentru navele de război și convoaiele britanice prin Strâmțori.

Amenințată de Uniunea Sovietică, România a căutat așadar ajutor la Marea Britanie. Răspunsul nu fusese unul negativ, dar pentru rațiuni de probitate care îi făceau onoare, Guvernul de la Londra nu dorea să facă promisiuni pe care nu era sigur că le poate îndeplini. Marea Britanie indicase deci condițiile politice și strategice care trebuia să existe în Mediterana pentru ca ajutorul britanic să se materializeze. Dar aceste condiții arătau că posibilitățile ca Marea Britanie să poată ajuta România contra Uniunii Sovietice erau foarte limitate. Într-adevăr, pe de o parte Italia rămânea aliata Germaniei și putea, oricând, abandonându-și poziția de „non-beligerantă”, să intre în război contra Marii Britanii. Pe de altă parte, colaborarea cu Turcia părea problematică, pentru că Ankara dorea cu orice preț ca acordul anglo-franco-turc, care fusese semnat la 21 octombrie 1939, să fie însoțit de următorul protocol: „Obligațiile asumate de Turcia prin prezentul tratat nu vor putea să o constrângă la vreo acțiune care să aibă ca efect atragerea ei într-un conflict cu Uniunea Sovietică. Prezentul protocol va fi considerat parte integrantă a tratatului”.

Amenințată astfel să se gasească singură în fața unui atac din partea Uniunii Sovietice,

*Ministrul de Externe turc
Mehmet Şükrü Saraçoğlu*

România se putea simți tentată să își caute salvarea într-o politică aliniată Germaniei. Cu toate acestea, Guvernul român nu a dorit să ia o asemenea decizie, ci a continuat politica sa, cu speranța că condițiile puse de Marea Britanie se vor putea materializa. În acest scop, Guvernul român a desfășurat o vie activitate diplomatică, din decembrie 1939 până în februarie 1940, la Roma și Ankara, cu scopul de a sensibiliza Italia și Turcia față de cauza română a unui probabil atac sovietic și a permite funcționarea condițiilor puse de Marea Britanie pentru extinderea garanției.

In același timp, urmând anumite sugestii britanice, Guvernul român a încercat o apropiere de Bulgaria, cu scopul de a asigura liniile de comunicație cu Aliații în cazul unui atac venit din Est sau din Vest sau din ambele direcții. La conferința Antantei Balcanice ținută la Belgrad în februarie 1940, ministrul Afacerilor Străine al Turciei a fost rugat de colegul său român să

poarte o discuție în acest sens cu Guvernul bulgar în timpul opririi sale la Sofia. Aceste tentative față de Bulgaria implicau anumite concesii teritoriale ce urma să fie făcute de România. Dar această mișcare diplomatică nu a putut avea loc, căci, abia inițiată, domnul [Gheorghe] Kioseivanov, președintele Consiliului de Miniștri bulgar, a fost rapid demis și înlocuit cu domnul [Bogdan] Filov, cunoscut pentru simpatiile sale pro-germane.

Ultimatumul sovietic

În primăvara anului 1940 a sporit continuu numărul trupelor sovietice masate la granița cu România. În noaptea de 26 spre 27 iunie, Uniunea Sovietică a înmănat un ultimatum României, cerându-i să îi cedeze în 24 de ore Basarabia și Nordul Bucovinei.

Ultimatumul Uniunii Sovietice venea la scurt timp după prăbușirea armatei franceze și intrarea Italiei în război alături de Germania. După declarația de război a Italiei, prima condiție pusă de Marea Britanie pentru a-și îndeplini garanția nu mai putea fi realizată. România nici nu ar fi putut să se gândească să ceară ajutorul Marii Britanii în circumstanțele în care aceasta se găsea după dezastrul francez. Marea Britanie nu putea acorda României, în iunie 1940, niciun fel de ajutor, oricâtă bunăvoință ar fi avut.

Imediat după primirea ultimatumului sovietic, Guvernul român și-a întrebat aliații – Turcia, Iugoslavia și Grecia – dacă România putea conta pe sprijin, în cazul în care un atac bulgar urma celui sovietic, sprijin stipulat prin Înțelegerea

Balcanică. În același timp, Guvernul iugoslav a pus aceeași întrebare privind un posibil atac ungar, în baza tratatului bilateral româno-iugoslav, care fusese reînnoit cu un an înainte. Turcia făcea cunoscut că nu putea da un răspuns înainte de întrunirea Consiliului său de Miniștri, iar o asemenea reuniune nu era posibilă, căci mai mulți miniștri erau plecați în țară. Grecia și Iugoslavia au făcut, fiecare, cunoscut că nu puteau da răspuns înainte să se consulte cu celelalte state membre ale Înțelegerii Balcanice. Dar au cerut României să nu pună în pericol pacea în Balcani.

Ținând cont că ultimatumul lăsa un răgaz foarte mic de timp, aceste răspunsuri evazive echivalau cu un răspuns negativ.

De altfel, Iugoslavia s-a grăbit să trimită trupe motorizate în regiunea Vârșeț, în apropierea frontierei cu România. Asemenea precauții de ordin militar în vecinătatea Banatului românesc arătau că Guvernul iugoslav preconiza un colaps al României și dorea să fie pregătit pentru orice eventualitate. Ungaria se pregătise de mai bine de o lună pentru a putea profita imediat de un atac contra României. De la începutul primăverii masase mai multe divizii la frontiera vestică a României, care erau gata de atac. Și Bulgaria făcuse pregătiri militare la frontiera sudică a României. Pe de altă parte România primise din partea Germaniei și a Italiei indicația fermă să cedeze în fața ultimatumului sovietic. Germania nu putea risca să ajungă zona petroliferă română în mâinile sovieticilor. Era mai

mult ca sigur că în cazul în care porneau ostilitățile româno-sovietice, trupele germane vor căuta să se asigure că dețin controlul câmpurilor petrolifere.

Demoralizată de zdrobirea fulgerătoare a armatei franceze, găsindu-se în imposibilitatea de a cere sprijinul Marii Britanii, care se afla ea însăși amenințată, sau din partea Statelor Unite, încă înțepenite într-o rigidă atitudine de neutralitate, abandonată de aliații săi balcanici, înconjurată de câteva puternice armate ce erau gata de atac, lipsită de un spațiu de siguranță, România a cedat în fața agresiunii sovietice. Din acel moment, România nu mai era stăpână pe destinul său.

Tot ceea ce a urmat nu mai are nevoie să fie reamintit sau explicat. Evenimentele s-au succedat cu o fatalitate inexorabilă după ce Uniunea Sovietică a adoptat o atitudine agresivă față de România. Dacă într-o bună zi comunitatea internațională va judeca soarta României, nu va putea trece sub tăcere eforturile

făcute cu atâta insistență de România pentru o pace bazată pe menținerea ordinii stabilite la Paris în 1919 și pe principiile Statutului Societății Națiunilor, după cum nu va putea să nu țină cont de situația tragică în care România s-a găsit independent de posibilitățile și de voința sa.

Cum ar putea fi făcută responsabilă România pentru consecințele izolaționismului Statelor Unite, cât și pentru neînțelegerile, contradicțiile, ezitățile și greșelile majore făcute de Marea Britanie și Franța, deși aceste state erau garantele morale și legale ale Tratatului de la Versailles? Este suficient să reamintim ajutorul economic și financiar acordat de Marea Britanie și Statele Unite Germaniei, începând cu împrumuturile, livrările de materii prime și terminând cu acceptarea devalorizării monetei germane din 1922. Același larg ajutor economic și financiar a fost acordat Ungariei, nu numai de Marea Britanie și Statele Unite, dar chiar și de Franța și Polonia! În plus, o întreagă

*Premierul bulgar Gheorghi Kioseivanov
(dreapta) cu țarul Boris*

Președintele american F.D. Roosevelt
vorbește la radio de la Casa Albă,
9 decembrie 1941

mișcare politică din Marea Britanie a încurajat revizionismul unguresc. Pot fi menționate în acest sens campaniile de presă dirijate de Lord Rothermere [Harold Sidney Harmsworth, viconte de Rothermere, proprietar al unui trust de presă – cele mai cunoscute publicații fiind *Daily Mail* și *Daily Mirror*, pionier al jurnalismului de tip tabloid – *D.D.*], gestul lordului Halifax [Edward Frederick Lindley Wood, conte de Halifax, politician conservator, colaborator apropiat, ca ministru de Externe, al premierului Neville Chamberlain și susținător al politicii de pacificare, care a culminat cu semnarea Acordului de la München, din 1938 – *D.D.*], care s-a plasat în fruntea unui comitet de 150 de parlamentari care au contribuit la încurajarea ambițiilor Ungariei!

Vizitele frecvente ale prințului de Wales și ale mai multor aristocrați britanici la Budapesta, chiar vizita regelui Edward al VIII-lea în Ungaria

nu au lăsat vreo îndoială asupra ambiguităților din politica britanică. Fostul rege Carol al II-lea, care pregătea terenul pentru o politică personală și persecuta pe toți democrații și prietenii sinceri ai Franței și Marii Britanii, a primit sprijin constant din partea cercurilor franceze și britanice. Chiar și în Franța, propaganda Ungariei a găsit un sprijin serios în anumite cercuri ale stângii, de exemplu în Partidul Socialist și Partidul Socialist Radical sau în stânga radicală din Senat. Una dintre figurile de frunte ale radicalismului francez, Pierre Cot, ținea conferințe la Budapesta!

Nu a lipsit și un anumit număr de manifestări amicale între Ungaria și Iugoslavia, chiar și între Ungaria și Cehoslovacia, al cărei premier Hodza a luat cuvântul la inaugurarea statuii lui Jokai [Mor, scriitor ungar – *D.D.*] de la Komárom! Toate aceste greșeli incredibile comise de diplomația engleză și cea franceză

față de Germania și de țările din Europa Centrală sunt astăzi, din păcate, răzbunate prin atâtea sacrificii de vieți umane și pierderi și prin perspective grave pentru săracele noastre țări.

In aceste condiții, ar fi foarte posibil ca România să beneficieze, în fața unui for internațional, de un tratament mai dezavantajos decât Polonia sau Iugoslavia, care nu au putut face să dispară – în ciuda unei schimbări recente, chiar eroice – efectele atâtor dezertări și trădări. Cu atât mai mult, România ar trebui să-și recapete drepturile față de statele agresoare: Ungaria și Bulgaria. Chiar dacă azi Marea Britanie și Statele Unite se găsesc, pentru rațiuni de interes imediat militar, în aceeași tabără cu Uniunea Sovietică, ele nu pot desigur uita că această alianță nu este rezultatul unei politici urmate de Statele Unite, ci rezultatul unei situații create de atacul german, pe care Guvernul sovietic a sperat până în ultimul moment să îl controleze, astfel evitând contactul politic cu Marea Britanie și luând o serie de măsuri, precum recunoașterea guvernului rebel din Irak și închiderea legațiilor iugoslave și grecești. Dar Marea Britanie și Statele Unite își vor aminti că Uniunea Sovietică s-a plasat, în special prin atacurile ei din 1939 și 1940, printre statele agresoare la care președintele Roosevelt, în emisiunea sa de la radio din 9 decembrie 1941, se referea când afirma: „Sursele brutății în politica internațională, oriunde ar exista ele, trebuie distruse de o manieră absolută și definitivă”. ■

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 DE ANI

În vreme ce ziarul partidului, Scânteia, conține tot mai puține fapte normale de viață, totul rezumându-se la depășiri de plan, critici pentru cazurile izolate de tovarăși care încă nu au înțeles importanța transpunerii în practică a indicațiilor secretarului general, Flacăra lui Adrian Păunescu pare a face figură de glasnost avant la lettre.

Așa, de exemplu, o anchetă găzduită de *Scânteia* reproduce plângerile cetățenilor potrivit cărora la 90% dintre troleibuze nu se poate distinge numărul: fie nu este iluminat, fie cifrele sunt șterse, vina fiind a responsabililor de depouri, pentru că au de toate, inclusiv becuri, *Flacăra* din 19 mai publică o amplă anchetă realizată cu sprijinul Serviciului economic al Miliției Capitalei, intitulată *30 de ziașiști în 14 restaurante din Capitală. O noapte furtunoasă în perimetrul notelor de plată. Ziașiștii merg incognito în restaurante și comandă precum clienții obișnuiți. Evident, este vorba despre încărcarea notei de plată, mizerie etc. Dar sunt și fraze mai îndrăznețe. Constatând că foarte mulți tineri stau pe stradă, ocolind casele de cultură, un ziarist scrie: „Să fim cu picioarele pe pământ, nu poți aduce fericirea unui om care plesnește de tinerețe și vigoare punându-l să asculte la infinit conferințe cu tematică judicios moral orientată, dar pur teoretice, și nici punându-l, tot la infinit, să joace șah la o casă de cultură.“*

Flacăra este tot mai preocupată și de problemele ecologice. Aurel Dragoș Munteanu scrie despre poluarea fonică: „Se spune că pe la 1851, Arthur Schopenhauer se plânga de zgomotele infernale ale zgomotelor [sic!] de bici pe străzile Frankfurtului. [...] M-am uitat de curiozitate, căutând într-un tabel, să văd numărul decibelilor produși într-o conversație obișnuită. N-o să credeți, sunt 60 de decibeli, mai mult de jumătate din numărul produs de un turboreactor la 600 m înălțime.“

Hanul cu Tei, proaspăt renovat

Dintre problemele bucureșteanului de acum 50 de ani – cele care răzbat din presă – mai reținem. De 1 mai, fiind zi de sărbătoare, agențiile de voiaj sunt închise, așa că în Gara de Nord, la casele de bilete este o înghesuială de nu poți arunca un ac pe jos. Și biletele se vând, ca în orice zi obișnuită, doar cu două ore înainte de plecarea trenului. Pe strada Condorului, sector 6, niște cetățeni au întemeiat o stână: 200 de oi, câini ciobănești, depozit cu furaje. Noaptea, ies cu oile la păscut pe spațiile verzi dintre blocurile din Drumul Taberei – Ghencea. Un cetățean, nemulțumit de cum funcționa televizorul, scoate cele 17 lămpi și se duce cu ele la magazinul de pe strada Academiei, să le verifice. Cel de acolo i le verifică rapid, îi spune că sunt toate bune și îi încasează 17 lei, fără să dea bon. Merge și la magazinul „Electrotehnica“. Aici află că trei lămpi au izolația proastă, dar primește bon. Curios din fire, se duce și la magazinul „Dioda“,

unde află că lămpile cu izolația proastă mai țin zece ani, dar alte cinci lămpi sunt pe ducă. Noroc, vorba lui, că nu mai știa și alte magazine de profil în Capitală. În ziua de 8 mai, la ora prânzului, erau 28° C la umbră. Fabrica Ci-co din Militari a livrat în februarie 360.000 de sticle într-o zi, iar ieri doar 178.320 de sticle. Se îmbuteliază șase sticle pe secundă, adică 20.000 pe oră. Asta dacă sunt bune capsulele. Multe nu au plută lipită sau este prost lipită. Atunci mașina se oprește, cad sticle pe jos, se sparg. Evident, capsulele se fabrică în altă parte. Locatarii din blocul din strada Zalomit, la parterul căruia se află restaurantul „Cișmigiu“, ascultă orchestra restaurantului până la ora 00.30, apoi pe bucătarii care strigă unii la alții. Între 02.00 și 04.30 apucă și ei să doarmă, pentru că de la 04.30 vine schimbul celălalt de bucătari și încep să bată șnițelele.

Tot în *Flacăra*, Cristian Popișteanu are o rubrică de comentarii de politică externă: „Semnal extern“. Iată ce scria la 12 mai despre Dipoli IV: „Consultările multilaterale pregătitoare ale Conferinței europene pentru securitate și cooperare din apropierea capitalei finlandeze au intrat în cea de-a șasea lună. [...] Reamintesc cele trei puncte asupra cărora s-a căzut de acord să fie dezbătute la primele faze ale conferinței europene: aspectele politice, juridice și militare ale securității, precum și acțiunile și măsurile pentru aplicarea principiilor relațiilor dintre statele europene; cooperarea economică, tehnico-științifică și în domeniul mediului ambiant; cooperarea culturală și umană. Ne aflăm, așadar, în faza imediat premergătoare unei premiere politico-diplomatice în analele relațiilor internaționale.“

La noua Casă de Modă din Calea Victoriei nr. 28 tronează o reclamă pe care un ziarist o comentează astfel: „Străbătând pe verticală cele șapte etaje [pe orizontală este imposibil] ale impunătorului edificiu vă veți întâlni în itinerariul dv. cu Eleganța și Modernismul [cumva modernul?]; «Venus», salonul de coafură, sau cu «Afrodita», salonul de cosmetică [Venus și Afrodita, un fel de Mărie cu altă pălărie]. Atât la venire, cât și la plecare sollicitudinea și competența celor care vă vor servi sunt cel mai convingător argument pentru reînnoirea acestei invitații [dar pe timpul petrecut în Casa de Modă cum rămâne cu sollicitudinea?].“

*O imagine tot mai des întâlnită:
pionierul (pioniera) agent de circulație*

Eugen Barbu scrie în *România liberă* despre Hanul cu Tei, proaspăt restaurat și transformat într-o suită de dughene unde se vând nimicuri: „M-am visat trecând printre calemgii, aș fi vrut să aud acel sunet de monezi al güğünului plin de limonadă, poate că batalului și puiului la rotisor aici le-ar fi locul. Niște ospătării cu ciorbă de burtă de la mama ei nu ar strica, cum nu ar strica niște gogoșerii care să te trăsneas-

că de departe cu mirosul lor divin. Mi-e dor de sarailiile acelea unsuroase ca niște pești oceanici, visez betală și brazi pe la Crăciun prin pasaje și să văd prin ușa cojocăriilor pe maiștrii blănari cusând cu acul cel mare mișele care au cucerit Europa la ora asta. Nu știu de ce nu punem noi sub felinarele acelea frumoase însemnele vechilor bresle și chiar drapelele lor, cum într-un oraș atât de subtil și muzical ca Salzburgul există.“

În curând, Drumul Taberei va beneficia de o microundă verde, pe baza unui automat creat în întregime în țară. Era mare nevoie, pentru că intersecțiile acestui cartier nu au văzut niciodată vreun agent de circulație.

Academicianul Emil Condurachi comentează în *Scânțea* ediția lucrării autobiografice a lui Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, apărută la Editura Minerva, în îngrijirea lui Valeriu Râpeanu. „Reprezintă una dintre puțin numeroasele «autobiografii» pe care ni le-a lăsat cultura românească din prima jumătate a secolului nostru, precum și una dintre rarele de acest gen ce ne îngăduie să urmărim îndeaproape viața și zbuciumul celui care a fost marele nostru cărturar.“

*Cineva
a avut
ideea
să scoată
băncile
de pe
peronele
Gării
de Nord,
iar
călătorii
stau
cum apucă*

Radu Popescu semnează în *România liberă* cronică piesei *A 12-a noapte*, de W. Shakespeare, la Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra”. În final, acid, consemnează: „Am asistat, cred, și la un debut: Geo Costiniu, în Sebastian. Dacă a fost debut, actorul putea să mai aștepte. Dacă n-a fost, să mai învețe!” De altă părere este Traian Șelmaru, în *Informația Bucureștilui*: „Simpatice, degajate, tânărul student Geo Costiniu, în Sebastian.”

„Giugaru, Finteșteanu, Antoniu, Angheliescu fac parte din trupa ilustră de comedie care a imortalizat în ipostaze unice prin fidelitatea lor inspirată teatrul lui Caragiale. *O scrisoare pierdută*, *O noapte furtunoasă*, *D'ale carnavalului*, *Conu*

Au început lucrările la viitorul magazin „Unirea” din Piața Unirii

Leonida față cu reacțiunea nu pot fi despărțite în conștiința multor generații de personalitatea acestor actori” – notează Dinu Săraru.

Un semnal din *Flacăra*, valabil și după 50 de ani: „Nicio simplă placă de marmură (m-am interesat: ar costa una câteva sute de lei) nu-i atrage atenția prea-grăbitului (dar nu insensibilului) trecător că pe actuala stradă a Speranței, la nr. 4, sector II, paralelă cu strada Galați, pornind din Piața C.A. Rosetti, a locuit cel mai mare poet al românilor: Eminescu. [...] În fosta casă Strat, deasupra unei tapițerii din Calea Victoriei 107, închiriasă Eminescu o odaie mare. [...] La întretăierea Lipscanilor cu Calea Victoriei, în clădirea «Dacia», nopți și zile de-a rândul a muncit un gazetar pe nume Mihai Eminescu. Și de ce nu am consemna pentru vecie, în locul din strada Doamnei colț cu strada Colței, faptul că Eminescu și-a dăruit aici ghetele unui om care muncea pe

un șantier, la o bina, fiindcă-l văzuse desculț?” Pe aceeași idee merge și Alexandru Ivasiuc într-o pastilă din *Informația Bucureștilui*: „Adevăratele monumente, care să aducă aminte de istorie și de oraș, care să puncteze capitala noastră și să o adune, sunt încă prea puține. [...] Nu simțim, prin statui, că e vorba de capitala nu a Munteniei, ci a întregii României. Unde

e Horea, unde e Ștefan cel Mare, eroii născuți în alte provincii?”

Marga Barbu se plânge: „Uneori, fără voia mea, mai sunt [figurantă]! De pildă, în «Ultimul cartuș», fiind solicitată să fac un rol, am rămas până la urmă... în figurație: furat probabil de atâtea împușcături și suspensuri cu eroii masculini, regizorul a uitat pe singurul personaj feminin al filmului.”

Ilie Năstase câștigă Turneul de la Roland Garros, învingându-l pe iugoslavul Nikola Pilici. Cu un an înainte câștigase Turneul de la Forest Hills. Sub semnătura generalului-locotenent Marin Dragnea, prim-vicepreședinte al Consiliului Național pentru Educație Fizică și Sport, se răspunde unui articol publicat de Constantin Teacă. „În articol sunt strecurate unele idei care, într-un mod deghizat, pledează pentru acceptarea profesionalismului în fotbalul românesc, idei care contravin principiilor de viață și de muncă din societatea noastră.”

Ne părăsesc Grigore Moisil (21 mai) și Constantin Daicoviciu (27 mai).

Restaurantul „Minion” al fraților Chivu este vestit. Au creat peste 100 de antreuri diferite, cocteiluri solide, salate combinate. Eterna garnitură de cartofi din alte restaurante este înlocuită, după sezon, cu zeci de alte garnituri.

Să încheiem pe un ton optimist, cu o știre pe care probabil bucureștenii de acum jumătate de secol au citit-o cu mari speranțe: Compania americană Mac Graw Hill a anunțat că specialiștii săi lucrează la elaborarea unei pilule pentru inteligență. Efect garantat. În anul 2005 va începe vânzarea miraculoasei substanțe. Iar în 2010 ea se va găsi din belșug, la un preț convenabil. ■

Rubrică realizată cu sprijinul
Bibliotecii Academiei Române

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

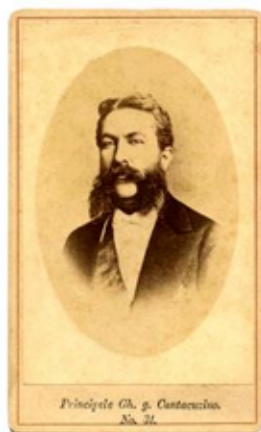
Corespondența cu autoritățile rămâne un barometru foarte sensibil de felul cum funcționează o societate. Pe de o parte se vede interesul unor instituții pentru îmbunătățirea activității, pe de alta preocuparea puterii de a dialoga și a rezolva semnalările organismelor subordonate. De felul cum merge acest mecanism, țara progresează ori se cufundă în birocratie. Era o realitate valabilă și pentru România din anii 1900. Scrisoarea ce publicăm semnalează Guvernului Gh.Gr. Cantacuzino avantajele integrării căilor noastre ferate în sistemul european și o mai bună corelare a curselor noastre maritime Constanța – Istanbul cu acesta. Fără a cunoaște răspunsul anume la această sesizare, e de observat că la începutul secolului XX rețeaua noastră de căi ferate funcționa la fel de bine și de rapid precum cea europeană. Piesa provine din arhiva noastră.

M. Ghica, director general al Poștelor și Telegrafelor, către ministrul de Interne, general Gheorghe Manu

3 februarie 1900

Prin organizarea Serviciului nostru Maritim cu vapoare rapide de două ori pe săptămână între Constanța – Constantinople, relațiunile noastre poștale cu țările din Occidentul și din centrul Europei au luat o însemnată dezvoltare.

Mai întâi s-a început a se expedia din Britania și Franția, de două ori pe săptămână, cu trenurile expres din Paris și Ostende, saci cu corespondențe poștale destinate pentru Constantinople. Apoi țările din centrul

*Prim-ministrul
Gh.Gr. Cantacuzino*

Europei au înființat prin trenurile ordinare un schimb de saci cu colete poștale destinate pentru Capitala otomană, astfel că astăzi tranzitează lunar pe la noi din Occident pentru Orient și viceversa aproximativ 3.500 de colete poștale și obiecte de mesagerii, precum și sacii cu corespondență a căror greutate reprezintă 4.400 kg pe lună. Taxele ce încasează România pentru acest tranzit se urcă aproximativ la 3.400 lei lunar.

La 1 mai 1899, pentru a se da o dezvoltare și mai mare relațiunilor noastre cu Europa Centrală, s-a înființat un tren rapid, direct și zilnic din Berlin la București, prin Cracovia – Lemberg – Itcani – Burdujeni, care de două ori pe săptămână are continuitate de la Buzău la Constanța, în legătură cu vapoarele române Constanța – Constantinople. Acest tren a mai atras pe la noi o bună parte din corespondența poștală de scrisori a țărilor centrale, precum și un trafic de voiaj pentru Constantinople, astfel că în zilele care coincid cu plecarea vapoarelor de la Constanța uzează de această cale chiar Austro-Ungaria, deși mai are două căi la Constantinople, una pe la Trieste și alta pe la Belgrad – Sofia.

Tendința generală este de a prescurta, pe cât posibil, durata parcursurilor și a avea traseul mai ieftin.

Portul Constanța la începutul secolului trecut

Astfel observăm că în Asia Minoră se desfășoară o mare activitate pentru crearea unui drum de fier ce va deschide o cale repede la Golful Persic, adică spre Indii.

Pentru acest scop s-ar fi concedat deja unei societăți germane, Deutsche Bank, construirea unei căi ferate de la Ankara, prin Konie – Bagdad, la Bassora, pe Golful Persic.

Asemenea observăm că traficul dintre America de Nord și Egipt a luat un avânt considerabil și că germanii stabiliți în Statele Unite aleg de preferință rada Hamburg pentru expedierea corespondențelor lor, care deja au început a fi dirijate, de două ori pe săptămână, prin linia New York – Hamburg – Berlin – Burdujeni – Constanța – Constantinopole.

Ne putem întreba, în fine, dacă deschiderea mijloacelor de comunicațiuni rezezi prin Asia Minoră nu va provoca o modificare a itinerariului, azi urmat de cursa „Malle des Indes”, între Londra și Bombay.

Acastă colosală cursă poștală, care se efectuează de două ori pe săptămână, transportând pe fiecare cursă o cantitate de peste 20 tone corespondențe poștale din Britania Mare pentru Indii, Australia, China, Japonia și Africa Orientală, împrumută astăzi

calea de la Calais la Brindisi, printr-un tren expres, și de aici, cu vapoare engleze, la Port Said, Bombay, Melbourne etc.

Parcursul de la Calais la Brindisi se face în 39 ore 45 minute; Brindisi la Port Said, 72 ore; Port Said la Aden, 120 ore; Aden la Bombay, 120 ore; total 351 ore 45 [minute].

Dacă ar lua calea prin Berlin – Burdujeni – Constanța ar face: de la Calais sau Ostende la Berlin, 20 ore 19 minute; Berlin prin Constanța – Constantinopole, 50 ore și 15 minute; Constantinopole la Bassora [2 440 km] 61 ore; Bassora la Bombay, 120 ore; total 251 ore și 21 minute [sic!].

Adică ar fi un câștig în parcurs de cel puțin 100 de ore, avantajii care ne îndreptățesc a spera că cu timpul această importantă cursă ar putea fi atrasă pe liniile noastre, mărindu-ne venitul din tranzitul corespondenței.

E bine a ne îndrepta privirile către acest viitor, poate mai apropiat decât s-ar putea crede, și a ne pregăti mijloace de exploatare în raport cu asemenea tendințe.

Vom putea măsura întrucâtva toată întinderea foloaselor ce ne-ar rezerva viitorul prin studiul avantajilor deja dobândite, de când primele noastre încercări de navigațiune pe mare ne-au pus în pozițiune de a oferi Germaniei o cale de corespondență directă și repede prin Constantinopole, prin Burdujeni și Constanța.

Afară de corespondența poștală de scrisori, care după cum am avut onoarea a expune mai sus a fost atrasă de trenul direct Berlin – Burdujeni – Constanța, înființat la 1 mai anul trecut, ni se propune acum de Administrațiunile poștale germane și austriece să organizăm prin acest tren și un serviciu pentru transportare de colete poștale cu mărfuri destinate pentru Orient și ni se cere să luăm măsuri ca vagoanele noastre poștale să fie mărite, deoarece numărul

Gările din Burdujeni...

Gara Burdujeni.

... și Ifșani

Afiș pentru „Malle des Indes“...

coletelor ce vor tranzita pe la noi se va ridica la 500 pe zi.

Ceea ce face pe numitele Administrațiuni să ne propună acest serviciu este câștigul de timp ce oferă în parcurs linia Burdujeni – Constanța – Constantinople.

În adevăr, dacă comparăm drumurile existente astăzi între principalele centre din Europa și Orient cu linia noastră, pentru parcursul din Berlin și Constantinople, vedem că:

Parcursul din Berlin prin Viena – Trieste la Constantinople se face în 120 de ore. Prin Viena – Brindisi se face în 153 ore. Prin Belgrad – Sofia se face în 59 ore (53 de ore cu expresul numai de două ori pe săptămână). Prin Burdujeni – Constanța, 50 ore.

După cum vedeți, domnule ministru, linia noastră maritimă Constanța – Constantinople devine foarte importantă și începe a fi căutată și preferată altor linii existente de către țările din Occidentul și centrul Europei pentru transportul corespondenței, al [1] mărfurilor și voiajorilor, ca linia cea mai scurtă și avantajoasă.

Cu toate acestea, suntem amenințați să ni se facă o puternică concurență de linia terestră Belgrad – Sofia – Constantinople, deoarece această linie este zilnică, pe când linia noastră maritimă Constanța – Constantinople nu oferă străinătății decât două curse pe săptămână.

În fața activității ce se desfășoară de către țările occidentale și centrale ale Europei și mai ales de Germania pentru a stabili comunicațiuni cât s-ar putea mai directe și frecvente cu Orientul și cu Extremul Orient, țara noastră, care se bucură de o situațiune geografică avantajoasă, nu mai poate sta indiferentă, deoarece

n-ar mai putea face față în viitor trebuințelor numai cu două curse maritime pe săptămână.

Prin urmare, ne trebuie neapărat o ameliorare în organizarea Serviciului nostru Maritim care să procure traficului internațional comunicațiune zilnică prin Constanța între Occident, Orient și Extremul Orient.

Această ameliorare credem că nu s-ar putea realiza decât numai dacă s-ar concede exploatarea navigațiunii maritime unei societăți private, care s-ar putea pune ușor în legătură de aproape cu toate celelalte societăți maritime și căi ferate, prin convențiuni și aranjamente de tarife, combinate tot astfel ca poșta, mărfurile și voiajorii să găsească un avantaj simțitor, atât ca rapiditate cât și ca eficacitate.

Această propunere o întemeiez pe exemplele ce avem în toate celelalte țări.

Exploatarea serviciilor maritime nicăieri nu se face de stat, numai de către societăți private pe o scară mare.

Putem cita ca exemplu Societatea austriacă Lloyd, care a adus foloase atât de mari Imperiului Austriac. Aceleași frumoase rezultate s-au dobândit de marile societăți de navigațiune franceze, olandeze, engleze, care au fost puternic susținute și chiar subvenționate de statele interesate la creșterea activității lor comerciale și la dezvoltarea tranzitului mărfurilor străine schimbate între vechiul nostru continent și regiunile mai noi deschise exploatarea europene.

Marina comercială de stat neputând permite a se realiza scopuri atât de mari și, cu toate acestea fiind, cred, permis pentru țara noastră a căuta să le atingă urmând pilda sănătoasă dată de statele mai vechi, nu

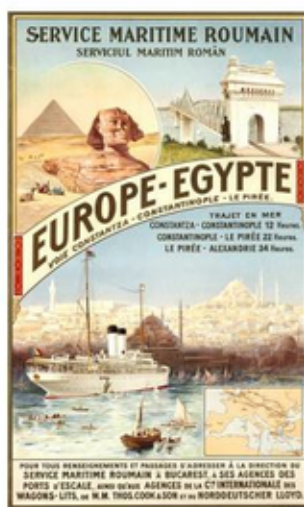
ne rămâne, cred, decât a căuta mijloacele, dacă ne cunoaștem scopul.

Dacă în condițiunile atât de imperfecte în care lucrăm s-a mărit de câteva luni traficul mărfurilor încredințate poștei prin Burdujeni și Constanța, așa după cum am avut onoare a vă arăta la capul acestui memoriu, la ce rezultate nu ne-am putea aștepta când s-ar trage din condițiunile geografice ale României față cu Nordul Europei și cu Extremul Orient toate foloasele ce ele comportă.

Primiți, vă rugăm, domnule ministru, asigurarea înaltei noastre considerațiuni.

Director general,
M. Ghica ■

... și unul al Serviciului Maritim Român

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ DE LA 1876 – 1878 ÎN NOTELE DE JURNAL ALE UNUI OFİTER NORVEGIAN

CRISTINA CONSTANTIN

Amintirile lui G nnar Flood (Magazin istoric, nr. 5/1981) despre evenimentele din 1877 – 1878 constituie o sursă documentară importantă, reunind impresiile și notele unui observator independent. Însemnările sale prezintă un grad mare de obiectivitate, pentru că autorul nu a avut o implicare emoțională referitoare la părțile aflate în conflict sau vreo legătură directă cu locurile și oamenii întâlniți.

G nnar Flood, la acea vreme locotenent, ofițer de Stat Major în armata regală norvegiană, și-a grupat însemnările în volumul intitulat *Souvenir de mon s jour en Roumanie avant et pendant la guerre d'ind pendance (1876 – 77/78)*. Au fost scrise inițial în limba norvegiană, fiind traduse în franceză de căpitanul P.F. Broch, din armata norvegiană. În 1926, generalul Radu R. Rosetti, membru corespondent al Academiei Române și președintele Consiliului de conducere, de la acea vreme, al Muzeului Militar Național, a aflat de la maiorul Jens Meinich, secretarul Crucii Roșii Norvegiene, care fusese sub comanda colonelului G nnar Flood, că observatorul evenimentelor din 1877 – 1878 trăia încă la Bergen și avea vârsta de 84 de ani.

După ce l-a contactat pe G nnar Flood, generalul Radu R. Rosetti a pledat pentru traducerea în limba franceză a acestor însemnări, pentru a face o surpriză plăcută românilor, care, în 1927, sărbătoreau 50 de ani de la Războiul de Independență. Astfel, prin grija generalului Radu R. Rosetti, o copie dactilografiată, în limba franceză, a acestor însemnări, o fotografie a lui G nnar Flood realizată la Atelierul Eug ne Pirou din Paris, în 1895, dar și o telegramă din 27 octombrie 1927, adresată generalului Radu Rosetti de Anna Flood, prin care aceasta își exprima recunoștința față de regretele exprimate de Consiliu pentru moartea soțului ei, la 18 octombrie 1927, au ajuns în colecțiile Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”.

Radu Rosetti în 1917

CINE A FOST OFITERUL NORVEGIAN?

Conform datelor prezentate de generalul Radu R. Rosetti, într-o ședință a Academiei Române din 20 ianuarie 1928, Gunnar Sölfest Flood s-a născut la 17 octombrie 1842. A fost înaintat la gradul de sublocotenent de infanterie în 1864, iar în perioada 1871-1888 a servit în Statul Major al armatei norvegiene. Între 1 ianuarie 1892 și 24 mai 1895, el a fost atașat militar la Paris. În 1894 a fost înaintat la gradul de locotenent-colonel, iar în 1898, la cel de colonel, comandând apoi până în 1907 un regiment de infanterie, după care a fost pus în retragere. A murit, la 18 octombrie 1927, la Bergen.

El s-a prezentat domnitorului Carol I cu o scrisoare de recomandare din partea regelui Oscar al II-lea al Norvegiei (1872 – 1905; a fost și regele Suediei, 1872 – 1907; între 1814 și 1905, Norvegia și Suedia au fost unite printr-o uniune formală, având un monarh comun), soția monarhului, Sofia, fiind și mătușa prințesei

Elisabeta. Jurnalul ilustrează cele două vizite ale sale în țara noastră, prima între 9 decembrie 1876 și 26 ianuarie 1877, cea de-a doua începând cu 26 octombrie 1877, când a revenit la București, până la 1 martie 1878. Conform propriilor spuse, după război, pe baza notelor redactate atunci, a susținut o serie de conferințe la Cercul Militar din Christiania (Oslo), precum și în sala de festivități a Universității.

ROMÂNIA ÎN IARNA ANULUI 1876

La 7 decembrie 1876, Flood a plecat din Viena pe traseul Cracovia, Roman, Galați, București, iar după două zile de călătorie cu trenul, a ajuns în capitala României. Călătoria cu trenul l-a familiarizat puțin cu țara unde urma să-și desfășoare misiunea, iar partea de nord a Moldovei o descria ca fiind „accidentată și frumoasă”. În București, în drumul de la gară până în centrul orașului, locuințele i s-au părut sărăcicioase, dar a remarcat aspectul european al centrului orașului, traficul mare al trăsurilor, precum și numeroasele magazine „bogate”. Ca prime impresii, a observat că centrul orașului era iluminat cu becuri de gaz, că numai străzile din această zonă erau pavate, predominanța clădirilor cu un singur etaj (aceasta este și explicația pe care o dă întinderii mari a orașului), dar și amestecul pronunțat între bogăție și sărăcie, fapt semnalat

și de alți călători străini din acea perioadă.

Despre hotelul la care a stat are numai cuvinte de laudă: „Grand Hôtel du Boulevard, unde locuiesc, se ridică la înălțimea hotelurilor din Paris”.

În ziua de sâmbătă, 11 decembrie 1876, el a cunoscut mai bine orașul, prin intermediul unor plimbări îndelungate. A doua zi, în mare tinută, avea să viziteze comandamentul armatei, pe ministrul de Război, pe șeful Statului Major General și pe mareșalul Curții, pentru ca seara să asiste la Teatrul Național la reprezentația piesei *Moartea lui Constantin Brâncoveanu*.

După o scurtă călătorie pe care a făcut-o prin țară, la întoarcerea în București, în urma plimbărilor sale prin Capitală, a mai observat că magazinele elegante – franțuzești, germane, românești și evreiești – se găseau pe strada Mogoșoaia, actuala Calea Victoriei, comerțul obișnuit se desfășura între bulevard și Banca Românească, iar vilele elegante ale protipendadei erau situate în apropierea Mogoșoaiei, de jur împrejur fiind case mici, de cartier. De asemenea, a mai vizitat Școala Militară, Arsenalul Armatei și Cercul Militar.

La 6 ianuarie 1877, la

Clădirea veche a Teatrului Național,
inaugurată la 31 decembrie 1852

Constantin Barozzi

invitația colonelului Constantin Barozzi (șeful Depozitului de Război), Gunnar Flood, care era el însuși o fire religioasă, a participat la sărbătoarea Bobotezei de la Biserica Șelari. Ofițerul norvegian a fost impresionat de mulțimea care a luat parte la ceremonie și de participarea întregii garnizoane la eveniment, aproape 5.000 de oameni, dispuși de la Palatul domnitorului, până la biserică și de acolo până la Dâmbovița.

DESPRE ARMATA ROMÂNĂ

La 16 decembrie 1876 a vizitat o cazarmă nouă din București, pe două etaje, aflată în curs de finalizare, care trebuia să găzduiască un batalion de geniști. A remarcat scările și culoarele spațioase, sistemul excelent de aerisire, bucătăria care avea șemineu din cărămizi în partea centrală, ca și în țara sa, precum și situarea acesteia în apropierea reședinței de vară a principelui și a unui câmp de manevre impresionant. A observat dotarea infanteriei de linie cu puști „Peabody”, spunând în final: „Cu uimire și admirație am văzut lucrările

fortificației temporare realizate de geniști, precum și amplasamentul bateriilor”. A vizitat și Școala Militară, „clădire mare și frumoasă, cu o grădină mare”; aceasta deținea 24 de cai frumoși, pentru instrucția elevilor. Într-o zi de vineri, la 17 decembrie 1876, a mers la orfelinatul aflat sub protecția principesei Elisabeta, la Arsenalul Armatei și Uzina Pirotehnică și l-a cunoscut pe colonelul Constantin Barozzi.

Duminică, 19 decembrie 1876, a fost invitat de cel desemnat să-i fie însoțitor, căpitanul Romulus Magheru, proaspăt întors de la Berlin, să asiste la trecerea în revistă a recruților de domnitorul Carol I. Atât ofițerii, cât și soldații i s-au părut foarte bine îmbrăcați: „Cizme bune. Ranițe din piele. Husă din piele pentru cort. Bidon de cupru. Baionetă. Ceașcă și farfurie, ca la noi. Mantale mari și de foarte bună calitate. Chipiuri rigide, similare cu ale noastre”. A remarcat, de asemenea, dotarea trupelor de artilerie cu revolve și săbii, iar a celor de cavalerie cu săbii și carabine.

La 20 decembrie 1876 a vizitat „marea cazarmă” „Malmaison”, unde se afla Regimentul 1 Roșiori, fiind primit cu amabilitate de colonelul Victor Crețeanu, în calitate de comandant, care i-a fost și ghid pe parcursul vizitei. A descris pe larg spațiile, depozitele de echipament militar, a asistat la exercițiile de scrimă călare și a admirat cailor foarte frumoși, mai ales cei ai ofițerilor, fiind de părere că se călărea mult în țară, amintindu-și că îl văzuse recent pe ministrul de Interne plimbându-se călare alături de cei doi fii ai săi, unul dintre ei fiind locotenent. A participat la

manevrele militare efectuate de acest regiment și, după trecerea în revistă a trupelor de prințul Carol, s-a alăturat împreună cu căpitanul Romulus Magheru suitei principelui. Seara avea să o petreacă la Operă, despre care spune că „este foarte elegantă și se află la același nivel cu cele din marile orașe europene”.

Apoi a vizitat și un regiment de artilerie, menționând dotarea cu noile tunuri model „Krupp”. La 25 decembrie 1876, în ziua de Crăciun, a participat la serviciul religios de la Biserica Luterană, pe care o găsește foarte frumoasă, unde a întâlnit-o pe principesa Elisabeta, însoțită de două doamne, asistând și la ceremonia unui botez. Primit în audiență de principele Carol I la 27 decembrie 1876, Gunnar Flood a discutat cu acesta despre cele văzute, fiind invitat să meargă și prin țară.

Ofițerul norvegian considera că armata română avea o bună dispunere în teritoriu, dar credea că armata regulată era prea puțin numeroasă, având însă echipament și armament excelent.

Romulus Magheru

Armata teritorială o găsea ca fiind prea mare, dar era de părere că numărul mare de ofițeri activi tineri constituia un avantaj. În privința instrucției, nu i se părea prea serioasă, cel puțin la trupele de cavalerie, dar considera că ofițerii de stat major, de artilerie și de cavalerie aveau o stare de spirit excelentă, bucurându-se de considerație în societate.

PRIN ȚARĂ

La 23 decembrie 1877, Gunnar Flood a făcut o deplasare la Galați. Străzile i s-au părut la fel de largi precum cele din București, dar erau rău întreținute, iar impozitul perceput pentru cai și trăsuri era mare. Trupele de doboranți din Galați le găsea ca fiind bine îmbrăcate, dar cazarmile trupelor de infanterie și artilerie le considera mici, având în schimb câmpuri de manevre mari în fața lor. Cele mai importante case de comerț din oraș se situau de-a lungul cheiului, iar partea de est a acestuia o considera magnifică. Ne împărtășește că i-a fost recomandat cel mai bun hotel din oraș, „Hôtel Müller“. A participat la petrecerea dată de gazdă pentru consulul prusac, care se pregătea să se reîntoarcă acasă după o ședere de 34 de ani în oraș.

A vizitat apoi orașul Brăila, despre care spune că „este mai organizat și mai frumos decât Galați. Există case chiar și cu trei etaje“. Și aici constată că străzile erau rău întreținute. La 31 decembrie a ajuns la Buzău, fiind cazat la „Hôtel Moldavie“. Cu ajutorul unui bucătar vorbitor de limba germană de la hotel a mers prin oraș, precizând că a

Brăila în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

văzut „multe case frumoase... mulți militari“. Apreciază că orașul avea 6–7.000 de locuitori, iar în privința străzilor menționa: „Toate străzile sunt mari și largi, fără a fi pavate, dar destul de bine pietruite“. De-a lungul principalelor străzi comerciale erau magazine. A făcut o oprire și la Regimentul 2 Roșiori și menționa că la marginea orașului erau rânduite șapte baterii de artilerie, una dintre ele având în dotare cele mai moderne tunuri „Krupp“.

La 10 ianuarie 1877 a făcut o excursie și la Giurgiu, estimând că orașul avea în jur de 14.000 de locuitori. I-a admirat străzile largi și casele frumoase, dar cel mai impresionat a fost de frumusețea femeilor din acest oraș.

Într-o duminică, la 27 ianuarie 1878, a ajuns la Craiova, remarcând aici numărul de locuitori, pe care îl estima la 40.000, și mai multe străzi pe care se găseau case cu două etaje.

TIPURI UMANE

În timpul vizitelor sale a avut prilejul să cunoască mare parte a elitei românești, începând cu domnitorul Carol I, care îl impresio-

nează: „Prințul părea prietenos, dar avea și mina unui om încercat de necazurile vieții“. A întâlnit-o, cum am menționat deja, pe principesa Elisabeta, dar și pe prim-ministrul Ion C. Brătianu, care înainte de întoarcerea lui Flood în Norvegia, la 26 ianuarie 1877, la un dineu, a ținut un discurs dedicat Norvegiei și Suediei, în onoarea regelui

lor. De asemenea, a fost invitat la masă de familia senatorului Lahovari, l-a cunoscut și pe generalul George Slăniceanu, în calitate de ministru de Război, dar și alți ofițeri români.

Descrierile persoanelor pe care le-a întâlnit pe parcursul misiunii sale în România sunt interesante. Despre căpitanul Romulus Magheru, cel care i-a fost însoțitor pe parcursul vizitelor sale preciza faptul că, acesta avea 30 de ani, era ofițer de artilerie și de Stat Major, iar de cinci ani avea gradul de căpitan. Pe colonelul Constantin Barozzi îl

Ziarul Resboiul anunță bombardarea Vidinului și a Calafatului

Carol Davila

descria ca fiind un ofițer amabil, iar despre generalul Gheorghe Magheru, tatăl însoțitorului său, pe care l-a întâlnit la una dintre ședințele Camerei Deputaților, preciza următoarele: „bătrânul general de la 1848... În prezent are 76 de ani, dar este la fel de vioi și neînfricat ca un tânăr”. Pe generalul Radovici îl considera: „un om cu o inimă bună și curajoasă”, iar împreună cu colonelul Anton Berindei, șeful Secției Geniu din Marele Cartier General, a admirat și discutat despre impresionantul sistem de fortificații de la Plevna.

Ne-a lăsat și o descriere a lui Izzet Pașa, comandantul trupelor otomane de la Vidin: „Era un bărbat înalt, subțire și chipeș, în vârstă de aproximativ 42 de ani –

o siluetă energică, cu aspect demn”.

PE FRONT

În cea de-a doua lui vizită în România, a ajuns la București la 26 octombrie 1877, cu întârziere, din cauza trenurilor militare care transportau piese de artilerie. S-a cazat, ca și prima dată, la „Grand Hôtel du Boulevard”. La 29 octombrie 1877 a ajuns la Cartierul General al principelui Carol de la Poradim, regiunea Plevna, fiind invitat și la cină. A fost atașat pe lângă statul major al generalului Alexandru Cernat. A mers la ambulanța Diviziei 2, unde l-a reîntâlnit pe Carol Davila, admirând organizarea foarte bună pe care acesta o pusese la punct.

A oferit detalii referitoare la evenimente importante cum ar fi: luptele din 30 august 1877 și atacul din 7 octombrie 1877, de la Grivița, încercuirea lui Osman Pașa și încercarea acestuia de a o străpunge, capitularea armatei otomane de la Plevna ș.a. A cunoscut și descris foarte bine linia frontului, alăturându-se inspecțiilor făcute de Carol I sau de alți generali români și a făcut o amplă descriere a organizării serviciului intențenței. Noaptea de 28

Giurgiu în timpul Războiului de Independență; în fundal, Turnul Ceasornicului

noiembrie 1877 a petrecut-o în tranșee, alături de locotenentul Culcer din compania 2 Geniu, care își efectua serviciul de noapte.

Înainte de a pleca în țara natală, într-o audiență la domnitorul Carol I, i-a mulțumit acestuia pentru ospitalitatea de care s-a bucurat în România. După 50 de ani, într-o notă datată 26 aprilie 1927, Flood își exprima admirația față de progresele României, precum și „simpatia și dragostea” sa pentru „nobilul popor român”.

Notele de jurnal ale lui Günner Flood constituie o sursă extraordinară de informații referitoare la armata română atât în timpul conflictului, dar și în perioada premergătoare, oferind, totodată, cititorului și un tablou complex al societății românești de la acea vreme și demonstrând un stil plăcut și un talent narativ real al autorului. ■

**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

Continuăm cu partea a doua și ultima a articolului ce ne prezintă experiența nord-americană a sculptorului Carol Storck.

UN TÂNĂR ARTIST BUCUREȘTEAN ÎN LUMEA NOUĂ

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

În același an, 1878, a fost admis la expoziția Academiei de Arte Frumoase, unde a prezentat o lucrare în teracotă, intitulată *Look at the pretty flowers* (Privește frumoasele flori), înscrisă în catalogul expoziției la numărul 357. Îi relatează, cu mândrie și umor, tatălui despre această participare la evenimentul artistic anual. „La expoziția de acum am trimis un grup mic, care îi aparține domnului Gilpin (titlul acestui grup este «Mamă, privește aceste flori frumoase»). Academia deschide în primăvara fiecărui an o expoziție, la care artiștilor de aici le este oferită ocazia potrivită fie să se facă de râs, fie să dobândească faimă.”

Într-o altă misivă scria părinților, cu nedisimulată fațuitate, că a reușit să se afirme. „De când sunt aici situația mea s-a schimbat, iar țelul meu trebuie să fie altul. Am vrut să le arăt americanilor că sunt, totuși, însuflețit de ceva onoare și că educația mea n-a fost una de neluat în seamă. Am muncit cu seriozitate și, mai mult, am învățat să gândesc, dar nu m-am descurajat că la urechi nu mi-au ajuns cuvinte pline de afecțiune. Mi-a reușit

însă să răzbat și să-mi iau și mai fericit avânt în sus. N-am vrut nici să mă las pradă mizeriei! În afară de asta, năzuiesc să devin un artist și simt în mine forța pentru a încerca. și de ce nu mi-ar reuși? Simt o predispoziție pentru artă așa cum n-am mai simțit până acum.” Spre a-i face părtași la succesele sale le trimitea celor dragi fotografii ale lucrărilor executate în ultima perioadă. Găsise un fotograf care-i făcea pozele pe gratis.

ȘTIA SĂ NEGOCIEZE

Se împrietenise cu pictorul și gravorul de origine elvețiană Leon Delachaux (1850 – 1918) la care a și locuit o perioadă de timp, la adresa 1934 Locust Street. Se apropiase foarte mult de familia acestuia și-i îndrăgise băiețelul cu care se juca adesea și căruia i-a făcut un portret, prezentat la expoziția Academiei de Arte Frumoase. Simpatice, cu aspect și maniere plăcute, amator de cunoștințe

și bun camarad, și-a făcut și alți prieteni de nădejde între plasticienii americani apropiați ca vârstă care, la fel ca el, băteau la porțile afirmării: graficianul Alfred Laurens Brennan (1853 – 1921), sculptorii Frederick Dunbar (1849 – 1921) și George Frank Stephens (1859 – 1935). În pofida acestor relații amabile, tânărul depărtat de părinți și de țară se simțea singur și suferea din această cauză, așa cum consemna într-una dintre misivele trimise.

Storck a început să activeze și în societatea artiștilor de origine germană din Philadelphia, fiind fondator și inițiator al organizației, cum o denotă plasarea numelui său în fruntea celorlalți membri ce apar înscrși în statutul acesteia, „Constitution des Künstler Verein von Philadelphia”. Începând a se interesa și de gravură pe care o practica, pasionat și cu

talent, în 1880 avea să devină membru în proaspăt înființata Societate a Acvafortiștilor din Philadelphia, numită prescurtat Etching Club (Clubul de Gravură), unde va cotiza chiar și după ce revine în țară. Întrunirile membrilor se țineau la locuința pictorului Peter Moran (1841 – 1914), fratele mai mic al mult mai celebrului peisagist Thomas Moran (1837 – 1926), care făcuse cunoscute marelui public frumusețile sălbatice ale Vestului prin pânzele sale de mari dimensiuni cu vederi din locurile ce aveau să devină parcuri naționale: Yellowstone și Yosemite. Nici nu era greu să se apropie de această tehnică laborioasă și delicată de vreme ce se afla în anturajul unui priceput mănutor al dăltiței și acului, John Sartain, cât și al prietenului și gazdei sale de vârstă apropiată, Delachaux. Dar, este posibil ca inițiatorul în tainele gravurii să fi fost Stephen J. Ferris (1835 – 1915), gravor și profesor la Academia de Arte Frumoase din acel oraș, care fusese fondatorul Clubului de Gravură și deținea funcția de trezorer al său.

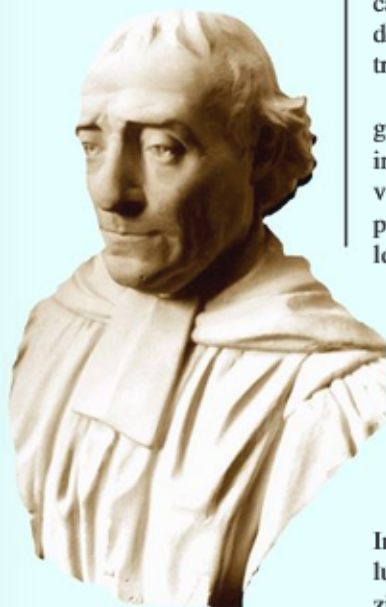
Spre a-și augmenta câștigurile, Storck a încercat să se impună pe piața de artă și să-și vândă cât mai bine lucrările. În primăvara anului 1879 a luat legătura cu celebra firmă de bijuterii și argintărie Tiffany din New York pentru a-și oferi sculptura mică din teracotă pe care o producea și care se bucura de un oarecare succes în lumea amatorilor de artă. S-a plasat în marea metropolă din Insula Manhattan spre a-și lăsa lucrările în consignație la magazinul firmei. I-a fost cumpărată

o piesă pentru care a primit 25 de dolari, dar pe alte trei i se oferea incomparabil mai puțin, ceea ce artistul, cu toate că se afla într-o mare jenă financiară, nu a putut accepta. „Deși sunt în mare nevoie de bani, pot spune chiar că am nevoie disperată, totuși nu pot lăsa să aveți cele trei piese rămase cu mai puțin de 75 dolari” – a scris el reprezentantului firmei. Firma și-a menținut oferta, dar sculptorul insista asupra prețului solicitat și a avut un oarecare câștig de cauză pentru că i-au fost oferiți, până la urmă, 62,50 dolari pe toate cele trei lucrări, în pofida faptului că nu exista cerere pentru ele. Firma decisese a le opri pe socoteala sa, într-un gest de curtoazie față de autor. De aici se vede că artistul își cunoștea valoarea și știa să negocieze pentru a-și apăra interesele, fără a accepta subestimarea operei sale.

DE ARTĂ SE INTERESEAZĂ DOAMNELE TINERE

A primit și câteva comenzi despre care le-a povestit celor dragi de acasă: „Ultima mea lucrare a fost portretul unei fete de zece ani care a murit. O figură șezând, în mărime naturală. În mâna stângă ține un trandafir în poală și încearcă să rupă petalele florii cu mâna dreaptă. Capul este ușor plecat în față și se arcuieste spre dreapta. Picioarele, adică numai partea de jos, sunt încrucișate. Figura aceasta mi-a fost comandată, din păcate, pentru un cioplitor în piatră, care a primit comanda pentru întregul monument. Am primit doar 100

Bustul reverendului William Smith
(fotografia autorului)

*Sfinx din colecția Dan Nasta
(fotografia autorului)*

de dolari, dar cu toate acestea am fost bucuros, deoarece cu acest prilej am avut atât de învățat și, în același timp, am câștigat mai multă încredere în mine. [...] Toți cei care au văzut figura au socotit că este deosebit de naturală. Am uitat să spun că figura avea haine și pantofi, dar era cumplit de grasă. În altă epistolă comenta două portrete ce le lucrase recent: „În prezent mi s-au comandat două busturi. Unul îl reprezintă pe dr. Smith, unul dintre fondatorii Universității de aici (a murit în 1803), un bust colosal. Celălalt îl reprezintă pe un anume Dixon, un fabricant foarte bogat. Din păcate, sunt foarte prost plătit pentru ele. Primesc doar 50 de dolari pentru fiecare. Proverbul zice: «La nevoie, dracul mănâncă și muște», așa că mi-am zis, mai bine așa decât nimic. Unul dintre aceste busturi va fi realizat în ghips, celălalt în teracotă. Chiar dacă nu era vorba de o sumă prea mare, beneficiarul unuia dintre busturi, Horace W. Smith, s-a lăsat foarte greu până i-a achitat sculptorului onorariul după mai bine de nouă luni de la terminarea lucrării. Mediatorul

acestui contract fusese gravorul John Sartain, prietenul și protectorul tânărului bucureștean. El îl informa pe Storck, prin scrisori, despre evoluția lucrurilor și tergiversarea plății. Când a intrat în posesia lucrării, Horace Smith a oferit-o Universității din Pennsylvania, ca un omagiu adus ilustrului său străbunic ce-și dedicase mulți ani din viață acelei prestigioase instituții al cărei fondator fusese. Donația fusese însoțită de o scrisoare, datată 27 mai 1879, prin care donatorul își argumenta oferta și dorința ca memoria strămoșului său să fie păstrată prin această lucrare de artă.

Bustul din ghips al reverendului William Smith, primul rector al acelei instituții de învățământ superior din Pennsylvania, s-a păstrat până astăzi în Smith Hall, unde se aflau Departamentele de Istorie, Istoria Artei și Sociologie și unde am avut ocazia să-l cercetez în 1993. Folosind documentația ce i-o pusese la dispoziție strănepotul rectorului, Storck reprezentase, cu multă inspirație, chipul unui intelectual în deplină maturitate, cu trăsături puțin obosite

și privire gânditoare, purtând roba academică și părul strâns la spate, în coadă, după moda secolului al XVIII-lea. Personajul nu este înghețat într-un staticism sever, ci, păstrând o atitudine demnă, schițează un gest cu capul ca și când ar fi intenționat să se adreseze unui auditor invizibil. Nasul drept, buzele subțiri, tivite, bărbia bine conturată denotau un caracter puternic, hotărât, voluntar. Astfel, tânărul sculptor reconstituise, cu succes, figura plină de forță și de personalitate a unui savant iluminist din aceeași familie cu Benjamin Franklin sau Thomas Jefferson. Inițial, bustul se dorea a fi turnat în bronz, dar Sartain îi recomandase pupilului său să insiste pe lângă rectorul din acea perioadă să-l lase a-l ciopli în marmură, lucru care nu s-a mai întâmplat și lucrarea nu a mai fost transpusă în material definitiv.

În 1879 a fost din nou prezent cu lucrări la expoziție, așa cum menționa într-o

*Macheta Monumentului eroilor
de la Smârdan*

epistolă către familie în care făcea și pertinente observații despre ameliorarea gustului publicului și creșterea interesului pentru arte. „Academia de Arte Frumoase a deschis o expoziție de tablouri și sculpturi ale artiștilor americani. Va fi deschisă timp de șase săptămâni. Sunt aici câteva picturi bune. Se vede cu limpezime că în America sporește dragostea pentru artă și că artiștii încep să devină oameni mai serioși. Remarcabil este însă faptul că de artă se interesează foarte mult doamnele tinere, iar unele dintre ele au deja realizări uimitoare. Se practică mai mult arta industrială, și eu am mai multe lucrări în expoziția de acum: trei busturi și un grup în teracotă care îl reprezintă pe evreul Shylock, un negustor din Veneția, și pe tânărul judecător. A plăcut tuturor și îmi doresc să îl văd vândut.” În catalogul expoziției din acel an, lucrările lui Storck – portretul în teracotă, de mici dimensiuni, al unui domn, bustul rectorului William Smith, bustul din ghips patinat al pictorului Mariano Fortuny și compoziția tot din teracotă *Shylock și Portia* „Is that the law?” (Este aceasta legea?) – erau catalogate la numerele 341, 351, 573 și 574.

OBLIGAT SĂ SE ÎNTOARCĂ ACASĂ

În altă misivă, tânărul sculptor își descria lucrările recente și menționa faptul că-i fuseseră remarcate de critica de specia-

Desenul lui Emil Rothengatter...

litate. „Momentan, am terminat mai multe grupuri în teracotă și le-am expus spre vânzare. Cel mai bine mi-au reușit «Artiștii ambulanți» și «Shylock și Portia» (bătrânul evreu din *Negustorul din Veneția* de Shakespeare). «Artiștii ambulanți» este un grup de trei băieți, dintre care unul desenează pe pavaj, iar ceilalți doi îl privesc muți de uimire. În grupul «Shylock și Portia» am reprezentat două figuri, unde bătrânul evreu, plin de mânie, o întreabă pe Portia, îmbrăcată în judecător: «Asta este legea?» (jumătatea actului IV din *Negustorul din Veneția*). Aș fi dorit mult să vă trimit fotografiile ale lucrărilor mele, dar fotografii nu mai vrea să facă gratuit reproducere. Mai multe ziare de aici mi-au lăudat lucrările, dar le-au și criticat, ceea ce este, într-o anumită măsură, descurajant.”

În primele luni ale anului 1880 a mai avut o comandă

importantă, un grup format din trei copii de pescar, redați în mărime naturală, ce trebuia să decoreze o fântână arteziană. Lucrase 11 săptămâni și primise 100 dolari, care abia îi ajunseseră pentru a se întreține și a-și plăti modelele.

Observându-i aptitudinea pentru sculptură funerară, John Sartain i-a comandat un sfinx de dimensiuni colosale, din teracotă, care să străjuiască mormântul familiei în care avea să-și doarmă și el somnul de veci. Storck a lucrat, cu multă pasiune și dăruire, la modelarea aceluia paznic funebru, dar nu a avut vreme să-l vadă finisat pentru că, la insistențele

tatălui său de a reveni în patrie, s-a decis, cu mare dificultate, să se supună voinței părintești. Deși încă tânăr – pe atunci era în etate de 54 de ani –, Karl Storck avea nevoie de ajutorul fiului la finisarea unora dintre proiectele ce le avea: monumentul Anei Davila de la Azilul Elena Doamna (1882) și, ceva mai târziu, Monumentul Eroilor de la Smârdan și Rahova (1885).

Revenit în țară, avea să se întoarcă, la un moment dat, la motivul sfinxului elaborat pe pământ american și să execute altul. Două exemplare au fost salvate de la o iminentă distrugere în timpul demolării din 1984 – 1985 a cartierului Uranus, de distinsul colecționar Dan Nasta (1919 – 2015), care le-a amplasat în propria-i grădină.

Această întoarcere survenea tocmai când succesul începuse să-l favorizeze și când el se simțea oarecum asimilat

... și cel dăruit de A. Binkert

în mediul american, așa cum menționa într-o scrisoare. „M-am adaptat tot mai mult la felul de viață de aici și înțeleg deja destul de bine modul de a gândi al populației de aici, chiar dacă mai am încă multe de aflat, lucru care îmi poate fi mai târziu de mare folos în viață. Un vechi proverb spune, de altfel: «Nicio dată nu încetezi să înveți».”

SPERANȚA NEÎMPLINȚĂ A REÎNTOARCERII

S-a despărțit, cu greu, de colegii de Academie, de prietenii ce și-i făcuse, de membrii germani ai Societății Artiștilor din Philadelphia și de aceia ai Clubului de Gravură, de protectorii ce-i avusese mereu alături și care se îngrijiseră a-i diriguia pașii nesiguri spre

succes și bunăstare. Colegii îi oferiseră desene, caricaturi, poezioare pline de umor și de tălc prin care-i urau călătorie bună și grabnică întoarcere. Pe spatele unei scrisori date 17 iulie 1880, Emil Rothengatter schițase în linii fine, de peniță, un geniu înaripat care susține, cu două fire, un vapor spre a-l purta mai lin pe talazurile înalte și amenințătoare. Pe punte, sprijinit cu cotul de coșul navei, stă un personaj cu un bloc sub braț – neîndoelnic o sugerare a lui Carol pornit spre Europa. În prim-plan, valorile poartă o paletă pe care este scris „Bon

Voyage”. Alături de câteva rime sprintare, A. Binkert îl portretizase pe amicul său perorând, cu gesturi teatrale, de la un amvon cu ornamente gotice, surmontat de un gnom cu o halbă întoarsă cu gura în jos – semn că s-a încheiat cheful și a venit vremea retragerii spre casă –, iar sub consolă simbolurile artelor: lira, paleta cu malerstock, dalta și buccarda. Pentru a nu pierde nimic din caracteristicile sale faciale, autorul decisese ca, în loc să-l deseneze, să lipească un portret fotografic al prietenului de care urma să se despartă. Datorită acestei opțiuni glumețe ni s-au transmis trăsăturile lui Storck din acea vreme, căci nicăieri nu s-a păstrat, după cunoștința noastră, vreun portret de tinerețe al artistului.

Storck plecase cu ferma convingere că se va întoarce nu peste multă vreme. Unele

lucrări le lăsase neterminate, pe altele le încredințase tovarășilor de atelier sau de aspirații artistice, spre păstrare. A întreținut cu toți o susținută corespondență timp de șase ani, când, probabil conștient că nu avea să mai revină în Lumea Nouă, schimbul epistolar a fost brusc întrerupt din ambele direcții.

Ajuns în Statele Unite în zorii Epocii Aurite (*The Gilded Age*), Carol Storck a cunoscut societatea americană sub toate aspectele ei, totdeauna aflate în șocant contrast, de la lux la mizerie, de la căutarea unei situații modeste care să ofere minimul necesar existenței la celebritate și opulență, de la fatuitatea prezentării publice a realizărilor epocii moderne la mișcările sociale înecate în sânge și la cucerirea Vestului cu sacrificarea populațiilor bășinașe. A avut șansa de a se perfecționa la Academia de Arte Frumoase a Pennsylvaniei sub îndrumarea unuia dintre cei mai importanți maeștri ai momentului, Thomas Eakins. A putut lua contact cu mișcarea artistică – în care s-a încadrat, cu firească ușurință – și a admirat lucrări de mare valoare ale artiștilor contemporani, locali și străini, pe simezele expoziției anuale a Academiei, ceea ce, în acea vreme, la București, nu ar fi putut vedea. Activitatea sa americană avea să-i marcheze în mod definitiv cariera ulterioară pentru că, robace și priceput în toate tehnicile și genurile sculpturii, avea să devină unul dintre cei mai importanți, apreciați și prolifici autori de portrete, de monumente funerare și de for public din România natală, de la finele secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea. ■

GENERALUL CONSTANTIN MANOLACHE, ANCA MANOLACHE ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Numeroasele personalități care au trecut pe la întâlnirile Rugului Aprins au generat și abordări nonconformiste ale analizei acestui fenomen cultural-spiritual. Astfel, una dintre perspectivele inedite este aceea în care vom putea așeza separat, în funcție de pregătirea și profesia principalilor actanți, toată această pleiadă de personalități care au participat atunci, acolo.

Ceea ce reiese este impresionant – prin diversitate și policromie. Fără a ne propune să epuizăm subiectul – ceea ce nu ar fi deloc facil –, vom găsi fie la întâlnirile de la Mănăstirea Antim (1944 – 1948), fie la reuniunile ulterioare, petrecute până în anul 1958 la Mănăstirea Plumbuita (București), la Constantin Joja (Magazin istoric, nr. 3/2023), Vasile Voiculescu (Magazin istoric, nr. 3/2018), Olga Greceanu (Magazin istoric, nr. 5/2019), Alexandru Mironescu (Magazin istoric, nr. 1/2018), personalități cu o seducătoare diversitate de profesii: matematicieni, fizicieni, chimiști, biologi, specialiști în teatru, în muzică, în literatură, în arte plastice, în drept, arhitecți, medici, economiști, ingineri, militari, sociologi, filosofi, teologi ș.a.

În amintirile Mitropolitului Antonie Plămădeală (Magazin istoric, nr. 6/2019) ori în cele ale fostului stareț al Mănăstirii Antim din perioada Rugului Aprins, părintele Vasile Vasilache (Magazin istoric, nr. 6/2018), sunt menționați și câțiva generali ai armatei române participanți atunci, acolo. Unul dintre aceștia, un general magistrat care a activat în justiția militară, este Constantin Manolache.

UN SCRITOR CUNOSCUT

Generalul Constantin Manolache (1883 – 1954) se născuse la Iași. De altfel la Mănăstirea Antim, în anii '40 ai secolului trecut era la un moment dat și un loc de întâlnire al câtorva oameni de cultură proveniți din Iași, stabiliți în București:

Anca Manolache în adolescență...

...și înainte de a fi arestată (1959)

academicianul Ion Simionescu, Ionel și Păstorel Teodoreanu, filosoful Ion Petrovici etc. – personalități care însă, cu excepția lui Manolache, nu au interferat cu Rugul Aprins.

Constantin Manolache era deja un scriitor cunoscut în epocă, publicase literatură, fusese premiat chiar de Academia Română (1936) pentru unul dintre romanele sale, intitulat *Sabia dreptății*, apărut la Editura „Cartea Românească” în mai multe ediții. El a urmat Dreptul în orașul natal, și-a susținut apoi și doctoratul în același domeniu tot la Universitatea din Iași. Fiindcă urmasa inițial liceul militar, s-a dedicat vieții militare, ba chiar a ținut și cursuri, la „Școala specială de infanterie”. Aceste cursuri au fost mai târziu publicate: *Morala militară* (1920), *Rolul social al ofițerului modern* (1921), *Stilistica și retorica militară* (1922). Alte câteva volume sunt dedicate justiției militare: *Manual de drept internațional public pentru uzul ofițerilor* (1934), *Codul justiției militare și legile aferente* (1936), *Comentariu la Codul de justiție militară din 1937* (1937).

În paralel a urcat în ierarhia militară, s-a mutat în Capitală, a fost profesor la Institutul Superior de Științe Penale (Universitatea București). A fost pe rând procuror militar, șef al Justiției Militare,

inspector al închisorilor militare.

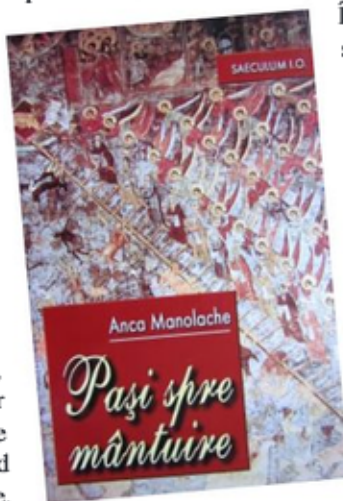
Constantin Manolache debutează cu poezie în revista *Viața Românească* (1909). A colaborat la câteva dintre revistele literare importante ale vremii: *Semănătorul*, *Adevărul literar și artistic*, *Floarea darurilor*, *Ramuri*, *Neamul românesc literar* ș.a. A condus revista *Lumea militară ilustrată*. Editorial, debutează cu o piesă de teatru, intitulată *Nebunul* (1926). A publicat alte câteva piese de teatru care s-au jucat pe scenele teatrelor din Iași și Craiova: *Camaradul*, *Vâltoare*, *Datorii uitate*, *Dragoste cu contract*, *Când reînfloresc salcâmi*, *Migrena asiatică*, *S-a stins candela*. Romanele sale au avut o serioasă audiență, două dintre acestea au fost reeditate de mai multe ori: *Sfânta dreptate* (1936), *Catrinel* (1937), *Târgul mausului* (1940), *Povara recunoștinței* (1944), *Scânteietoarea viață a Iuliei Hasdeu* (1939), *Tragedia lui Petru Cercel* (1940).

Alături de ceilalți participanți importanți, Constantin Manolache a participat activ la întâlnirile Rugului Aprins. Din informațiile existente până astăzi, se pare că nu a fost printre conferențieri.

CONFERINȚE CU CARACTER PUR RELIGIOS

Constantin Manolache a avut trei copii, un băiat și două fete. Îndeosebi una dintre fiicele acestuia își însoțea tatăl la întâlnirile Rugului Aprins: Anca Manolache (1923–2013). Deosebit de cultă și inteligentă, a absolvit trei facultăți: Li-

tere, Drept și Teologie ortodoxă. În prima tinerețe, bineînțeles că s-a intersectat cu marile personalități ale Rugului Aprins. Iată ce îi povestește doamnei Nicoleta Pălimaru în volumul care-i este dedicat, intitulat *Anca Manolache. Portret de teolog* (Editura Renașterea, 2003): „Tatăl meu (general și scriitor), foarte religios, mergea adesea la Mănăstirea Antim. Ca un iubitor de frumos era atras de atmosfera de acolo și mă îndemna să asist la slujbele acelea. Având atâta timp și energie neconsumate, m-am

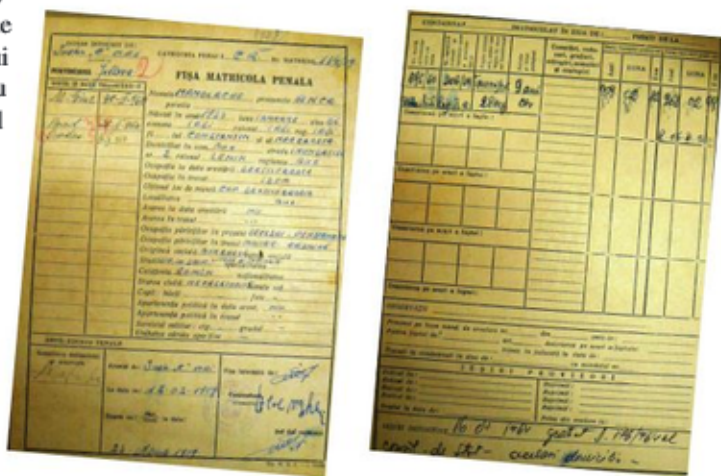
Anca Manolache (a doua din față)
într-o poză de grup
alături de câteva colegi
din Comisia de Teologie și Spiritualitate (Spania)

dus din curiozitate. Nu mi-am dat seama ce se petrecea acolo. Uneori, mi se părea că nu era prea atractivă acea slujbă prelungită. Dar, de la o vreme, am înțeles rostul acelor personaje care țeseau acolo planul Providenței Divine – care plan și care Providență îmi erau încă necunoscute. Nedumerirea poate fi o poartă a cunoașterii. Și această poartă mi-a fost deschisă – tot fără a-mi da seama – de marii maeștri spirituali care păseau în acea biserică. Este suficient să pomenesc pe părintele Sofian Boghiu, care, alături de părintele Felix Dubneac și de alți cântăreți, umpleau văzduhul de minunatele cântări ale vecerniilor sau pe părintele Gherasim Cristea (actual ierarh din Vâlcea); dar mai ales și poate înainte de toate marele duhovnic și cărturar care a fost părintele Benedict Ghiuș. Predicile părintelui Benedict și ținuta sa hieratică au condus multe suflete pe drumul ireversibil al trăirii creștine.

Ca și în alte mărturii – mai puțin cunoscute, ale unor participanți direcți –, conferințele și întâlnirile se petreceau pur și simplu, fără prea multă reclamă, fără a se vorbi explicit despre Asociația „Rugul Aprins al Maicii Domnului”, subliniază Anca Manolache: „Era acolo, fără vreo vădită intenție, un focar de

cultivare religioasă, prin prezența unor monahi cu adâncă trăire creștină, dar și (probabil tocmai din această cauză) prin frecventarea acestei mănăstiri de către personalități destul de interesante ale societății. Nu mi-am dat deloc seama că era vorba de o «mișcare». Cunoșteam valoarea spirituală a fraților Vasilache, părintele Vasile și fratele său, părintele Haralambie, monahi de o înaltă ținută – Prea Cuviosul Vasile fiind o vreme și starețul Mănăstirii Antim –, cum și a monahilor mai sus amintiți: Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu, Felix Dubneac și un anume părinte Zaharia, cu glas de privighetoare, și a altor tineri monahi ale căror nume le-am uitat. Dar nu pot spune cum și dacă am participat la Mișcarea Rugul Aprins. Nu am aflat decât foarte târziu despre acel părinte Ioan, mai răsăritean decât noi, despre care vorbesc actualii evocatori ai Rugului Aprins. Ceea ce știu foarte bine este că am participat la diferite conferințe, ținute în biblioteca mănăstirii, de numeroase personalități ca: profesorul Alexandru Mironescu, profesorul și filosoful Anton Dumitriu sau în casa familiei Todirașcu. Se mai petrecea și citirea, în Biserica Antim, a unor strălucitoare acatiste; între ele, cel adresat de (pe atunci) Sandu Tudor – poet și ziarist – Maicii Domnului «urzitoare de nesfârșită rugăciune»...; poet care s-a înrădăcinat în această mănăstire călugărindu-se apoi sub numele Agaton și mai târziu ca schimonahul Daniil [...] Nu mi-am închipuit niciodată că aceste conferințe cu caracter pur religios puteau fi considerate o primejdie la adresa noii ordini statale. După cum nu auzisem

Imagini cu fișele ei penale

de la cei prezenți de acel părinte Ioan. Despre «rugăciunea inimii» sau «rugăciunea lui Iisus» știam foarte mult de la cursurile de ascetică și mistică ale părintelui Stăniloae, iar despre practicarea ei nimeni nu-și permitea indiscreția de a-l întreba pe un altul. Era de presupus că cei înduhovniciți dintre participanții la slujbe – monahi sau laici – o practicau. Oricum, părintele Ghiuș și apoi părințele Sofian erau duhovnicii căutați de credincioșii care frecventau acea mănăstire. În orice caz, cei mai mulți dintre ei au fost arestați și condamnați la ani grei de închisoare.”

O FIRE DE LUPTĂTOR

Înscriindu-se apoi și la un doctorat în Teologie, sub îndrumarea părintelui Dumitru Stăniloae, Anca Manolache a avut prilejul unor serioase aprofundări – devenind una dintre cele mai rafinate femei teolog ale Bisericii Ortodoxe Române (B.O.R.), alături de Olga Greceanu și de Natalia Manolescu-Dinu. Din păcate, imediat după arestarea celor 16 din lotul Rugului Aprins (1958), în anul 1959 a fost arestată și Anca Manolache, sub alte pretexte: „omisiune

de denunț”. A fost condamnată la nouă ani de închisoare, împreună cu sora ei Liana, a trecut prin închisorile Jilava, Miercurea-Ciuc, Arad și Oradea, a fost eliberată prin grațiere în 1964. S-a angajat într-un târziu la Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R. și, datorită relației privilegiate pe care a avut-o cu profesorul ei, părintele Dumitru Stăniloae, a devenit redactorul uriașei opere a acestuia de traducere și editare a *Filocaliei*.

Anca Manolache este autoarea câtorva studii și eseuri teologice, în care stăruie într-un mod original asupra rolului femeii în Biserica Ortodoxă, temă îndrăznească, rareori discutată deschis, fără de prejudecăți.

Am cunoscut-o personal, în ultimii ani de viață. Mi-a povestit multe despre traseul ei spiritual, despre încercările prin care a trecut, despre personalitățile cu care s-a intersectat. În ultimii ani Anca Manolache orbise, dar rămăsese același om bătaios, cu o fire de luptător, puternică, nicidecum fragilă. Viața o transformase într-un fel de monah alb, care viețuiește în mijlocul orașului – ceea ce fusese, poate, încă din prima tinerețe până la cei 90 de ani cât a trăit. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iunie 2023, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Cum se numea nava-laborator cu care Emil Racoviță a cercetat coasta catalană, în 1900?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din martie 2023 este:

„tatăl lui, *Antonios*”

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Marius Lungu**, din **Hunedoara**, jud. Hunedoara.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2023.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București
E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

În numărul din luna martie al revistei, în articolul Centenarul Palatului Cercului Militar Național, din vina redacției s-a strecurat o regretabilă eroare pentru care ne cerem scuze. Este vorba despre doi generali, Vasile și Victor Zottu, care au avut o contribuție însemnată la construcția Palatului Cercului Militar Național din Capitală. Dar cel de al doilea este cel care a patronat festivitățile din 4 februarie 1923, și nu primul, cum se consemna în articol. L-am rugat pe autorul articolului să ne ajute să îndreptăm greșeala.

O POTRIVIRE DE NUME BUCLUCAȘ

PETRE OTU

Vasile Zottu (14 noiembrie 1853, București – 12 noiembrie 1916, București), genist la origine, trecut, în 1904, în arma Infanterie, a avut o carieră impresionantă în armată, fiind în două rânduri șef al Marelui Stat Major (31 martie – 18 noiembrie 1911; 1 aprilie 1914 – 15 august 1916) și apoi șef al Marelui Cartier General (15 august – 12 noiembrie 1916). În perioada neutralității și războiului, fiind bolnav, a avut un rol nominal în exercitarea funcției, principalele responsabilități fiind preluate de generalul Dumitru Iliescu, secretar general al Ministerului de Război și apoi subșef al Marelui Cartier General.

Generalul Vasile Zottu a fost membru atât al comisiei care a aprobat proiectul câștigător pentru viitoarea clădire a Palatului Cercului Militar Național, cât și al celei de direcție, ce avea ca scop monitorizarea lucrărilor de construcție. A avut un lung conflict cu arhitectul Dimitrie Maimarolu, Vasile Zottu modificând unele prevederi ale proiectului inițial. A manifestat foarte multă energie în construcția edificiului, astfel că este considerat pe drept cuvânt un ctitor al Palatului. S-a sinucis la 12 noiembrie 1916 în locuința sa din București, motivele fiind controversate.

Într-un gest de reparație istorică, în 1927, Adunarea generală a ofițerilor din garnizoana București a decis instalarea în clădirea Cercului a bustului generalului Vasile Zottu, operă a sculptorului Ionescu-Varo. Bustul său se găsește astăzi în salonul fondatorilor Palatului Cercului Militar Național, alături de cele ale lui Nicolae Filipescu și Dimitrie Maimarolu și portretele regilor Carol I, Ferdinand I, reginei Elisabeta și reginei Maria.

Victor Zottu s-a născut la 8 noiembrie 1868 în București și a urmat Școala fiilor de militari (1884 – 1889) și Școala militară de artilerie și geniu (1889

– 1891), obținând gradul de sublocotenent. La 1 aprilie 1916 a primit gradul de colonel, iar în timpul războiului a fost comandant de regiment și brigadă, îndeplinind și alte funcții în arma sa, Geniu. Pe baza comportării sale din perioada 1916 – 1919, în anul 1922 a fost avansat general de brigadă, primind însărcinarea de a conduce Direcția 4 Geniu din Ministerul de Război.

Bustul generalului Vasile Zottu, operă a sculptorului Ionescu-Varo, aflat în salonul fondatorilor Palatului Cercului Militar Național

Generalul Victor Zottu a fost membru în organul de conducere al Cercului Militar peste 16 ani, dintre care opt a îndeplinit funcția de președinte al Consiliului de administrație (1921 – 1928). A fost unul dintre ofițerii care s-au identificat cu istoria Palatului, având șansa de a contribui decisiv, în condiții nu tocmai favorabile, la construcția lui. De altfel, foaia calificativă pe anul 1923, semnată de generalul Aristide Razu, consemna: „Pe lângă atribuțiunea de director al Geniului mai îndeplinește și pe aceea de președinte al Cercului Militar, unde personalitatea sa este identificată cu progresele realizate pe toate căile de această instituție atât de utilă corpului ofițeresc”. Cu deplin temei, Adunarea generală din anul 1929 i-a adus mulțumiri pentru întreaga activitate.

Prin urmare, ceremoniile de inaugurare a Palatului Cercului Militar din 4 februarie 1923 au fost coordonate de generalul Victor Zottu, în calitate sa de președinte al Consiliului de Administrație, și nu de generalul Vasile Zottu, decedat la 12 noiembrie 1916. ■

DE LA CASA SCÂNTEII LA CASA PRESEI

„De-a lungul vremurilor, în cuibul acesta de beton, adorat de unii, hulit de mulți, s-au născut în miros de tuș tipografic milioane de pagini, milioane de cărți. Drumul lor, început acolo, s-a înălțat spre oameni, prin bățai de aripi transformate din coperte. Nu întâmplător, de mai mulți ani, priveliștea spre Casa Presei ne este deschisă de monumentul «Aripi»“.

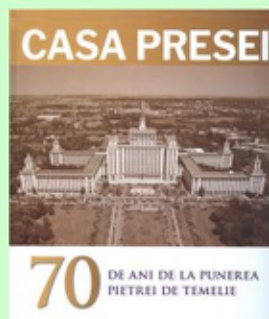
Cuvintele de mai sus sunt o poetică introducere, semnată de domnul Vlad-Ionuț Păun, director tehnic al C.N.I. Coresi S.A., la albumul *Casa Presei*, editat de C.N.I. Coresi anul trecut, cu prilejul împlinirii a 70 de ani de la punerea pietrei de temelie. Volumul aduce pe lângă mărturiile celor de azi, în frunte cu domnul Irimie Gabriel Băcăințan, administrator special și director general al C.N.I. Coresi, și amintirile celor care au lucrat în tipografie, probabil cel mai longeviv fiind domnul Matei Vlădeanu, fostul director comercial al companiei.

Prof.dr. arhitect Sorin Vasileanu reconstituie modul cum a luat naștere clădirea devenită un simbol al Bucureștiului. Un colectiv avându-l în frunte pe arhitectul Horia Maicu a elaborat un proiect, care însă avea nevoie de aprobarea Moscovei, ca orice pe vremea aceea. Moscova nu a apreciat însă ce gândiseră arhitecții români. Cum spunea Horia Maicu, s-au dus cu un proiect modern și s-au întors cu varianta de zgârie-nori stalinisti. Și astfel s-a înălțat copia Universității Lomonosov din Moscova – ea însăși copiată după arhitectura americană! –, așa cum aproape toate capitalele statelor din „Jagărul socialist“ aveau să capete.

Construcția era menită să găzduiască toate editurile din București și marea tipografie unde se trăgeau aproape toate ziarele Capitalei, în frunte cu *Scânteia* – de unde și numele. Cei ce lucrau acolo dispuneau de o cantină modernă, cu prețuri foarte bune, de dispensar și spital, lucrătorii tipografi erau pregătiți în propriul liceu tipografic.

Când am intrat prima oară la zețarie – locul unde se culegeau, literă cu literă, cu penseta, coloanele viitoarelor reviste, căci ziarele erau culese la linotip, un fel de mașină de scris de dimensiuni uriașe –, m-a impresionat hala uriașă, cu zeci de „regale“, fiecare prevăzut cu o cutie în care erau mii de litere, virgule, puncte, spații albe. Astăzi, totul s-a redus la o încăpere cu câteva calculatoare.

Volumul editat de domnul Claudiu Ionescu beneficiază și de o bogată ilustrație, obținută și cu sprijinul Ordinului Arhitecților din România, Filiala București, și al Arhivelor Naționale ale României. Este o realizare tipografică de excepție, ce îi poate interesa nu doar pe cei ce au lucrat, la un moment dat, în clădire, dar și pe cei ce au beneficiat de cărțile și publicațiile tipărite acolo.

D.M.

ROMÂNII DIN MAREA BRITANIE

Continuăm prezentarea scrisorii lui Dimitrie D. Dimăncescu adresată lui Matila Ghyka, începută în numărul anterior. Textul se păstrează în colecțiile Arhivelor Hoover Institution on War, Revolution and Peace și publicarea lui este posibilă grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Depinde de noi să stabilim cum putem îndepărta aceste două obiecții. Obiecția privind povara materială poate fi ușor îndepărtată dacă renunțăm la sprijinul financiar pe care îl primim și căutăm ajutor în altă parte. Ceea ce ar fi trebuit să facem de mult, când ni se făcuseră multe oferte foarte prietenoase. Unii dintre noi am putea pune la un loc propriile active sau sumele pe care le avem încredințate și rezolva astfel problema.

Dacă într-un puseu de entuziasm eram gata să vindem bijuteriile soțiilor, mobila veche, covoarele, cărțile și alte alea pentru a face rost de banii pentru un exod către America, de ce să nu repetăm această ispravă pentru a ne dota cu mijloacele necesare pentru a purta lupta aici, încă de partea Marii Britanii? Astfel am elimina obiecția poverii financiare.

Pe de altă parte, ar trebui să înțelegem că „povara financiară” este un eufemism. Suntem o povară financiară nu din punctul de vedere al lipsei banilor, ci din cel *politic*. Poate Marea Britanie să avanseze bani în mod public unei organizații care se opune în mod public obiectivelor și pretențiilor unui aliat, Rusia? Mi-e teamă că am fost prea indiscreți cu conturile noastre și prea multă lume știe câți bani primim și de unde. Ce răspuns ar putea să dea Guvernul britanic în această problemă unui parlamentar prieten al Sovietelor care ar întreba în Camera Comunelor de ce unii inamici tineri, care își spun Românii Liberi, primesc atât pe lună și de ce nu sunt într-o unitate de genști sau într-o

fabrică de armament sau de ce nu prestează vreo muncă folositoare pentru a justifica cel puțin hrana raționalizată pe care o consumă? Tilea a reamintit constant Foreign Office că are cu ei un „protocol”, pe baza căruia ar trebui să ni se asigure existența. Dar ne-am îndeplinit obligațiile prevăzute de acest protocol? Pe ce bază putem fi atât de îndrăzneți? Doar pentru că Tilea are în dosarele sale un „protocol”?

Asta ar putea să ne dea un indiciu de ce suntem atât de „stânjenitori” pentru Guvernul britanic. Ceea ce Tilea ar fi trebuit să facă ar fi fost să întrebe cu discreție care era cauza sau natura acestei stânjeneli și să găsească de comun acord o cale să o înlăture.

Dar în loc, după cum spui „bouillonnant d’amertume” [în franceză, în original: clocotind de amărăciune] i-a spus lui Sir Orme Sargent că el, Tilea, era gata să plece și a cerut facilități pentru a părăsi Anglia cu familia și câțiva prieteni apropiați. Și ca să arate că vorbește serios și nu blufează, i-a scris maiorului B. cerând să i se acorde viza necesară de ieșire și să i se rezerve un număr de locuri pe vaporul pentru Lisabona. În scrisoarea către maiorul Back, Tilea adăuga că dorea ca acest divorț să decurgă într-o manieră elegantă.

Divorț de cine? Anglia, Guvernul englez, cauza aliată?

(Va urma)

CĂDEREA CONSTANTINOPOLULUI (1453)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Supranume al lui Constantin al XI-lea, ultimul împărat bizantin, care a condus apărarea Constantinopolului în fața asediului otoman, asociat dinastiei din care făcea parte. 2) Cartier din Istanbul, unde se află Poarta Charisius, prin care a intrat triumfal sultanul Mehmed al II-lea în Constantinopol în timpul asediului din 1453, cartierul purtând numele porții în limba turcă. 3) Simbolul chimic pentru lawrenciu – Era Constantinopolul la Strâmtoarea Bosfor, controlând astfel comerțul ce trecea din Marea Egee în Marea Neagră și având o importanță strategică deosebită. 4) Principala ocupație prin care erau cunoscuți vlahii din Imperiul Bizantin. 5) Binecunoscuta linie ferată *Orient Express* avea capetele în Constantinopol și în acest oraș francez, care este de asemenea locul unde a fost dusă Cununa de Spini a lui Iisus din Constantinopol de către cruciații latini, unde se află în ziua de astăzi – Perdea. 6) Populație din sudul Argentinei și Chile – Lipi la mijloc! – Abreviere pentru „Aboriginal Provisional Government“. 7) Dramă lirică japoneză – Personajul biblic de la care începe cronologic cronică lui Dukas, autor bizantin

care a descris căderea Constantinopolului – Simbolul chimic pentru toriu. 8) Locuitorii unei regiuni istorice a Greciei, aflați în momentul căderii Constantinopolului sub conducerea unui despot de sorginte occidentală, ale cărui teritorii ajung însă sub dominație otomană, ultima reședință, orașul Vonitsa, fiind cucerită în 1479 (pl. art.). 9) Pictor italian, care a realizat mai multe capodopere reprezentând momente din viața sultanului Mehmed al II-lea, inclusiv mai multe episoade din timpul asediului Constantinopolului din 1453 (Fausto, 1854 – 1929) – Enormul tun proiectat de Orban, un inginer probabil maghiar din Brașov, folosit de otomani în timpul asediului, era atât de dificil de manevrat, încât era nevoie de trei astfel de unități de măsurat timpul pentru a fi reîncărcat. 10) Giovanni Giustiniani, comandantul genovez care a luptat eroic alături de bizantini, a fost acuzat de Veneția, rivala Genovei, că ar fi fost un astfel de om după ce, pe 29 mai, fiind grav rănit, a fost nevoit să se retragă de pe ziduri, provocând panică în rândurile apărătorilor – Cărturar musulman sufit, tutore și sfetnic al sultanului Mehmed al II-lea, care a fost martor la căderea Constantinopolului și a relatat cele văzute într-o scrisoare (Muhammad... al-Din bin Hamzah, 1389 – 1459).

VERTICAL: 1) Peninsula din Grecia, cunoscută în epocă drept Morea, unde, în afara Constantinopolului și a împrejurimilor sale, se aflau ultimele teritorii ale Imperiului Bizantin, stăpânite în momentul asediului de frații împăratului, Toma și Dumitru, și cucerite de otomani în anii următori. 2) Capitala Imperiului Otoman înaintea cuceririi Constantinopolului, locul de unde a pornit expediția lui Mehmed al II-lea. 3) Lupaș Ioan – Căderea Constantinopolului a reprezentat finalul unei astfel de perioade istorice – Siglă pentru „Institutul Național de Administrație“. 4) Din această pricină a fost uitată deschisă o porțiță numită Kerkoporta, folosită de trupele otomane pe 29 mai, ridicarea stindardelor lor în acel loc provocând panică în rândul apărătorilor (pl.) – Fluviu din Caucaz, ce formează o parte din granița dintre Iran, Armenia și Azerbaidjan. 5) Slovă din alfabetul chirilic, echivalentă cu litera „O“ din alfabetul latin – Fost mitropolit de Kiev, ajuns cardinal catolic după ce a sprijinit unirea Bisericii, trimis ca legat papal în Constantinopol și care, alături de 200 de arceși plătiți de Papă, a participat la apărarea orașului. 6) An bizantin – Conform unei legende, văzând că apărarea Constantinopolului cedează, împăratul Constantin al XI-lea ar fi rostit un discurs cu o astfel de însușire, apoi și-ar fi dat jos purpura imperială și ar fi șarjat trupele otomane, pierind eroic. 7) Siglă pentru „Open Knowledge Foundation“ – Minea Ilie. 8) Cartier al Constantinopolului, aflat de cealaltă parte a Cornului de Aur, deținut de genezezi în momentul asediului și rămas neutru, autoritățile permițând însă bizantinilor să lege un lanț de fier care să blocheze accesul navelor otomane în Cornul de Aur – Siglă pentru „Institute of Medicine“. 9) Râu din Cehia – Lungimea aproximativă în metri a tunului masiv realizat de Orban, utilizat de otomani în timpul asediului – Arse în centru! 10) La 28 mai, cu o zi înainte de căderea orașului, a fost ținută seara o astfel de ceremonie religioasă mare în catedrala Hagia Sophia, la care au participat împăratul și autorități religioase și laice, atât grecești, cât și latine.

Dicționar: LR, ONA, APG, NO, TH, INA, ARAS, OKF, IOM, UPA.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

PENTRU ȘCOALĂ

Domnul MIHAI POPESCU, din Iași, jud. Iași, ne transmite: Sunt un vechi prieten al redacției dumneavoastră. Cu toate că nu am participat la concursul consacrat celor 55 de ani de apariție a revistei, vă mărturisesc că am participat la multe concursuri. Sunt câștigător împreună cu elevii mei de la Școala Holboca, județul Iași, al unor concursuri din perioada 1976 – 1990. În 1990 am ieșit la pensie, lăsând școlii o colecție a revistei cu contribuția elevilor și a mea. De asemenea, am donat o colecție personală *Magazin istoric* Școlii Generale Cogeasca-Lețcani, unde am făcut clasele I – IV ca elev, și o altă colecție Școlii Lețcani, unde am fost profesor de istorie și director aproape 20 de ani, iar în prezent sunt cetățean de onoare al comunității.

Mă alătur întrutotul celor spuse de domnul Ioan Timofte din Iași în numărul din februarie 2023, spre prosperarea revistei *Magazin istoric*, spre bucuria noastră care o citim din copertă în copertă. La mulți ani!

ACTUL DOVEDITOR

Doamna ANA MOLDOVAN, din Sibiu, jud. Sibiu, ne întreabă: Aveam o nelămurire referitoare la articolul publicat în numărul din martie 2023 al revistei, *Soarta prinților din Turnul Londrei*. Nu am înțeles de ce Henry al VII-lea a scos din culegerile de documente actul prin care erau numiți ilegiti fiii lui Edward al IV-lea, chiar în primul Parlament pe care l-a convocat. Dacă prinții mai trăiau, actul respectiv nu l-ar fi ajutat să își păstreze tronul?

Pentru a ajunge rege, Henry al VII-lea a avut nevoie de sprijinul nobilimii. Anglia se afla în perioada Războiului celor Două Roze, conflictul dinastic dintre familiile de Lancaster (din care descindea Henry al VII-lea) și de York (de care aparțineau regii Edward al IV-lea, al V-lea și Richard al III-lea).

Henry al VII-lea a obținut sprijinul de care avea nevoie după ce s-a logodit cu Elizabeth de York, fiica lui Edward

al IV-lea și sora celor doi prinți. De aceea era interesat să elimine actul ce o numea ilegitimă. Căsătoria celor doi a pus capăt luptei dinastice, întrucât a unit, practic, familiile de Lancaster și de York. Chiar dacă, ipotetic, frații lui Elizabeth de York mai trăiau, aspectul acesta a contat mai mult.

AVEȚI DREPTATE

În numărul din luna februarie al revistei, la pagina 38, s-a strecurat o eroare: fotografia prezintă tancurile Armatei Roșii în Piața Venceslas din Praga (Vaclavské Namesti), în anul 1968 – **ne scrie domnul Vlad Moucha**. În fundal se observă clădirea Muzeului Național! Dumneavoastră ați titrat „Tancurile Armatei Roșii pe străzile Budapestei”! Fiind etnic ceh, cunosc foarte bine orașul strămoșilor mei. Aceeași semnalare am primit-o și din partea domnului Costel Nica, din Ploiești. Le mulțumim corespondenților noștri pentru îndreptare și ne cerem scuze cititorilor. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) Why we do not have an external propaganda machine ● M.E. Ionescu 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (II) ● Al. Pițigoi The United Kingdom shifts its stance on ratifying the Treaty of Bessarabia ● M. Ioniță The unpublished journal of Emil Racoviță's 1900 expedition to the Catalan coast ● C. Ioniță Stories of Bucharest: the "Ligia and Pompiliu Macovei" art collection ● M. Cazacu Mr. Frédéric Beaumont and his aberrations about a Moldovan-Slavic State (II) ● L. Cîmpeanu John Hunyadi, governor of Hungary ● D. Stanciu An invitation to the Romanian Academy Library: the memory of the Romanian press ● G. Bîlgă On the trail of Geo Bogza, in the village of Buștenari ● C. Păiușan-Nuică, D.C. Obreja An unpublished photograph, proof of the passage of Michael the Brave's skull through Mircești, the village of Vasile Alecsandri ● V. Diaconu Evidence of Neolithic salt mining ● D. Deletant A document penned by Iuliu Maniu, analysing the shifts of Interwar international politics (V) ● In Bucharest, 50 years ago ● G. Filitti Letters from former days: a plea to further develop the postal services ● C. Constantin The writings of Gunnar Flood, a Norwegian officer, on Romania in 1877 ● A.-S. Ionescu Sculptor Carol Storck and his American experience (II) ● M. Vasileanu General Constantin Manolache's family's connections with the Burning Bush ● P. Otu Addenda et corrigenda ● Romanian documents at Hoover Institution (CCV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Почему у нас нет внешней пропаганды? ● М.Е. Ионеску 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (II) ● Ал. Пицгой Великобритания меняет позицию по ратификации договорного акта относительно объединения Бессарабии с Румынией ● М. Ионицэ Неопубликованный дневник учёного Эмиля Раковицы об исследовательской экспедиции 1900 г. на каталонском побережье Испании ● К. Ионицэ Истории Бухареста: Коллекция предметов искусства Лиджии и Помпилиу Маковей ● М. Казаку Г-н Фредерик Бомон и его вымышления о молдавско-сдавянском государстве (II) ● Л. Кымпяну Янку де Хунедоара, губернатор Венгрии ● Д. Станчу Приглашение в Библиотеку Академии: память румынской прессы ● Г. Былгэ По следам писателя Гео Богзы в нефтяном месторождении Буштенари ● К. Пэюшан-Нуйкэ, Д.К. Обрежа Неопубликованная фотография, свидетельство путешествия головы Михая Храброго в имение Мирчешти писателя Александри ● В. Диакону Неолитические свидетельства добычи соли ● Д. Делетант Документ, написанный Юлиу Маниу, анализ эволюции межвоенной международной политики (V) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● Дж. Филитти Когда-то люди посылали письма друг другу: защитительная речь по развитию почтовых служб ● К. Константин Записки Гуннара Флоода, норвежского офицера, о Румынии 1877 г. ● А.-С. Ионеску Скульптор Кэрл Шторк и его американский опыт (II) ● М. Василяну Связи семьи генерала Константина Манолаке с Неопалимой Купиной ● П. Оту Addenda et corrigenda ● Румынские документы в Гуверском Институте (CCV)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

